

ЕМАНЮЕЛ РОБЛЕС ГНЕВЕН СЕЗОН

Превод от френски: Никола Колев, 1980

chitanka.info

На Павел и Жаклин Мачек

Ето че идва лятото, гневен сезон...
Аполинер

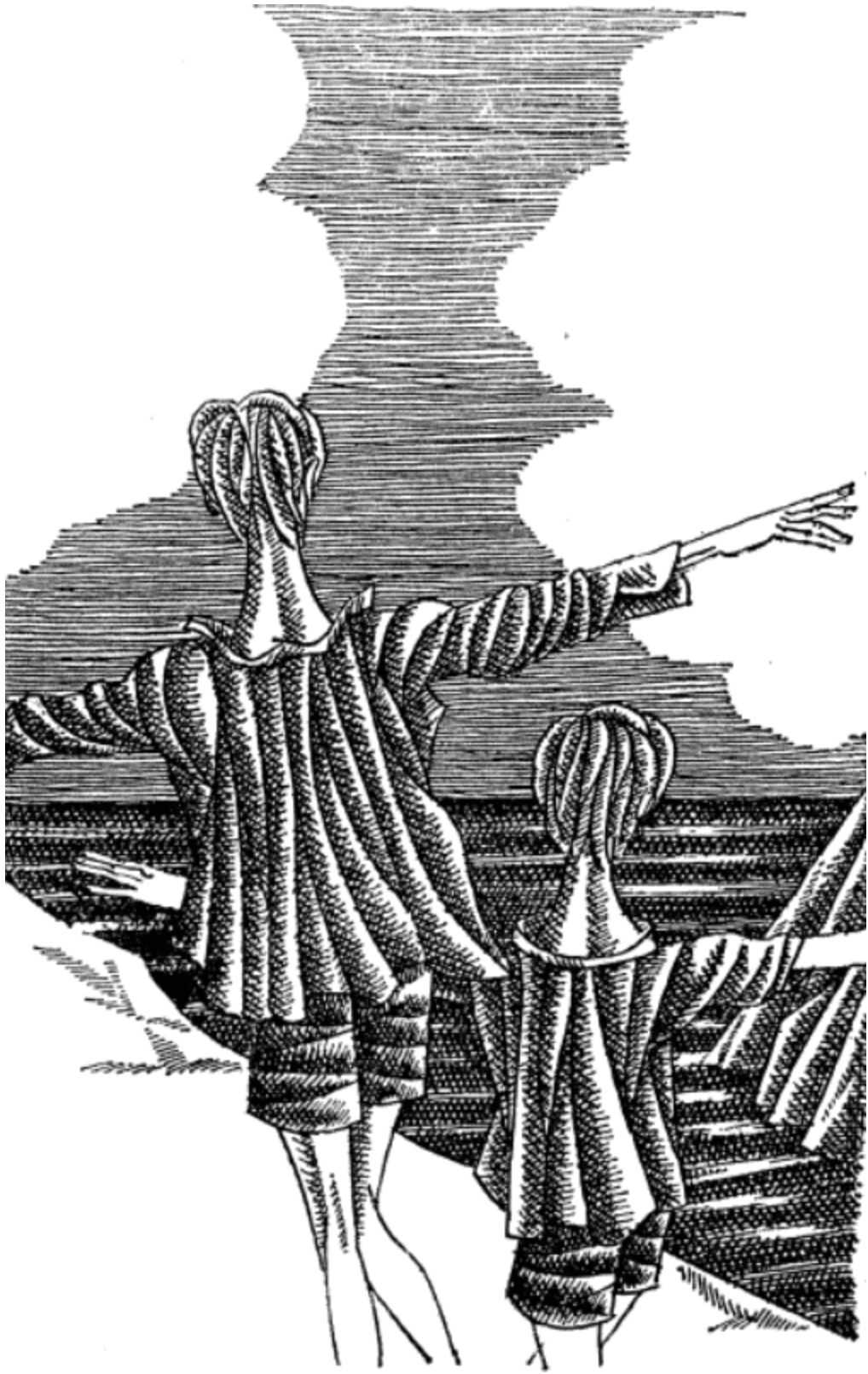
**ПЪРВА ЧЕСТ
ПРОДАВАЧЪТ НА МЕД**

I

Пред полуоткрехнатите капаци на прозорците видях как арабинът коняр Кадер, с фенер в ръка излезе от обора и премина през двора. Фенерът му караше сенките да се движат, а върху стената се отразяваше неговият силует с големия кръг на чалмата му. До мен достигаха песни от грамофоните — тези грамофони от онова време, с фунии като камбанка — и ми напомняха на множество птици, изпълващи с крясък юлската нощ. Когато се унасях в дрямка, съзнанието ми излизаше извън действителния свят и плаваше с ритъма на тези бавно размахващи се криле. Не успявах обаче да заспя. Бях ходил следобед с двама другари да се къпя. Подхлъзнах се по една скала, покрита с лепкав мъх и си нараних рамото. Болеше ме. А може би безсънието ми се подсилваше и от това, че бях гладен. Морските бани винаги изостряха апетита ми, а леката вечеря не можеше да го утоли. Всяка година през хубавите дни моите приятели и аз ходехме да лудуваме в подножието на Белия Нос, в залива, който сега е вече в района на пристанището. Фортът Сент-Терез още съществуваше и бележеше границата на морските бани. В подножието му малко естествено заливче служеше за убежище на лодките за разходка и за нощен риболов. С горделиво удължения си вълнорез, във формата на рог, те сякаш отправяха предизвикателство към морските простори.

Колко часове на плуване, на гмуркане, на плъзгане между купищата камъни, откъснали се от скалите, колко слизания в помещенията на някой потънал кораб като на този италиански платноход, запалил се преди войната и останал тук на дъното! Ние отивахме да изследваме и другия склон на Белия Нос, където нощем идваха да се къпят голи двойки. И понякога търсехме върху пясъка следите на красивите женски тела, които бяха лежали край самите вълни. Колко вълнуваха те нашето въображение! Когато слизахме край града откъм този склон, наречен „Кучева дел Агуа“ („Водната пещера“), ние спирахме пред ледения извор, който изтичаше по средата на склона, под издатината на една скала и ядяхме младите пъпки на калдъръмчето, които Хермес бил препоръчал на Одисей, за да се

предпази от магиите на Цирцея. Всъщност ние бяхме одисеевците на тези крайбрежия, одисеевци-юноши със същата безстрашна любознателност към тайните на света. И понякога на връщане към къщи минавахме през пристанището, спирахме се пред малките кафенета, украсени с картини изобразяващи борби с бикове, със здравец и със стомни във формата на петли. Върху насипа рибари напалили огньовете под големите котли, сякаш изпълняваха някакъв варварски ритуал. Тези, които се връщаха привечер със своя улов, често носеха странни морски чудовища, чиито жестоки очи ни очароваха.

Морето беше съвсем близка част от нашия свят, то вдъхновяваше почти всички наши планове, ние бързахме да отидем отново при него, като при една привилегирована граница между две зони: зоната на зависимостта и на принудата и зоната на стихийното своеволие.

Изведнъж чух мама да се приближава до вратата. Имахме само две стаи и мама живееше в първата, която служеше и за кухня. Ослушах се. Нямахте съмнение, тя идваше да ме види. Понеже бях гол поради горещината, бързо дръпнах одеялото и се покрих до брадата, но не от прекалена свенливост, а за да скрия раненото си рамо. При завръщането си от пералнята в центъра на Оран, където тя работеше, мама не беше забелязала, че държах лявата си ръка притисната към тялото, на височината на колана. Дали поради лошото осветление на газената лампа, или поради някакви грижи, тя не беше разбрала нищо за моето състояние и сега се страхувах, че ще открие раните ми. Сигурно щеше да се досети, че не съм ходил на следобедните занимания в патронажа^[1], където ме бе записала, тъй като имаше доверие в бдителността на своя първи братовчед, абата Портено. Аз отдавна не бях стъпвал на тези занимания и, с изключение на времето през което ходех на училище, разполагах без никакъв контрол, с цялата си свобода.

Мама предпазливо отвори вратата. Косите ѝ, които тя носеше на кок, сега бяха разпуснати за през нощта. Щом разбра, че не спя, тя дойде и седна до леглото ми, върху един сандък, който ми служеше за стол. Лампата, поставена в другата стая върху готварската печка, облицована в червени плочки, ни осветяваше отдалече в профил, със слаба, сякаш угасваща светлина, което сега за мене беше особено изгодно. Какво имаше да ми каже мама? Бях неспокоен. Дали абат Портено бе разбрал за моите отсъствия? Даже и да беше така, едва ли би съобщил на мама. Аз го познавах, познавах неговата почтеност. Той щеше най-напред да ме потърси и да ме изслуша. Но сега това посещение на мама бе необичайно, а при това даже и в обикновено време нашите разговори се ограничаваха до съвсем малко неща. Между нас нямаше доверяване на тайни, нямаше задушечност. Освен грижите за ядене и пиене, ние не споделяхме нищо и понякога ми се струваше, че бяхме един за друг като два разминаващи се влака. Бях в очакване. Мама беше седнала встрани и аз я виждах в старото огледало, с проядена от червеи рамка, което беше единствената ни

луксозна вещ. Тя носеше твърде широка нощница, падаща чак до глезените, украсена само с малка плисирана яка, стегната с ширит. Светлината докосваше страната ѝ, отразяваше се в окоето ѝ. Гледаше ме, но ми се струваше, че погледът ѝ не беше отправен към мен. В този полумрак той сякаш „плаваше“ някъде пред моето лице. За момент помислих, че е болна или изпитва някакво болезнено чувство. Знаех какво я безпокои: да загуби един работен ден означаваше да се увеличат нашите трудности. Мислех вече да я запitam, когато тя заговори със сдържан глас, като че ли се страхуваше да не я чуят от съседното жилище.

— Яде ли достатъчно?

Въпросът ме обезпокои по-малко с това, което изразяваше външно, отколкото с объркването, което тя искаше да прикрие. Стори ми се, че това беше само предисловие, че трябваше да „видим какво ще стане“, както се казва обикновено, затова измърморих едно предпазливо „да“. Ново изчакване. Спомням си, че от конюшната и от единствения клозет в дъното на двора, който служеше на всички наематели, идваше силна миризма на амоняк. Спомням си също, че цялата нощ изглеждаше прогнила от тази миризма.

Все под одеялото си, аз продължавах да наблюдавам мама в нейната неизносваща се нощница, която тя бе запазила заедно с още няколко други неща от чеиза си, още от манастира Сиди-Бел-Абес, където бе останала до осемнадесетгодишна възраст. По това време, когато тя се е готвела вече да стане монахиня, някаква семейна драма я е принудила да прекъсне послушничеството.

От конюшната достигаше до нас тропотът на конете, които с копитата си удряха земята. Този шум щеше да остане задълго свързан с моето вълнение от тази нощ.

— Слушай — каза мама със същия потаен глас, — какво би помислил, ако...

С ръце опънати по бедрата, тя се поколеба и аз бях обзет от нетърпение.

— Ако какво?

— Ако се омъжа отново.

Какво можех да ѝ отговоря? В моя случай изразът „пресече ми се дъхът“ прие точното си значение, искам да кажа, че престанах да дишам за няколко секунди, сякаш исках да уловя в себе си ехото от

тези думи, а и да открия отвъд думите техния дълбок смисъл! Но не, добре бях разбрал! Какъв идиот бях! Трябваше да приема безпощадната истина, че моята майка е създание, различно от това, каквото аз си го представях, един непознат остров, на който бях обходил само крайбрежието! До този момент си мислех, че тя е непоколебимо вярна на спомена за моя баща, когото аз не познавах, понеже бе умрял три месеца преди раждането ми, спомен, чиято вълнуваща сила бе сложила отпечатъка си върху нашия общ живот. Аз бях смаян! Всичко се различаваше, всичко рухваше и копитата на конете, които продължаваха да удрят в нощта, сякаш бяха ударите на кирка, подкопаващи сграда и засилваха още повече впечатлението, че нещо вътре в мене се руши, пропуква, срутва.

Тя чакаше, дебнеше моя отговор. Значи бе срещнала един чужд човек и възнамеряваше да му стане жена! Те двамата сигурно се виждат от дълго време насам, срещат се някъде! А аз не знаех нищо! Нищо не бях отгатнал, не бях предчувствувал. Нищо не бях подозирал, нищо! Мама бе успяла да прикрие една толкова съществена част от своята същност! Да, усмихвайте се, аз реагирах като измамен мъж. Със смесица от безнадеждност и гняв разбрах, че не познавах никак съществото, което бе най-тясно свързано с моя живот. За пръв път схващах чудовищната ирония на айсбергите, за които ми бяха казвали, че по-голямата част от масата им се намира под водата. И ето! Моята майка: леден остров! А аз познавах от нея само видимата част, толкова бяла, толкова лека, толкова чиста! Изведнъж аз бях обхванат от внезапно смущение, започнах да не се съгласявам с тези намерения, наричах ги безсмислени, отвратителни. Без да повишавам глас, тъй като всички съседни прозорци, както и нашите, бяха отворени, за да влезе нощната прохлада, аз заговорих страстно, раздвижих се, изправих се, като по този начин разкрих нараненото си рамо.

— Но, момчето ми, аз само те питам!

Не обичах да ме наричат „момчето ми“, този вид преструвка ме караше да настръхвам. Мама е застанала с изправен бюст, с ръце кръстосани върху коленете и аз видях в погледа ѝ израз на безпокойство. Бързо обърнах лице към стената с тапети на цветя, проядени от влагата. Тогава мама ме погали по главата, сякаш за да ме успокои, да ми вдъхне увереност, кой знае, може би за да ми внуши, че се отказва от намерението си.

После тя стана, отиде да потърси лампата, върна се с равномерна крачка, придружена от кръга светлина по тавана.

— Какво си си направил тук?

Тонът ѝ не показваше, че ме съжалява, макар да издаваше лека тревога. Аз го изтълкувах веднага посвоему във връзка с мислите, които ме занимаваха. „Ти виждаш, като че ли казваше тя, аз не мога да те отгледам сама, необходима ми е и мъжка ръка.“

— Ударих се, когато играехме на топка. Паднах.

— Господи! — промълви тя, наведена над мене, като държеше лампата на височината на рамото ми.

— Няма нищо.

— Как няма нищо?

— Сложих му кислородна вода.

Ние използвахме кислородната вода за наранявания, синаповата лапа за настинка и сярната вода за всичко останало. (Е, преувеличавам. Баба ми, която е родом от Андалусия, ни беше завещала цяло ръководство за приготвяне на лекарства, в което се вземаха за основа билки, насекоми и някои органи на животни. Спомням си, че тя бързо бе излекувала с пластир, направен от счукани в хаванче оси, цирея на един съсед. Спомням си също така и за един отвратителен, но ефикасен сироп, който бе приготвила за мене — една смес от билки и отвара от охлюви. Мама отказваше да използва тези рецепти). Тя протегна ръка и докато с върха на пръстите си внимателно опипваше нараненото място, аз добавих доста ядосано:

— То даже не ме и боли!

Може би тя разбираше, че исках да докажа колко силно и твърдо момче съм, а не някакъв хилав хлапак, докато всъщност това беше викът на моето разочарование, на моята безпомощност, на моя бунт, по-силен от физическата болка. И понеже тя със свъсени вежди продължаваше своя преглед, аз с буйно движение отново се покрих с одеялото. Тя бавно стана и тръгна с въздишка, като остави зад себе си вратата широко отворена. Дали това беше съзнателен пропуск? Един начин да отбележи своето отстъпление? Или загрижеността да не остави между нас в този час на криза една материална преграда? Бях склонен да тълкувам случая по този начин, да дам на тази зееща врата смисъла на едно разбирателство, което в края на краищата нищо не ще успее да разруши. Тази мисъл обаче не можеше да смекчи чувството за

поражение, което ме смазваше и надвесен над някаква бездна, аз усещах, че се търкалям и падам безкрай.

В съседната стая, седнала пред масата, сякаш нищо сериозно не се бе случило между нея и мен, мама бе започнала да брой парите си. Тя правеше това вечер в дните, когато получаваше заплата си, слагаше купчинки от монети за всеки отделен разход: една за наема, една за храната, една за облеклото и на края една за въглищата.

Лампата, поставена на масата пред нея, осветяваше лицето ѝ, косата ѝ блестеше и понеже бе намалила фитила, за да пести газта, този безсилен пламък я очертаваше сред някаква лъчиста мъгла, която ѝ придаваше неземеобраз. За пръв път открих, че тя е много красива, лицето ѝ бе слабо, но със съвършена чистота, и аз останах с впечатлението, че всеки от нас бе извършил по една ужасна грешка.

На другия ден, когато се събудих, чух, че тя говори на испански с козаря, който минаваше от врата на врата, а стадото му се събираше в средата на двора. Слушах думите на мама и с изненада установих, че тя имаше хубаво настроение. Значи така, тя за която мислех, че е толкова безхитроствна, беше пълна с тайни!

Преди да тръгне на работа, тя постъпи както обикновено — хвърли пепел върху въглените, за да има огън когато се върне, после ме попита за рамото и ме посъветва да го лекувам. И както обикновено, тя ме целуна по бузата, една бърза целувка с върха на устните. Ни най-малък намек за нашия кратък разговор от предната вечер. Когато останах сам, помислих си, че и аз си замълчах по въпроса, че и аз бях направил усилие да изглеждам естествен, въпреки огорчението си. Щяхме ли занапред да се отнасяме като двама противници, които се дебнат и ревниво крият своята игра? Може би моите протести я бяха отклонили от този проект? Може би наистина я бях убедил? Може би тя още днес ще каже на нейния кандидат, че никога не ще отиде срещу моята воля? Аз не знаех нищо за този човек и цялото ми съществуване го отхвърляше напълно, с почти свещена пламенност! И все пак всичките ми мисли не преставаха да се въртят около него, подобно кръженето на малки, жестоки, войнствени грабливи птици, готови за нападение!

Като оправих леглото си и подредих стаята, трябваше да се заема с водата. Всяка сутрин имах задължението да снабдявам къщата и пълнех от каменната чешма две стомни, които блестяха от влага в полумрака до готварската печка. Кадер впрягаше конете в галютата и

както обикновено ние разменихме дълги поздравления по арабски. Вече се чуваха крясъците на децата на слепия китарист, който живееше в една стая в ляво от нашето жилище, а пред вратите на конюшната мухите весело бръмчаха на слънцето. Започваше денят, един от тези блажени летни дни, които трептяха от светлина. Скоро приятелите ми щяха да дойдат да ме търсят и щяхме да преминем през скалите, за да стигнем бързо до Белия Нос.

Съвсем гол във ведрото, което служеше за пране, аз започнах своя утринен тоалет, без да мога да си служа с лявата ръка. Бях затворил вратата и спуснал капациите, за да не събирам по прозорците хлапетата от двора. Тяхното присъствие никак не ме стесняваше, но понякога жената на хлебаря Пара протестираше, че не съм бил вече дете.

С моите приятели възнамерявахме да изследваме едно помещение от потопения кораб, което бе най-трудно достъпно и цялото осеяно с препятствия. Този опит нямаше да бъде първият, но до сега нито един не бе излязъл успешен, затова пристъпвахме към него с голямо вълнение. Моята радост обаче беше чувствително помрачена. Съзнавах, че не трябваше да оставя мама да тръгне без да ѝ говоря, без да ѝ кажа няколко думи. Най-сетне не беше сигурно, че тя има кандидат и нейният въпрос можеше да означава, че тя има намерение да се ожени отново, *само ако ѝ се представи удобен случай*. Това не изменяше ли същността на въпроса? Като се сапунисвах — а аз обичах да се покривам целия с пяна — убеждавах себе си, че тази подробност имаше значение и че още нищо не беше загубено. Тази мисъл ме облекчи, животът стана отново пълен с вълшебство, отново никаква частица от него не ми убягваше, той беше тук, присъствуваше с цялото си изобилие, като тази градина от нашия стенен килим, с неизчерпаемото разнообразие на неговите растения, със съцветия и многоцветия, приказно царство, в което разцъфтяват всички пориви, всички надежди, всички желания.

---

[1] Благотворително заведение, в което през ваканцията се грижат за деца, чийто родители са на работа. ↑

II

Не чух веднага, когато моят приятел Фред почука на вратата. Не го очаквах, но още щом влезе в стаята и замига с очи, за да привикне към полумрака, той видя рамото ми и отсече, че аз не ще мога да взема участие в нападението на полицейския агент Ортега. Фред имаше потайната походка на уличните котки и същия жълт поглед с непогрешима проникателност. Аз възразих. Бяха решили без мене. Не можеха ли малко да почакаат? Едно приключение с толкова богати перипетии ми допаднаше, особено в тези моменти на сътресение, но Фред виждаше, че с мъка си служех с лявата ръка, а начинанието беше деликатно, изискваше от всички пълно владение на силите. А не можеше да се мисли за отлагане на този проект за по-късно. Наистина, полицейският агент Ортега щеше да бъде на служба днес следобед на улица „Азов“, която отчасти граничеше с пуцинаци и бе благоприятна за засада.

От много дни ние заговорничехме по този въпрос, по-точно откак стария Брахим не стъпваше вече в нашия квартал. Старият Брахим беше продавач на мед. Ние бяхме свикнали да го виждаме да минава, голям, слаб, с железния си бидон в ръка, около който се въртяха по няколко пчели, много достолепен в своята свършено чиста джелаба^[1], с красивата си бяла брада на пророк и зелената си чалма, знак, че беше хаджия, т.е. беше ходил на поклонение в Мека.

Той беше един от хората, с които бяхме свикнали — заедно с точиларя, с козаря, с продавача на риба с татуирани ръце. Ние го обичахме. Когато идваше вкъщи, разменяхме на арабски любезни поздравления, изпълнени с благословии и възхвали към Бога, които ме очароваха.

Понеже не могъл да представи документ, че е платил някаква си общинска такса (и как неграмотният Брахим би могъл да знае за този вид такса?), една сутрин полицейският агент Ортега, отправяйки му редица обиди, с един ритник бе опразнил цялото съдържание на неговия железен бидон в канала. Свидетелите бяха видели високия

старец да скрива лицето си с длани, преди да се отдалечи, дълбоко наскърбен.

Силно възмутени, ние решихме да накажем полицейския агент Ортега при първия благоприятен случай. Схващаме инстинктивно, че нашето общество се основаваше върху един ред, който презираше победения, слабия, бедния и отричаше да им признае всяко истинско човешко достойнство. А ние бяхме възпитани в един работнически морал, който спонтанно ни обединяваше срещу потисника, караше ни да се чувствуваме солидарни с неговата жертва, така че полицейският агент Ортега за всеки от нас бе станал един личен неприятел, една постоянна обида. Понякога плюехме след него. Мечтаехме да го заловим, да бъде в наши ръце, да го намажем с мед и да го оставим на червените мравки, както бяхме виждали да правят в някои филми.

Докато избърсвах с мокър парцал пръстения под, Фред ми излагаше в подробности своя план. Говореше, без да прави почти никакви движения, с равномерен глас и понякога с израз на злорадство. Каква беше идеята му? Да използваме нашите прашки — наричахме ги „стекове“ — които сами си правехме от каучукови ремъци, дебели колкото пръст. При важни случаи ние ги зареждахме с железни топчета, взети от сачмени лагери, които крадахме от гаражите. Преди три месеца бях участвувал в едно начинание от този род, но с една наистина по-малко амбициозна цел. Една богата дама бе отказала да плати обичайното възнаграждение за работата на един наш другар, който беше внесъл въглищата ѝ — работа трудна и нечиста. Искахме да я накараме да размисли върху тая своя постъпка и един ден, когато прането ѝ бе простряно, ние изцапахме чаршафите ѝ, като ги бомбардирахме от отсрещните тераси с глинени топчета, потопени в катран.

При първата ни среща, един от нас бе предложил да нападнем полицейския агент Ортега със стоманени топчета, което предизвика дълъг спор. Аз възразих, че в този случай агентът „би могъл даже и да пукне“, но увлечени в чувствата си, някои се присмяха на моите опасения и настояваха за твърдите топчета. По-страхливи или почовечни, други поддържаха моето становище в полза на обикновените топчета.

Фред ми съобщи, че в мое отсъствие бяха се спрели на стоманените топчета и че нападението ще стане от една изоставена къща, случайно убежище на влюбени и на скитници; тази къща предлагаше на нападателите най-добри условия за засада и оттегляне. Болен! Аз бях болен! Заради това неразположение щях да пропусна едно изключително приключение! При мисълта за него забравих безпокойствата, предизвикани от разговора с мама миналата вечер. Станах отново едно дебнещо животно, създание за борба, изпълнено с нападателна сила.

Алфред Мансано, наречен Фред, беше на моята възраст и имаше моя ръст. Той ходеше бос, както всички нас през лятото, за да не къса платнените си обувки. Главата му бе остригана ниско, с кичур на челото. Това стрижене се правеше, за да се предпазва от въшки, но в същото време то бе и икономично. Фред беше водач, който умееше да ни възпламенява при нужда и най-вече да подразни честолюбието ни в случай на слабост. Имаше особен навик да казва присмехулно: „Хайде, уплашихме ли се?“, с което сякаш ни удряше през лицето, поощряваше нашата гордост. Мама твърдеше, че това момче винаги е имало само „мрачни“ идеи, т.е. екстравагантни идеи и опасни, глупави начинания. Аз, който го познавах по-добре, ценях великодушието му, въображението му и това, че често в неговата храброст имаше малко лудост.

Докато изплаквах ведрото, изпирах на умивалника ризата си и накрая поливах обичките и здравеца, Фред, седнал на масата с увиснали крака, кафяви от слънцето и белязани от заздравяващи рани, ме запозна с плана, който беше изготвил, като вземаше за изходно начало запустялата къща. Всичко беше предвидено, пресметнато, изчислено. Ще издебнем полицейския агент Ортега при неговия пръв обход, който ще съвпадне със следобедната почивка. Кварталът ще бъде заспал, капациите на прозорците спуснати. Една стара стълба, намерена сред развалините и поправена набързо, ще улесни бягството през терасите.

Като го слушах, си мислех, че баща ми би се радвал, ако ме видеше да участвувам в това начинание, бях убеден, че притежавам неговата смелост, неговото влечение към приключенията, неговата страст към справедливостта. Неговата смърт, малко преди раждането ми, ме измъчваше, като че ли някаква брънка от веригата на моя живот

се бе скъсала и променяше неговия смисъл. Щом Фред изчезна, след като му бях изказал своите пожелания за успех, аз се почувствувах съвсем разстроен, потиснат от чувство за самота. Под влияние на това чувство, аз съвсем забравих моите книги. Като не знаех какво да правя, влизах от стая в стая, със съзнание помрачено от мисълта, че ако мама наистина се ожени отново, тя ще накърни най-дълбоката същност на моето съществуване, тайната на неговия смисъл. Чувствувах се заплашен като в тези сънища, в които стените коварно се стоварват върху вас. Какво ще предприеме тя? Какво ли ще бъде нейното решение след снощната сцена? По това време мама сигурно беше към трийсет и четиригодишна. Понеже работеше в една пералня от понеделник сутринта до събота вечерта, според тогавашните норми, аз сравнително рядко я виждах. Тя посвещаваше по-голямата част от неделата, веднага след църковната служба, на поддържането на нашето жилище, на пране и на шиене, а понякога отиваше да глади по няколко часа на дами от централните квартали. Никога още кракът ѝ не бе стъпвал в кинозалон. В замяна на това, тя, макар и много рядко, ходеше на театър, присъствуваше на оперетни представления като „Баядерката“ или „Граф фон Люксембург“, или на испански драми като „Ла Тампестада“, или „Мария де ла О“. Знаеше едва да чете и да пише и човек можеше да си помисли, че в манастира край Сиди-Бел-Абес тя е прекарвала времето си само в молитви и пеене на църковни песни. Френският език, който тя говореше, беше нечист, примесен с думи и изрази от нашето местно наречие или термини, които в нейния говор се отклоняваха от истинския им смисъл. Вече дадох примера с „мрачни“, което в нейното съзнание означаваше всяка опасна екстравагантност, докато думата „барок“ даваше на същата тази екстравагантност оттенък на комична любезност. Следователно според нея можеха да ме навестяват мрачни идеи или барокови идеи, еднакво неразумни по начало, но първите с оттенък на драматизъм, а вторите — на прищявка.

По природа мама беше по-скоро стеснителна, лесно се разколебаваше, особено пред буйните словоизлияния на амбулантните търговци. Разбира се, беше вярваща и то с една вяра, която ме смущаваше. Христос беше умрял измъчван, за да изкупи нашите грехове и бог, който виждаше всичко, в края на краищата щеше да ни съди. (Когато тя говореше за религия, аз откривах понякога в устата ѝ

формули, на които ме бяха учили по вероучение). За нея смъртта не беше унищожаване на човешкото същество, тя беше едно състояние на покой, на което се радваха всички, които бяха страдали много, без никога да са се съмнявали в божественото съвършенство. Да я разпитвам по-нататък, за да си изясня някои линии на мисълта ѝ, не би довело до нищо. Тя отбягваше отговора или се учудваше на моето неверие пред толкова безспорно очевидни истини.

Над нейното легло, недалеч от старото семейно разпятие от сребро, на фона на зелено кадифе, тя бе закачила портрет на татко. Този портрет, в овална рамка, бе лошо ретуширано увеличение на една снимка. На нея виждах млад мъж, със сиви очи и енергична брада, с присмехулна устна, с доста нападателен израз в погледа, който много ми харесваше, защото по това време аз трудно разграничавах нападателността от понятието за мъжественост и храброст. Всъщност аз малко се доверявах на този образ без истинска внушаваща сила и ако търсех едно по-вярно отражение на моя баща, намирах го у себе си, в тази сляпа страст към живота, в тази носталгия към вечността, която чувствавах, че бие в мене с ударите на собствената ми кръв.

В определения час, както се бяхме уговорили, двамата приятели, с които бях ходил да се къпя предната вечер, дойдоха да ме потърсят. Те не бяха посветени в тайната на нападението срещу полицейския агент Ортега, понеже Фред грижливо бе избрал състава на своя екип и бе включил в него само напълно решителни и сигурни момчета. Според него на тези двамата им липсваше хладнокръвие и трудно сдържаха езиците си. Ще отида ли с тях до Белия Нос, до потъналата платноходка? Вече нямах желание за това, толкова се чувствавах измъчен, желях да остана сам, макар че малко се безпокоях да надникна откровено в себе си.

Изтъкнах като предлог болното си рамо, изтощителната безсънна нощ и те ме изслушаха мълчаливо, обгорели като мен от слънцето и от солта. Дали ми повярваха? В края на краищата аз бих могъл да ги придружа, без това да ме задължава да се спускам във водата заедно с тях, да участвам в една много мъчителна операция. Прави в полумрака, те ме наблюдаваха със своите дръзки очи и изглежда отгатваха в мене известна неловкост, може би подушваха, че крия нещо от тях, че имам предвид нещо друго, че пред тях предпочитам друга компания.

— Ще отидеш ли с Фред? — запита ме първият.

— Не.

— Какво мисли да прави той?

— Не зная.

— Не си ли го виждал тази сутрин?

— Не съм излизал.

С помощта на игла, вторият се мъчеше да извади един трън от морски таралеж, забил се в безименния пръст на ръката му, но аз го познавах и знаех, че въпреки привидното безразличие, той внимателно следеше нашите реплики.

— Добре. Както желаш.

Те тръгнаха отново с тези гъвкави крачки, на които са способни само босите крака и зад капачите на прозореца аз ги гледах как прекосяваха двора, разговаряйки ниско.

Както обикновено към дванадесет и половина мама се върна да приготи набързо нашето ядене. (В повечето случаи това бяха картофи, яйца или макарони, но почти никога месо). Тя беше уморена. През този сезон в пералнята жените работеха при изтощителни условия. Бях научил, че остават по комбинезони, някои почти голи, плувнали в пот и че достъпа на мъже в пералнята бил забранен.

— Не си ли ходил на занимания тази сутрин?

— Не.

— Ще отидеш ли следобед?

— Може би.

— Няма да останеш затворен тука, нали?

— Защо не?

Тя се обърна към мене:

— Какво става с тебе?

Изгледах я мълчаливо и тя извърна поглед. До края на обета между нас продължи неловко мълчание, докато навън целият свят пламтеше под порои от слънце.

Когато тя тръгна отново в своята светла рокля, обува в сандали, у мене се събуди едно много старо чувство. При смъртта на баба ми, според обичая, бяха покрили всички огледала. Преодолявайки скръбта, някакво любопитство ме бе подтикнало да повдигна платното, което

покриваше едно от тях. Какво можех да открия? Разбира се, показва се моят лик, но на фона на запалените свещи, които горяха като храст от неподвижни пламъци при одъра на мъртвата. И това видение, с моето разстроено лице, окръжено от пламъци сред околната полусянка, ме преследваше дълго след това. Сега аз отново открих непокътнато чувството, което придружаваше това видение, едно толкова тягостно, толкова непоносимо чувство на изоставеност, че реших да изляза, да отида където и да е, да скитам сам из улиците.

---

[1] Арабска дълга връхна дреха. — Б.пр. ↑

III

Горещината беше толкова силна, че обух платнените си обувки, за да не си изгоря краката. Понеже не знаех дали ще се върна преди, или след мама, оставих ключа у една от нашите съседки, както се бяхме уговорили. Тя бе суха, слаба жена без женственост, с костеливи ръце, с бузи покрити с мъх. В действителност това беше мъж, но нито „тя“, нито някой друг подозираше, че е така. Двайсет и пет години по-късно аз щях да разбера истината. Понеже мъжът й, работник на каменна кариера, се отнасял грубо с нея, защото не му раждала дете и искал да се разведе, а през това време я лъжел с развратници, тя се решила да последва съвета на майка ми и надделявайки свенливостта си, се прегледала. Още при първия преглед, лекарят открил жестоката прищявка на природата: в дъното на една гънка на срамната кост, гънка, която можела да заблуди само един недодялан човек като мъжа й, имало зародиш на мъжки пол. И това жалко създание изпълняваше предано всички задължения на истинска жена, пребиваше се от работа да поддържа къщата чиста, като добра и вярна съпруга и плачеше от унижение, ако разбере, че има някоя съперница.

Започнах да скитам из арабския квартал, чиито будки с миризма на подправки, кафенетата с тяхната музика, най-често цигулки и флейти в съзвучие, и особено вехтошарите с техните неизброими богатства, аз толкова много обичах! (И при тях също ние можехме да се снабдим със сачмени лагери). И както си вървах, с прилепнала към тялото си лява ръка, за да не събуждам отново болката в рамото, мисълта ми летеше към Фред и другарите, които вече бяха заели позиция долу при разрушената къща. Не беше трудно да си представя тяхното нервно напрежение, погледа им, пресеченото им дишане и даже стискането на прашката в пръстите. Жалко! Напразни съжаления!... Слязох отново към европейската част на града, която изглеждаше изоставена, като че опразнена от някаква епидемия, и звънчетата по редките впрягове, които преминаваха, сякаш идваха от самото сърце на пожара, обхванал земята.

Обзе ме повелително желание да говоря за моя баща с някой, който го е познавал. Защото думите „ако се ожения отново“, казани снощи от мама, не бяха само думи, но една пукнатина у мене, едно пречупване, което изсушаваше доверието ми, изчерпваше бликащата дълбоко свежест.

След като направих малък завой, слязох към постройката, където работеше Франциско Перес, наречен Пако, за когото казваха, че страдал от умствено разстройство от деня, в които го затрупала срутила се стена, при опит да бъде укрепена от подпорна греда.

Катерейки се по стълбата, аз поздравих Кадер и двама работници араби, който подготвяха хоросана, и в същото време си мислех, че наказателната акция срещу агента Ортега няма много да закъснее. Понеже използвах само едната си ръка, аз се изкачвах трудно, но когато стигнах на последната платформа, Пако ме забеляза и извести за моето пристигане, подражавайки на муезините^[1]: „Ето Синът на Мануел ел Рохо^[2]“, като крайният звук бе удължен съзнателно, с ръка на устата като рупор. Възкличания, поздравления и въпреки този прием на Пако, малко прекалено шумен по мой адрес, аз съм щастлив, аз се разтапям от гордост. Значи аз, да, аз имам баща, за когото си спомнят, въпреки изминалите години. Щом ме приемат със симпатии, значи повечето от тези хора са го познавали, обичали, ценели са го и са се възхищавали от него. Върху обгорелите от слънцето лица аз отново откривам все така непокътната легендата за Мануел ел Рохо, моя баща, този за когото казват, че е бил смел, весел, прекрасен другар и който отишъл в Мароко, в Казабланка, за да умре от тифус на края на света, жертва на едно време на мизерия.

След като ми стисна ръката, Пако хваща отново мистрията, докато аз стоя недалеч от него, съвсем в края на скелето, в потока от луда светлина, която ме заслепява. В тази трептяща мъгла едва различавам солниците на Мисергин, Санта-Крус с неговия форт и призрачния полуостров на Мерс-ел-Кебир. Но колкото и гъста да е, тази светлина не образува никакъв неподвижен блок върху града и залива. Тя трепти, тя се вълнува, сякаш изтича от никакъв огромен небесен кратер. Светът е съвсем близък, но изпълнен с тайни, в които аз не мога да проникна и чувството за тази безпомощност е примесено

с леко опиянение. Преливащ с глъчката на пристанището, от което тук се вижда само краят на вълнолома, някакъв монотонен шум ми напомня за равномерната стъпка на полицейския агент Ортега, който под тази слънчева буря поема по улица „Азов“.

Изведнъж Пако, нахлупил над очите си своята стара сламена шапка, ме заговаря, без да престава да работи:

— Как са работите при тебе?

— Добре.

— А майка ти?

— Добре е.

— Не мисли ли вече да се омъжи?

— Не...

— Би трябвало да се реши. Още е млада.

Другите зидари — бяха трима, познавах ги всички — не обръщаха особено внимание на нашия разговор, но Пако се обърна към тях:

— Да! Защото майка му е една от най-красивите жени на Оран!

Последваха потвърждения и аз даже получих поздравления. Как да приема една такава чест? Стараех се да изглеждам спокоен. От етаж на етаж работниците качваха с макара тухли и техните викове, с които съгласуваха усилията си, отекваха у мене като призив към най-голяма бдителност. Да не отговарям нищо, да не дам нищо да разберат. Значи другарите на моя баща, мъже, които го обичаха, които го бяха познавали, приемаха една мисъл, която от своя страна аз считах за предателство към неговата памет. Особено от Пако очаквах съвсем друго нещо. (Когато се навеждаше да взема с мистрията цимент, човек би казал, че потапя лицето си в слънчеви вълни...) Аз му се сърдех. А той с гръб към мене добави:

— Ти ще я оставиш един ден и ще имаш свой живот. Така става обикновено. А тя ще остане сама.

И този път не казах нищо, само смътно подозирах нещо, сякаш се чувствавах жертва на някакъв заговор.

От края на скелето гледах стръмната улица, малките фигури на минувачите по протежение на тесните ивици сянка край основите на зданията и трамвай номер 9, който слизаше към Флотата. Всеки път, когато го виждах, той ми напомняше за онзи европейец, който гневно ме беше наругал, понеже бях отстъпил мястото си на една арабска жена.

(Една жена, забулена по обичая на мюсюлманите в Оран, чийто загадъчен поглед ме преследваше по време на цялото ми пътуване). След този случай аз вече не се отделях от прашката си. Ако тя тогава беше у мене, щях да отмъстя на непознатия, щях да сляза заедно с него, да го проследя, да го изненадам и да го „застрелям“, както се следва в някоя пуста улица. Със скърцане на завоя, жълто-черният трамвай номер 9 изчезна, отнасяйки и съжалението от тази ненаказана обида. Изведнъж моята мисъл ме отнесе на улица „Азов“! Колкото и силно да бе любопитството ми, трябваше да чакам до вечерта, за да узная как се е развила работата, всичките нейни перипетии.

Но аз бях дошъл да говоря за моя баща с Пако, а той си тананикаше, като същевременно изграждаше стената си, със запретнати ръкави, под които се виждаха сухите му кафяви ръце, подобни на парчета дърво.

— Това е една мелодия, която той много обичаше, — каза Пако.

Да, аз знаех това, знаех, че моят баща е имал хубав глас на баритон и е имал богат репертоар от народни песни.

Пако ни разказа и няколко случки от войнишкия живот. В една от тях ставаше дума за някакво провинение на баща ми, за което бил наказан със затвор. Той останал в неизменно добро настроение и се подигравал със своите тъмничари. Аз ценях тези анекдоти, които ми помагаша да уточня твърде неясния за мене портрет на един пъргав тялом и духом мъж, смел, блестящ в разговора, весел, без да прекалява, с хумор, който ме очароваше. На маневри близо до Бужй, някакъв свадлив ефрейтор се скарал с него. Той го изненадал, когато ефрейторът се къпел съвсем гол в един басейн за напояване и му отмъкнал всичките дрехи. Веднага след това един невидим тръбач засвирил сбор. Самият аз бих могъл да бъда автор на една такава шега. Няма значение дали тя е прилична или неприлична. Така аз откривах общи черти с покойния ми баща. Чувствах се свързан, приобщен. Принадлежах към едно родословие, към една и съща брънка от живота! Пако добре знаеше, че ми прави удоволствие. Той не беше толкова смахнат, колкото го представяха, макар че на моменти имаше малко чудноват смях в три такта, който винаги ме изненадваше. Вярно е, че този смях подходеше на неговата глава на индианец от Андите, с издадени скули, с опърлена от открития въздух кожа. Бях се приближил към него и чаках други истории. Понеже говореше, като

същевременно и работеше, случваше се да остави мисълта си недовършена и после пак да заговори отново. Разказа как баща ми, още ерген, избегнал срутването на една постройка на булевард Сеген. Твърде придирчив към себе си, обикновено в края на работния ден той закъснявал, за да се облече по-грижливо. Дали е бързал за някаква среща, или е бил обезпокоен от някакво предчувствие, но тази вечер, по изключение, той се задоволил да се измие набързо. Едва напуснал сградата и цялата постройка рухнала (по-късно анкетата установила подземно свличане), като затрупала осем души.

— Насмалко и ти нямаше да се появиш на бял свят — заключи Пако.

Да, разбира се, ако баща ми бе убит при този случай или ако мама бе последвала своето религиозно призвание, аз нямаше да бъда тук, сред тази величествена вихрушка от слънце, в средата на света, като главина на едно колело с безкрайно дълги спици.

Спомням си за всичко, което последва, сякаш съм се надвесил над стари избледнели снимки. Най-напред, слизайки по една стълба от третия етаж, аз за малко не паднах, тъй като ранената ръка ми беше изневерила и Кадер, който ме бе видял отдолу в това опасно положение, ми каза съвсем развълнуван, че трябва да благодаря на бога. Градът отново се раздвижваше, оживяваше се след спадането на горещината, отново се съживяваше сред една по-поносима светлина. И когато малко след това стигнах до търговските улици, срещнах първите просяци слезли в своите парцаливи наметала от крайните бедняшки квартали. Едни ходеха от врата на врата, други седяха направо на края на тротоара и монотонно произнасяха някакви религиозни песни. Очите на много от тези нещастници бяха разядени от конюнктивит или глаукома. Вървах бързо с намерение да потърся Фред, като същевременно не преставах да мисля за историята със срутилата се постройка. До тогава бях слушал толкова ориенталски легенди, че бях склонен да сравнявам смъртта на баща ми в Казабланка със срещата в Самарканд. Съдбата го бе пощадила един път, за да го улучи в определения ден и то след, да, след като ми бе дал живот.

Разбира се, това беше само един от миражите на моето въображение, още обременено от митове. По-точно драмата започнала в 1913 година, когато баща ми поел задължението да работи заедно с цяла група зидари на строежа на една военна болница в Мароко. Какво

го е накарало да отиде там? Без никакво съмнение, известно влечение към приключенията. А освен това в Оран го застрашавала безработица. Той поръчал жена му да отиде при него в началото на следващата година. Поради военните действия в Централно Мароко, тя трябвало да извърши пътуването по море, което траяло осем дни! Самата тя ми беше разказвала как при пристигането си, поради липса на пристанище, прехвърлили пътниците от парахода на големи лодки. На известно разстояние от брега и поради силното вълнение, мароканските моряци вземали хората, яхали ги на рамене и ги отнасяли на плажа. Често си представях това зрелище: мама, вече бременна, с голям корем, прилепнал към тила на мароканеца, който я държи за бедрата, за да премине над гребена на вълните. И веднага последвало отчаянието. Никой не я очаквал. Стаята, приготвена за нея, била празна. Едва на другия ден, след безкрайни молби пред военните власти, мобилизирани срещу тифусната епидемия, тя могла да открие мъжа си в една стая на същата тази болница, на строежа на която той работил. Вече агонизирал. Все пак два дни по-късно той дошъл за момент в съзнание, заговорил за детето, което щяло да се роди и заплакал. Тази черта у един мъж, за когото знаех колко е твърд и енергичен, ме трогваше повече от всичко друго.

Често размишлявах за тези седмици на безнадеждност, които бяха предшествували моето идване на света. Случваше ми се също така да мисля, че в деня на моето раждане съм бил заобиколен от плачещи жени. Всъщност тези обстоятелства ме опечаляваха, без обаче да ми правят прекалено голямо впечатление, толкова бях сигурен, че целият свят няма да бъде достатъчно широк, за да утоли моята жажда за живот.

Приблжих към нашия квартал и се насочих право към дюкянчето на Саркос, предпочитано място, където по всяко време можеше да се научат новини относно нашата банда. Ако атентатът на Фред бе извършен, там щях да науча всички подробности. Бивш зидар, Саркос бе загубил единия си крак при Вердюн, бе изоставил строежите и държеше едно магазинче за продажба на цигари и вестници. Бе пълен, понеже малко се движеше, но умееше да ходи пъргаво, въпреки дървения си крак, като си помагаше с една патерица, чиято облегалка

под ръката бе направена по-мека, благодарение на няколко дебели каучукови ленти. Увисналите му бузи, твърдата му чорлава коса, сплеснатият му нос, огромните му очи, на пръв поглед никак не предразполагаха хората към него. Но мен тази грозота ме очароваше. Добре го познавах и се възхищавах от неговото великодушие, от неговата смелост. Освен местните вестници, той продаваше, но под тезгяха, вестници, издавани в Париж и забранени от колониалната администрация. Това че ги продаваше нелегално, с истински риск за себе си, ми вдъхваше известно задоволство и потвърждаваше моята представа за него, като силна и непристъпна за страха личност.

Тази вечер, още щом пристъпих в неговата будка, Саркос се спусна от високата табуретка, върху която седеше винаги, кацнал зад своя тезгях, и ме посрещна, като си помагаше с патерицата. Видях в очите му необичайни светлинки.

— Ето те и тебе! Знаеш ли, че те търсят навсякъде?

— Кой ме търси?

— Ченгетата!

— Защо? Какво съм направил?

— Не беше ли на улица „Азов“ днес рано следобед?

— Не.

— Сигурен ли си?

— Абсолютно!

— Толкова по-добре. Защото те са у вас.

— Защо у нас?

— Иди да видиш. Извикаха майка ти да дойде.

— И тя е трябвало да напусне пералнята?

— И още как!

Аз бях смаян, а Саркос, с издадена напред муцуна ме наблюдаваше хванал се с две ръце за патерицата.

— Иди да видиш — ми каза той най-сетне.

— Мама сама ли е с тях?

— Да. И внимавай. Мисли добре, преди да отговаряш!

---

[1] Муезин — служител в джамия, който от минарето съобщава ежедневно петте молитви на Исляма. ↑

[2] Мануел Русият. ↑

IV

Още щом пристъпих в двора, видях пред нашата врата струпани много хора, сред които освен обичайните дечурлига с голи задници, бяха и жената на слепия, и хлебопродавачката, и „жената“ на каменаря, и продавачката на билки, и още няколко лелки с шалове на глава и скръстени на корема ръце, с безизразни погледи. Цялото това множество приличаше на някакъв античен хор и действително някъде дълбоко вътре в себе си аз го почувствувах като някакво странно, малко театрално събитие. На фона на вече пожълтяващото небе се очертаваха силуетите на две котки, сгушени на кълбо в края на една тераса: те мечтаеха съвършено безразлични към това оживление на хората. Аз пристъпвах под всички тези погледи, насочени към мене. Някой извика: „Ето го!“ Мама чу това и се показа на прага, много бледна, много развълнувана, с ръка на гърлото си. Зад нея, вътре в къщата, видях двама мъже, единият от които в жълто-кафява полицейска униформа, а другият — в бял костюм и — една подробност, която ми направи впечатление — шапка с права, тясна периферия, която не бе снел от главата си. След краткият ми разговор със Саркос, бях сигурен, че Фред и неговите приятели са срещнали трудности при изпълнение мисията си на улица Азов, Но какво беше моето място в цялата тази работа? Какво искаха от мен? И аз не можех да намеря никакъв отговор на гневния въпрос на човека с шапката:

— Откъде идваш? А? Откъде идваш?

— Безделник! — изръмжа полицаят. — Ще отговаряш ли?

Понеже той ме разтърси за болното рамо, аз не можах да изтърпя и извиках.

— Убих се да ви разправам, че е бил на занимания, — каза мама със стенец глас.

— Не е бил там. Ние проверихме. — И като е обърна към мене, добави: — Ти не си бил там.

Свещеникът не те е видял. Бил си на улица „Азов“!

Мама отново се опита да се намеси, но полицаят я прекъсна:

— Ти мълчи там и го остави той да говори!

Това, че той говореше на мама на „ти“ ме изненада, макар че бях свикнал да чувам полицаите да говорят така на бедните хора. Но в съзнанието ми бе останал съветът на Саркос: „Разсъждавай преди да отговаряш!“ Реших да стъпвам на здрава почва и да се придържам към това, което бях правил следобед. Затова и признах, казах, че наистина не съм ходил на занимания, (Ето! Виждате ли?), че съм отишъл при Пако Перес на строежа и съм останал през цялото време там.

— От колко часа?

— От два часа.

Точно в този момент Кадер влезе в двора начело на своя впряг с шумотевицата на железните колела и на празната галъота. Той отпрати към нас учуден поглед. Аз побързах да добавя:

— Кадер беше там. Ние бяхме заедно. Той може да ви каже.

Направих движение към Кадер, за да го повикам, но мъжът с шапката се намеси:

— И ти мислиш, че ще повярвам на показанията на един туземец?

Аз протестирах, опитвах се да се отскубна, да освободя ръката си, но напразно. Полицаят ме държеше здраво и понеже стоях неподвижен, за да не усилвам болката в рамото си, той набързо ме претърси със свободната си ръка. В задния ми джоб откри прашката и я размаха над главата си като трофей. Мъжът с шапката я грабна и я прибра, като направи движение да ме удари, изсвири от учудване като видя дебелината на ластиците, а после съвсем неочаквано, без да замахва, със студена ярост ми удари една плесница. В същия миг мама се хвърли върху него. Макар и зашеметен от удара, аз чух възклицанията на „античния хор“, скупчил се пред вратата, в който се примесиха буйните протести на мама. Тя говореше с висок, писклив глас, какъвто за пръв път чувах у нея и този глас възпламени нервите ми. Тя забраняваше да ме бият така подло, да, така подло! Тя повтаряше: „Подло!“ А мъжът със заплашителен тон повтаряше: „Внимавай какво говориш! Внимавай!“ Тя обаче не се подчиняваше, не изглеждаше ни най-малко изплашена, беше великолепна в своя гняв, с искрящи очи! Не, това не е изтъркан израз! Те наистина искряха като на разгневена котка! Никога не бях я виждал такава! Тя, която беше толкова боязлива, толкова сдържана! А мъжът с шапката възразяваше, като повишаваше тон и размахваше прашката:

— А това? А това? Това не е ли доказателство? Не е ли доказателство?

— Какво доказателство? — възразяваше мама. — Всички деца на неговата възраст имат прашки.

— Нали тъкмо с такава прашка беше пребит нашият полицай!

Значи нападението срещу полицейския агент Ортега бе успяло! Продавачът на мед беше отмъстен! Започнала сред мъчително

безпокойство, тази сцена ме въодушеви най-напред с поведението на мама, цялата преизпълнена с решителност, а след това и с обстоятелството, че ченгетата явно не знаеха нищо положително за извършителите на нападението. Все пак, като не подозираха групата на Фред, за сметка на това беше явно, че някакъв „доброжелател“ беше насочил търсачите към мен. Кой ли ще е той? Кой ли е решил да ми изиграе този номер? Може би някъде съвсем неблагоприятно съм изразил доста високо жаждата си за отмъщение? Над съсредоточените лица — но лица на зрители, лица на хора, който не участвуват в произшествието, — една от котките горе се изтегна, стана и ни напусна с пренебрежение, като сянката ѝ премина върху нас, плъзгайки се от ляво на дясно, сякаш излизаше от нашите тела. Мъжът с шапката все още продължаваше да спори с мама и да поддържа идиотското си разсъждение: „Твоят син не е бил на занимания, той го признава, следователно е бил на улица «Азов». И тази прашка доказва същото“.

За щастие нямах в джоба си никакво стоманено топче. Какво тържество щеше да бъде за тях, ако бяха намерили у мене някое!

— Аз не мога да си служа с нея!

— Какво?

— Пуснете ме и ще видите.

Човекът с шапката направи знак и полицаят ме пусна. Веднага със здравата си ръка разтворих ризата и показах рамото си.

— Това е вярно — каза оживено мама. — Вчера той се нарани.

Понеже когато ме хвана, полицаят бе разкървал раната, мама имаше подходящ предлог да протестира:

— Виждате ли какво направихте? Виждате ли? Погледнете за момент! Погледнете!

Тя отново бе обхваната от силно вълнение и аз реших да повторя:

— Попитайте Кадер! Той ще ви каже!

С едно-единствено движение античният хор се обърна към обора, където Кадер се занимаваше с животните.

— Затваряй си устата! — каза мъжът с шапката все по-разгневен и вдигна ръка да ме удари. Мама веднага ме прикри с ръката си:

— Не ви е срам! Ако го ударите още един път, ще видите!

— Какво ще видя? А? Я внимавай! — каза мъжът със зъл тон — ти нямаш право да ми говориш така!

— А вие? Вие имате ли право да биете едно дете? И то едно дете, което не е направило нищо! („Детето“ скромно навеждаше глава, като всеки невинно обвинен). Кажете, имате ли, или нямате право? В Републиката ли живеем, или не? Вие се държите с него по-лошо отколкото с един арабин^[1]!

В своето простодушие, тя казваше истината! Ако бях арабин, колко по-различно щяха да се отнасят към мене, като се има предвид, че законите на Републиката не се прилагаха изобщо към туземците, които бяха френски поданици, но не и френски граждани, предадени изцяло на абсолютния произвол на колониалната власт.

Но човекът с шапката се бе надвесил над мен и ме гледаше в очите, като че ли искаше да ме хипнотизира и аз видях отблизо неговите синкави ириса, овлажненото му чело, почувствувах неговата миризма на тютюн, на пот.

— А няма ли да ни кажеш поне, кой нападна този полицай?

Той каза това с нисък глас, доверително — явно за да ме убеди, че е безполезно да отричам нещо, което е съвсем очевидно. След това, като промени отново тона, добави:

— Ако знаеш, твой дълг е да ни го кажеш.

Значи така! Той вече не ме обвиняваше в пряко участие в нападението! Това беше безспорен напредък. Аз забелязах обаче, че в античния хор настъпи отново затишие, всякакво движение отново замря. Само очите по лицата на стариците трепкаха като мънички зрителни сигнали. Втората котка също стана и се запъти нанякъде, като че ли изведнъж ѝ стана невъзможно да понася повече всичко това.

Аз излъгах съвсем лесно. Сега вече изцяло влязох в театралната игра, „чувствувах“ чудесно ролята си:

— Не. Нищо не зная — казах съвсем убедително. — Дори не знаех, че е нападнат някакъв полицаи.

— Ти да не смяташ, че ще ти повярвам? Целият квартал се е надигнал, а ти нищо не знаеш?

— Когато се връщах насам, видях само будкаджията. Той ми каза да се прибера веднага. Можете да го попитате!

— Саркос ли? Този комунист? Ти искаш да повярвам на този тип?

(Ако той отстранеше един по един всичките ми свидетели, тогава аз оставах без алиби!)

Неговият гняв бе вкаменил лицето му, сиво стъклените му очи ме гледаха напрегнато, без да мигнат.

— Изпразни другите си джобове! — каза той. — Хайде, бързо!

Подчиних се без да бързам. Извадих едно ножче с две остриета, молив, снимка и четири монети от по десет сантима. Печелех тези пари за мои лични разходи, като носех вода на домакините и внасях дърва на хлебаря. Човекът с шапката разгъна фотографията на две лица, изрязана от вестник, без имената им.

— Какво е това?

— Нюнжесè и Коли.

Преди два месеца, през май, на борда на своята „Бяла птица“, двамата авиатори се бяха изгубили в Атлантика. Всъщност снимката представляваше Сако и Ванцети, заплашени от екзекуция в Съединените щати. Моята роля на наивен инстинктивно ми подсказа тази лъжа, тя ме подтикна и да не давам повече обяснения, да не наблягам върху казаното.

За да докаже своето усърдие, полицаят ме хвана за тила, претърси джобовете ми и аз почувствувах дебелите му пръсти по бедрата си. Не, нищо не бях забравил. Но това претърсване изглежда обиди мама, която извика:

— С какво право?

— Ние имаме всички права — каза човекът с шапката, без цинизъм, с отсъстващ поглед, сякаш на себе си.

После разсеяно разгъна за втори път изрезката, погледна снимката, разкъса я и разпиля парченцата с уморено движение. И той също играеше театър. Трябваше ли да протестирам? Не. Истинската ми роля изискваше тук една горчива усмивка. И аз лекичко се усмихнах.

— Не се подигравай с мене — каза мъжът с шапката, но с тон на досада, малко провлачено, като че ли в края на краищата безсмислието на цялата тази сцена го отегчаваше.

Изведнъж сред „античния хор“ настъпи ново вълнение. Абат Портено, като в някакъв грижливо подготвен спектакъл, влезе в двора с велосипеда си. Заради расото, велосипеда му беше дамски. Отстраниха се, за да му направят път. Абат Портено слезе от колелото, прекоси групата от любопитни, която се бе увеличила и като влезе в стаята, свали шапката си. Полицаят поздрави по военному, със стегнато движение, а мъжът с шапката най-сетне я свали от главата си.

Навън, за това трето действие, хората все повече настъпваха към вратата и децата вече нахълтаха в стаята.

— Скъпа братовчедке! Господа! — каза абатът, като дружелюбно ме потупа по бузата, минавайки край мен.

Към четири часа и половина му се обадили по телефона от полицейския участък, попитали за мене и той потвърдил, че не съм бил на занятия в училището на благотворителното дружество. Заинтригуван от това обаждане, както и от моето отсъствие (обикновено поради липса на контрол подобни отсъствия минаваха незабелязани), идваше сега да разбере как стоят нещата.

— Какво става?

Изглежда ни един след друг. Косите му бяха полепнали по челото от потта, а брадата му — легнала върху гърдите. Беше едър и силен. Истински атлет. На тридесет и пет години, когато играеше с нас на футбол — с расото! — той ни служеше за пример по издръжливост и бързина. Аз го обичах. Един прям мъж, с остро чувство за справедливост!

Мъжът с шапката, след като избърса челото си, каза много бързо:

— Към три часа, на улица „Азов“, хлапаци ударили с прашка полицаия, който бил на пост.

— Сериозно ли е?

— Много сериозно. Предумисълът е безспорен.

— Аз говоря за състоянието на жертвата.

— Засегнат е в лицето. Има спукване на челюстта и три строшени зъба.

— Господи! — промълви мама.

Мъжът бавно проветри лицето си с шапката.

— Възможно ли е това да стане с една обикновена прашка? — попита абатът.

— Напълно възможно е с играчка от този род — отвърна полицаият, като извади моята прашка от джоба си. — Особено когато е заредена със стоманени топчета.

Абатът разгледа прашката и я върна, повдигайки рамене.

— Лудост — тихо каза той.

Изглежда всичко това му беше направило силно впечатление. После се обърна към мене:

— Къде беше днес следобед?

— На една постройка, с Пако Перес.

— Зидарят ли?

— Да.

— Защо именно днес следобед?

— Той е приятел на баща ми. Исках да ми разкаже нещо за него.

Така както бях развълнуван, второто изречение просто се изплъзна от устата ми.

— Добре. Но защо тъкмо днес следобед?

Какво да отговоря. Ако премълчах, какво щяха да си помислят в заключение? Ето че започвам да губя увереността си. Аз съм един смутен актьор, който не знае вече репликите си, пред особено вискателни зрители, заинтересувани по различен начин от моята слабост. Една неделя, в Казино Бастрана видях някакъв испански актьор в същото това нещастно положение. Може би и аз сега имам същия поглед на задушаваш се като него човек? Кой ще ми подсказе текста? Кой ще ми дойде на помощ? Мама?

— Това е истина — каза тя, като гледаше абата.

— Скъпа братовчедке, аз съм готов да го повярвам, но трябва да убедим ей тези господа тук.

— Нека разпитат Пако Перес.

— Разбира се.

— Какво още? Може би хлапаци от друг квартал са наранили полицая?

— Защо не! — промълви абатът.

„Античният хор“ одобри и полицаят започна да крещи:

— Мълчете вие там отвън! Хайде, махайте се всички!

Никой не помръдна.

— Не вярвам — каза тогава абатът — това момче да е замесено в този случаи.

— Бих желал да е така — каза мъжът с шапката не без известно високомерие.

Той поздрави сухо и си тръгна, а след него и полицейският агент. Стената от хора се разтвори, за да минат. Абатът, след като изтласка без грубост децата, затвори вратата след тях. Стори ми се, че здрачът в стаята веднага ни направи съучастници. В главата ми сякаш горяха въглени. Бях много ожаднял. Тръгнах към умивалника, но абатът ме настигна:

— Ти знаеш кой е извършил нападението — каза той.

— Знам, но...

— Не те питам. Значи си бил в течение на това, което се е подготвяло?

— Да.

— И си отказал да участвуващ?

— Не можех. Заради рамото.

— Какво ти е? Май си се наранил?

— Да. И не мога да стрелям с прашката.

— Виждам. Но ти ми каза, че си искал да говориш с Пако Перес за баща си?

— Да.

— Това е съвсем естествено! — каза мама, но така оживено и с толкова променен тон, че абатът ни изгледа последователно, без да помръдне главата си, като придвижваше погледа си от единия ъгъл на окото до другия.

— И това са единствените причини, които са ти попречили да участвуващ в това грозно дело?

— Единствените.

В тишината, която последва, аз отидох чак до ъгъла, където се намираха делвите, сипах си чаша вода и жадно я изпих. Зад мене абатът продължи:

— От дълго време вече не идваш да се изповядаш — каза той с тъга. — Нима не се питащ какво мисли Всевишният за тебе?

Какво да отговоря? Как да му обясня, че малко по малко — от няколко месеци насам се бях „отчуждил“. Наистина, в неделя, когато отивах на богослужение, бях все така развълнуван от тържествеността на обряда, от красотата на религиозните химни. Но съдбата на Христос, макар и да запазваше цялата си поетична свежест, не ми вдъхваше вече тази сигурност, която по-рано ме очароваше. Аз даже още не съзнавах тази промяна. Тя не бе настъпила изведнъж, а с течение на времето и почти без да го съзнавам, както става с онези делви, които постепенно, без ни най-малка пукнатина, пропускат вода през стените и тя се изпарява.

— Този полицай сигурно не е лош човек, — продължи абатът. — Една постъпка на толкова незаслужена злоба към него...

Аз го прекъснах:

— Той не е добър човек!

— Я млъкни! — викна мама.

Абатът я потупа по ръката, като да ѝ внуши да бъде търпелива, после излизайки ѝ каза: „До скоро виждане!“ Чух го навън да разговаря със съседките. Щом той излезе от двора, аз се обърнах и видях мама, опряна на масата. Тя ме наблюдаваше и аз малко се смутих. Помислих, че ще ме упреква или ще се опита да научи нови подробности, но тя се отдалечи със загрижен вид и мълчанието ѝ ме развълнува много повече, отколкото двата разпита.

---

[1] Според тогавашната терминология, с тази дума се означаваха алжирците, независимо дали са от арабски, или от берберски произход.

↑

V

През следващите дни две натрапчиви мисли непрекъснато ме преследваха. Мама сигурно ще ми каже: „Край. Всичко е решено. Ще живеем с друг мъж!“ Другата беше, че полицейският комисар ще ме извика, за да ме измъчва и да ми изтръгне признания. Като че вървах по мост от лиани над бездънна пропаст. През деня имах усещането, че от всички страни срещу мен се плетат заговори: Лос Кондорес^[1] се четеше на афишите по стените за един испански филм. Придружаваха ме лешояди, с човки като извит кинжал, със студени очи на убийци. Струваше ми се, че жените от квартала ме следяха от праговете на къщите със същия този поглед. Не очаквах никакъв покой, не виждах никакво пристанище. Бях навлязъл във вихъра на една буря, която никога нямаше да престане. Единствената ми защита срещу отпусането, обезкуражаването, окончателното корабокрушение, оставаше споменът за моя баща. От своя страна Фред ме накара да обеща, че ще остана временно на страна. Той считаше, че е необходимо да бъда предпазлив. Бях самотен. Вечер мама, както обикновено, едва ми отправяше по някоя дума, но след посещението на полицаите, тя изглеждаше по-затворена, по-потайна от всякога. Искрено казано не страдах от това и от своя страна аз възприех горедолу същото мълчание.

На два пъти в квартала срещнах човека с шапката, изглежда посещаваше някои къщи или разпитваше момиченцата, които играеха по дворовете, а ние няхаме право да се събираме с тях, толкова рано се извършваше разделянето на половете в нашите семейства.

Най-сетне разбрах как се бе развило приключението на моите приятели. Това стана в района на благотворителното дружество, в един ъгъл на църквата, под статуята на Дева Мария, където ме бе извикал Фред. Той не се доверяваше на никого. *Лос Кондорес*. Зловещите птици протягаха оскубаните си шици, дебнеха ни от всички страни. Цял храсталак от свещи гореше пред олтара и пламъците се издигаха право нагоре и вдъхваха спокойствие в неподвижния въздух. Тримата устроили засада в единствения етаж на изоставената къща и видели

агента Ортега да пристига не пеша, както го очаквали, а на колело, което карал по тясната сянка на тротоара.

По даден сигнал те стреляли едновременно с прашките. Но поради подвижната цел и голямото разстояние, никое от топчетата не улучило. Нямали време да заредят отново, понеже агентът стъпил на земята и започнал да търси с поглед нападателите. Той пресякъл улицата със заплашителни прибежки. Тони избягал, отишъл към терасата, където се намирала подвижната стълба, приготвена за слизане. Фред също се оттеглил, но за да избере по-подходящо място за втора стрелба. Марко останал на поста си. По-късно ни разкри, че имал и лични съображения да нападне Ортега. Предишната година агентът арестувал един от неговите братовчеди, направил някакво незначително провинение, разделяйки се с ергенския си живот. Държал го два дни в участъка, макар много добре да знаел, че на другия ден била сватбата му. Никакви постъпки не могли да склонят нито агента, нито разбира се комисаря. Обидата била голяма, без да се смята материалната щета, тъй като трябвало да се отложи сватбата, да се забави подготовката, да се задържат поканените, да се похабят толкова хранителни продукти. Затова и Марко останал сам, твърдо решен да отмъсти. Той оставил полицаия да навлезе в развалините, да нагази в купищата отпадъци от мазилка, да се покатери по стълбата и тогава, замервайки го почти в упор от една странична пролука, го засегнал право в лицето. От удара агентът се олюлял, отдръпнал се, опрял се в стената и се хванал с две ръце за долната си челюст. Според уговорения план, тримата съзаклятници пристигнали на уговореното място поотделно, устроили едно престорено сбиване, за да привлекат вниманието върху себе си и да подсилят алибито.

Бяла и синя, Дева Мария ми се усмихва, подава ми своята лилия, за да ми подсказе, че сега всичко се крепи на мен, че при първата ми слабост всички свещи ще угаснат. На свой ред аз разказвам на Фред за срещата ми с мъжа с шапката. Фред не показва безпокойство и неговото доверие е истинска подкрепа за мен.

Слънце! Дни на ослепителна светлина! Аз, който исках да бъда прозрачен за другите, ясен, „четлив“, трябваше да скрия дълбоко в себе си някои мисли, да не се доверявам на никого и най-напред на самия себе си, като актьор, да определя точно ролята си, да я изиграя безпогрешно, да живея с маска. По протежение на стените кондорите

бдяха. „No se puede vivir sin amor!“^[2] Червените букви на рекламата се редяха под мощните нокти на кондорите.

Една сутрин не можах да устоя на желанието си да посетя къщата, където бе извършено нападението срещу полицейския агент. Сред сухия мирис на развалините, останах дълго да съзерцавам стълбището, останало без парапет, слънчевите лъчи през пролуките на терасата. Откачена при бягството, стълбата лежеше сред развалините.

Някога, от същата тази тераса, ние бяхме изненадали някакъв си скитник, бивш легионер, наречен Саланже, погубен от алкохола — откъдето и нашето презрение на млади пуритани, — който понякога идваше да потърси убежище в тези развалини. Той вдигна поглед към нас, леко обезпокоен, като ни виждаше въоръжени с прашки. Всъщност беше луд, от тихите луди, но безспорно луд. Старият му военен шинел бе разкопчан върху косматите му гърди и от време на време той ги чешеше с маймунска трескавост. Застанали всеки по на един ъгъл, Фред, Марко и аз бяхме взели на прицел най-напред неговата бутилка вино, но после — понеже скитникът размахваше юмрук, крещеше и заплашваше — ние стреляхме с прашките си право върху него. В дъното на рова, образуван сред двора, той се завъртя в кръг като мечка, без дори да направи опит да се закрие, обсипван от камъните на прашките, загубил своите стари, подпетени и износени обувки, с олигавена от слюнка брада. Накрая, ударен в тила, той падна зашеметен, като странно въртеше ръцете си. Марко се канеше да продължи стрелбата по това неподвижно тяло. Неговата странна усмивка ме обезпокои. Настоях да спре, но той се обърна към мене и ме изгледа със своите малки, изцяло изпълнени от ириса очи:

— Какво те прихваща?

— Ще го убиеш!

— Та какво от това?

Поколеба се за миг, преди да се откаже. Спомням си, че възбуждението ми изведнъж премина и аз слязох в двора да раздвижа скитника. Той говореше несвързано, пъшкаше и явно се страхуваше от мене. Този именно страх ме разтърси, този животински поглед неспособен да разбере нито своето страдание, нито жестокостта на своите мъчители.

След това приключение аз малко се отдалечих от Марко. Но с него ме свързваше нещо силно: неговият баща беше единственият

останал жив от групата в Казабланка.

Моето рамо отдавна бе оздравяло, но следствието все още продължаваше. Комисарят даже бе повикал Пако Перес, за да провери моето алиби. Бяха разпитвали майката на Марко, Изабела Фернандес, една жена с пронизителен глас, която се бе възмутила при мисълта, че можеха да подозират нейния син. Полицаят бе възразил, че трябвало да установи как са прекарали времето си всички младежи в квартала, които се смятаха за по-смели и сръчни в употребата на прашките.

Тези обиколки на следователите, за които мама не знаеше нищо, понеже по цял ден отсъствуваше, създаваха около мен атмосфера на скрита опасност, на неизбежна катастрофа. Аз се чувствавах едновременно невинен и виновен и две или три нощи поред сънувах един и същи сън: мъчех се да се изскубна от някаква джунгла, дебнат от погледи, скрити сред гъстия листак.

През деня между мама и мен мълчанието продължаваше, като че ли всеки от нас се страхуваше да проговори, за да не поднови един стар спор, да не започнем разискване, от което и единият и другият щеше да излезе наранен. Но аз я наблюдавах по-внимателно отколкото преди и откривах у нея черти на необичайно кокетство. Тя подсилваше червенината на устните си, слагаше руж на страните си, започна да носи обици, каквито до сега не бях виждал у нея. Тази промяна, колкото и несъществена да бе, никак не ме изненадваше. В онази незабравима вечер тя с няколко думи бе разрушила у мен илюзията, че е само майка, моята майка. Малко по малко стигнах до мисълта, че тя бе също и жена, че имаше тяло, че можеше да се хареса на мъж, да вдъхне желаниа.

Този нов начин, по които я разглеждах, не закъсня да повлияе върху моята чувствителност и аз започнах да изпитвам някакво стеснение когато гледах интимното бельо, което тя винаги простираше под навеса в кухнята, а не както другото на двора. Стеснявах се също така и ако сутрин я заварвах да се мие, с твърде широко деколте.

През тези последни юлски дни моята мисъл не преставаше да се върти около това следствие, което не свършваше, около тези полицаи с обезпокоителна упоритост и преди всичко около моята майка, която може би се беше увлякла по друг мъж. Струваше ми се, че ако това

беше наистина така, тя щеше да направи смешна тази чудна и трагична любовна история, единственият плод на която бях аз. Винаги бе сгръвявала сърцето ми мисълта, че аз бях дошъл на света, заченат от най-възхитителното човешко чувство, най-дълбоко свързано с тайнството на моето собствено съществуване.

През август в Съединените щати бяха екзекутирани Сако и Ванцети. Знаехме, че те са двама италиански емигранти, обвинени в убийство, осъдени без доказателства и че цели шест години са чакали присъдата да бъде изпълнена. В града бе настъпило известно вълнение и полицията ни остави на мира.

Събитието бе засегнало чувствително Камильо Фернандес, бащата на Марко. Тяхното семейство не живееше като нас в къща, т.е. в жилище с двор, а в стара многоетажна постройка заемаше само една стая, от която се излизаше направо на улицата. Към тази стая имаше полуетаж, до който се отиваше по една мелничарска стълба. Това бе царството на Марко, а долу, над широкото легло с медни топки, бяха наредени портрети на свирепи предшественици.

След вечерта, посветена на двамата нещастни италианци, аз ходех по-често у семейството на Фернандес, понеже отново бях обхванат от желанието да чуя спомени за баща си. През този сезон, след вечеря, Камильо обичаше да излиза на хлад, седнал на стол пред тяхната врата. Беше грапав и възлест като дърво. Една дума беше достатъчна, за да отприщи у него механизма на спомените. Погледът му веднага се оживяваше. Той бавно търкаше ръцете си, разядени от работата с цимента и разказваше с пресипналия си глас. Казабланка, ами да! Най-напред весело бяха спирали в Малага, в Танжер. После тези епидемии... Другарите умирали един след друг. За да спадне треската им, слагали ги във вана със студена вода. Никакви лекари. И те умирали като другите. Тифусът е болест, която прави хората равни. Първите пристъпи на треската обхванали баща ми през нощта, в общата палатка. Като го чул да бълнува, Камильо запалил един фенер и се приближил до него. Видял характерните петна по корема. „Изтичах до лазарета. Един сенегалски войник на пост ме спря. Забранено беше да се излиза от лагера!“

Камильо пазеше една пощенска картичка, която представляваше завършената болница, с редицата малки павилиони, покрити с ламарина. Понякога гледах тази снимка с известна меланхолия, като че ли в тази обикновена обстановка беше умряла и една част от самия мене.

Камильо ми разказваше също така и за серенадите, които правел баща ми на своята годеница. В нашия квартал тази андалуска традиция продължи да съществува чак до войната. Наемаха един или двама певци-китаристи и цялата улица се ползуваше от техните услуги. Понякога моят баща сам пеел романсите и аз не намирах в това нищо странно. „То е защото той беше много влюбен“, — добавяше Камильо. — „Рядко съм виждал толкова влюбен мъж!“

Подобни думи дълго кръжаха в съзнанието ми като птици над морето.

Край на ходенето в занималнята! След като полицията вече ни остави на мира, целите си дни прекарвахме на Белия Нос.

В първите дни на септември горещината започна да спада. В някои следобеди виждахме как в края на дигата влиза параходът от Марсилия, натъпкан с пътници, които бяха прекарвали по-голямата част от лятото си във Франция. Те се навеждаха над веригата на борда, щастливи, че се завръщат. Аз им завиждах, като че ли се завръщаха от някакво приказно пътешествие.

През целия този период привидно нищо не се бе променило между мен и мама и все пак аз се страхувах от тази непозната за мене част от нея, която моят ум се стремеше да открие.

Тогава ненадейно разбрах, че ще ни изгонят от къщи.

Това стана така: нашият съсед, слепият китарист, започнал един ден да бие жена си. Какъв бил предлогът? Недъгавият я упреква, че безразборно харчела. Докато на улицата, пред кафенетата или на двора той показваше любезно лице, въпреки неприятните си черни очила, вкъщи, напротив, загубваше сладникавия си глас и виеше на пристъпи като куче. Въпреки че жена му се стремеше ловко да се изскубне от ударите му, той винаги успяваше по необясним начин да я залови в

ъгъла, където тя се укриваше, като че ли притежаваше специален усет. Когато я хващаше, той я биеше с бързи удари, с лице отпрано към тавана, с изопнат гръб, ругаейки, а в опустошените му очи сякаш се появяваше някакъв червен пламък. Този път той се проявил по-грубо от обикновено и „жената“ на каменаря отишла да вика представителите на властта. Дошъл полицейският агент Ортега.

Невидим от месец насам, Ортега се бе появил от няколко дни, по-сприхав от всеки друг път. Ние го видяхме — Фред, Марко и аз — да влиза в двора, където от горещината миризмата на амоняк, излизаща от обора, се чувствуваше по-силно. На минаване той ни отправи враждебен поглед, после нареди на любопитните да се разотидат. Марко направи подигравателна гримаса, докато агентът чукаше на вратата и викаше: „Хайде, отвори, простак!“ Чуваше се как жената на слепеца ридаше, умоляваше да не причиняват неприятности на мъжа ѝ, понеже имал основание да я бие, че тя била свикнала с това, че ако един мъж не можел вече да бие жена си, тогава... Но агентът заплашваше китариста с арест, караше му се с гневен глас, наричаше го „измет“, докато другият държеше да се обяснят, с глас, който отново беше станал сладникав. Агентът грубо го прекъсна и му нареди „да млъкне един път завинаги“. След това прибави:

— За щастие скоро ще ви изхвърлят навън, с вашите торища, с вашите въшки и бълхи! После всичко това трябва да се изчисти с огнехвъргачки!

Като си тръгваше той отново ни погледна, без да му минава през ума, че неговите нападатели, Марко и Фред, са тук. За миг даже се уплаших, дали дръзката усмивка на Марко няма да го издаде.

Когато вечерта съобщих новината на мама, тя изглежда не се разтревожи много. За това се говореше от известно време насам. Но даже и да бяха верни слуховете, според известни разпоредби, трябваше задължително да ни потърсят друго жилище. Мама изглеждаше толкова сигурна в правата си, толкова убедена. Защо тогава да се безпокоя? Въпреки подозренията ми, в моето съзнание продължаваше свободно да цъфти силно желание за доверие, за щастие.

Една сутрин Марко ме поведе към Белия Нос. Имаше някаква тайна и искаше да я разкрие само на мен. Защо беше избрал мен? И до

сега не знам. Може би заради приятелството, с което бяха свързани нашите бащи? Марко имаше твърде непостоянна чувствителност, приливи и отливи, с повече или по-малко предвидими симпатии и антипатии. Най-постоянното у него беше истинското влечение към опасностите, и — както у Фред — безразсъдна наклонност да презира опасностите.

В осем часа бяхме под скалата. Около нас се простираше пустинята. Нямаше нито къпещи се, нито въдичари. Беше още много рано. Морето блестеше, а над него започваше да се издига пара между малките носове на сушата. В дъното, отвъд комините и мачтите, които стърчаха над линията на вълнолома, хълмовете на Санта-Крус и полуостровът на Мерс-ел-Кебир преливаха един в друг нарязани на тъмни и светли ивици от слънчевите лъчи.

За да не откраднат дрехите ни, носехме ги с нас, като ги придържахме сгънати във вързоп над главите си и плувахме само с една ръка до онази част на потъналия кораб, която стърчеше над водата. Там бившият трюм образуваше под нас една почерняла пещера. Никой от нашата група още не бе успял да проникне в каютите, разположени по средата на платноходката, на около три метра дълбочина. Само бяхме се уверили, че тази част от кораба е наистина опасна — осеяна с препятствия, пръснати на различни страни, разбити преградни стени, железария и подпорни греди по палубата. Обаче Смаил, опитен гмуркач, пазач на почивната станция, наскоро беше успял да проникне в тези каюти. По-точно той беше открил отвора, през който бяха минавали по-преди тези, които ограбваха медта от потъналия кораб и го бе показал на Марко.

Едно такова изследване отговаряше на моето влечение към неочакваното, към непознатото. Освен това винаги когато трябваше да покажа известна смелост, известна дързост, аз мислех за моя баща, за неговия безстрашен дух, виждах в това връзката си с него. И от тази гордост черпех воля да се отлича на всяка цена, да направя нещо извън моите възможности и сили.

Понеже Марко вече се беше гмуркал тука заедно със Смаил, той потегли пръв. Аз веднага се хвърлих по неговите следи. Бързо, отвесно слизване, после отворът: на нивото на пясъка — две пробити корабни обшивки. После завой и плуване над някакво помещение в долната част на кораба. Накрая, по следите на Марко, влязох в една стая с

почернели от огъня стени, осветена сякаш от подводно сияние. Тук водата бе по-студена, осеяна с мънички рибки. Сред синьото вълнение на водата, аз направих завой зад Марко, който ми посочи една издатина на височината на тавана. Отначало не различих нищо, обхванат от студа, койтохващаше краката ми. Изкачих се по диагонал, за да видя по-добре. Скулптура! Първоначално предположих, че е скулптура на някакъв светец, но засегната от пожара, превърнала се в един черен, напукан блок. В горната част обаче наполовина запазена, се разпознаваше женски бюст, с изпъкнали гърди и с непокътнати големи очи, със сини ириси. Техният поглед изглеждаше жив сред тази водна маса, в която нашето плуване създаваше вълнение, осеяно от дълги пръски на мехури.

Още щом се върнахме на плажа зад потъналия кораб, отекна сирената на един товарен кораб — тежко, могъщо, сякаш за да ознаменува нашия триумф. Сега аз знаех тайната на Марко — тази обгоряла жена с халюциниращи очи. Каква поезия се криеше зад тази фигура? И защо Марко разкриваше тази своя тайна само на мен? Запитах го:

- От къде разбра, че тя се намира там?
- От Смаил.
- Често ли идваш да я гледаш?
- Не често. Когато всичко ми стане противно.

Не разбрах добре неговия отговор. По това време не можех добре да разбера моя приятел, да отгатна неговата склонност към себеотрицание. Затова изтегнати на горещите дъски, сред блясъка на слънцето, което ме караше да затварям очи, аз тълкувах последната му фраза според моите собствени склонности. Смятах, че е обхванат от желанието да избяга от света, понеже и аз понякога изпитвах такова чувство. От всички нас преди няколко месеци от това чувство само Тони бе подтикнат към действие. Качил се тайно на борда на един английски петролоносач на път за Хайфа, на другия ден излязъл от своето скривалище, пред разширените от учудване очи на кормчията. Щастливо пътуване, но за кратко — при спирането на петролоносача в Порт-Саид, капитанът го предал на френския консул. Ние сто пъти го бяхме карали да ни разказва за своето приключение, за живота си с моряците, за дните в Порт-Саид, за канала и за корабите, пътуващи през него за Сингапур, за Япония, за Австралия. В този ден, след посещенията при тази женска статуя и с чувството на споделена тайна, аз вярвах, че Марко прилича на мен, че и неговото сърце като моето бе зажадняло, че и той се стремеше да пробие преградите, да се изскубне и да тича свободно в безграничното пространство, да скита безкрай по моретата, където никога нищо не умира.

---

[1] Кондори, лешояди. — Б.пр. ↑

[2] „Не може да се живее без любов“ (исп.). — Б.пр. ↑

ВТОРА ЧАСТ
ГОСПОЖА КЕНСОН

I

Есента в Оран е слънчев сезон, по-слънчев, отколкото пролетта, която винаги е осеяна с облаци. Светлината през есента е в хармония със суровостта на хълмовете и на крайморските скали. Угаснали са вече силните пожари на лятото. Небето сега е само безкрайна равнина в млечносин цвят, който вечер клони изцяло към зелено. През октомври започнах отново учебните занятия в колежа Ардаюн. Казвах му EPS.^[1], едно съкращение, което винаги ме е отблъсквало. Всички отново облякохме дълги панталони, сложихме шапки с кожени козирки и обухме обуца. По-нататък ще разкажа за моите учители, но тук искам да спомена само колко беше мъчителен за мене този преход от пълната свобода към училищната дисциплина. За да улесним тази промяна и за да си възвърнем загубеното през часовете, когато не бяхме свободни, ние дълго скитахме след учебните занимания в арабския квартал. В дни на празненства, върху големия площад от бита пръст, заобиколен от бараки, будки, кафенета, мароканските акробати, разказвачи, бръснари, които вадеха и зъби, дресьори на маймуни, укротители на змии, търговци на подправки, от чиито сергии се излъчваха надалеч аромати. По същия начин ние ходехме и в еврейския квартал, зад театъра, квартал също така беден, но и също така весел, като че ли бедността не изключваше никога радостта от живота. На главната улица имаше постоянен пазар на платове, плетачни изделия, кухненски принадлежности, а също така и на плодове и зеленчуци. Тук ние крадахме все същите плодове — портокали, фурми, банани, мандарини. Фред, нашият най-голям специалист, притежаваше сръчност от която ние се възхищавахме и тя никога не му изневеряваше. Тони не беше така сръчен и понякога го пипваха. Ругатни, проклетия, заплахи. Това беше част от играта. В противоположния край на този квартал започваха задушните улици — криви, мрачни и в някои часове особено тихи. Марко, Фред, Тони и аз, буйни като мускетарите, обичахме да се спираме пред някоя врата, да викаме упорито, само и само, за да видим как се отваря шпионката и как се появява в нея лицето на пазачката и с повече или по-малко

добро настроение да ѝ кажем да иде „другаде да си вири носа“ или някоя подобна шега. Веднъж, един-единствен път, понеже пансионерките бяха заминали за медицински преглед, един от тези цербери ни позволи да влезем чак до големия салон, който миришеше на белина и бе украсен със зелени растения и огледала. Необходимо е било много въображение, за да се насели такъв банален декор с очарователни видения.

Една вечер, връщайки се вкъщи, след дълга разходка в покрайнините на нашия град, намерих мама разстроена. Действително ни пъдеха от жилището и то без възможност за обжалване. Някаква хигиенна служба бе обявила къщата за нездравословна, навярно заради оборите, нареждаше да бъде съборена и това ни се съобщаваше чрез съдия-изпълнителя. По същия начин бяха постъпили вече с постройките на улица „Азов“. Беше дошъл и нашият ред. Никой нямаше да бъде настанен служебно. Къде ще се намери жилище на достъпен наем?

Близо до лампата, със съобщението в ръка, мама се мъчеше да разгадае този текст, който означаваше за нас ново изпитание. Тя свиваше вежди, мърдаше устните си докато четеше. За пръв път изпитвах състрадание към нея; толкова слаба, уязвима ми се виждаше тя, без подкрепа и покровителство. За да я окуража, аз ѝ казах, че навярно са възможни някакви възражения и веднага отидох да се посъветвам със Саркос. Според него бизнесмени, свързани с общината, спекулирали със земите в нашия район, разположен в близост до центъра.

— Не може да се направи много нещо — каза той. — Те са по-силни.

И разтърси главата си, напомняща главата на Мирабо^[2].

— Винаги парите — добави той. — За пари някои биха минали през трупове на своите собствени майки. Но, търпение...

Това беше любимата му дума. Произнасяше я с поверителен тон, пълен с подтекст, който обещаваще крайна разплата с тези хора. Как да се стигне до нея? Аз не знаех, но се доверявах на Саркос, който продаваше забранени издания. А всичко забранено пораждаше у мене някакво тайнствено, почти свещено чувство; затова особено ме привличаха тайните организации, нелегалните групи, съзаклятниците в сянка, щом те се бореха, разбира се, в полза на потиснатите.

Наистина, аз бях чел твърде много Александър Дюма и Виктор Юго. Но вече беше ясно, че моето морално участие в заговора срещу полицейския агент Ортега за отмъщение на Брахим, се коренеше най-вече в тези мои чувства.

Тъй като срокът за изнасянето от квартирата беше кратък, мама, за да потърси по-лесно ново жилище, поиска от своя работодател отпуски в следобедите. Работодателят мърморил, но ѝ позволил. Понеже тези отсъствия намаляваха заплатата ѝ, това чувствително ограничаваше нашите доходи. Подразбрах, че мама се беше съветвала със своя братовчед, абат Портено, понеже веднъж като ме срещна, той ми каза направо:

— Ех, ако майка ти се беше омъжила отново! Щеше да си има другар и нямаше сама да се бори!

Неговите думи силно ме засегнаха. Какъв извод можех да си направя от това, освен че мама му се е оплакала от моето поведение и то с доста силни доводи, за да ме осъди абатът по този начин. И ако тя наистина се беше оплакала, значи този проект за повторен брак беше действителен?

В същия ден аз се запътих към крайморската скала, близо до една великолепно джамия, днес обградена от нови жилищни постройки, но по онова време единствена сред пустото пространство, без нито едно дърво, без нито един храст. Тогава нямаше даже парапет край морето и веднага започваше главозамайващ простор, върху който като огромен поток се изливаше трептяща слънчева светлина. В часове на голям вътрешен смут аз имах нужда от тази самота, от тази безкрайна шир, сред която можех да излея своята мъка. Да, абатът беше прав. Днес мама би могла да има другар, който щеше да ѝ спести много мъки. В основата си цялата беда идваше от това, че бях още много млад, като тежък товар, който тя трябваше да влочи. Но ако работех, ако прекъснех своето учение? Ето как бих могъл да облекча чувствително мама. Започнах да обмислям тази идея. До тогава моят стремеж беше, като стана на подходяща възраст, да вляза в търговския флот. Когато ходех да се къпя в пролива и се хвърлях във водата близо до голямата червена шамандура, която отбелязваше входа на пролива, аз завиждах на мъжете, чиито лица едва виждах зад стъклата на командната кабина в някой товарен кораб. Но за този мой проект не бях говорил никому. Разбира се, от две години насам ползувах

стипендия, но тя съвсем не бе достатъчна. Каквото с нея, такава и без нея.

Моето решение да напусна колежа споделих с мама по време на един твърде остър разговор, защото тя отказваше да приеме моите съображения и искаше да се посъветва с по-голямата си сестра Роз-Мари, омъжена за дърводелец. Спомням си, че в съседната къща слепецът репетираше на китара някаква скоклива мелодия, сякаш подигравайки се с нас. Знаех — несъгласието на мама идеше от това, че тя мечтаеше нейният син да има славно бъдеще, достойна съдба и не искаше да загуби така бързо илюзиите си. Аз се показах убедителен и най-сетне ѝ доказах, че учението ще струва все по-скъпо, че разумът ни повелява да не упорствуваме. Накрая тя отстъпи, но до голяма степен под влияние на умората и отчаянието. В момента най-много ме занимаваше мисълта, че очевидно възраженията на абата нямаха вече значение. Под дразнещите звуци на китарата започнах да пиша на един лист карирана хартия писмо до директора г-н Мобрьон и както си пишех и оглаждах изреченията, осъзнах, че унищожавам в себе си цял низ от героични образи. И така — аз никога нямаше да бъда Господар след бога на някой кораб. Никога нямаше да прекосявам океаните. Никога нямаше да се боря с ужасни бури. И като си помисля, че вече се бях подготвил и за най-изключителните случайности, и за най-възвишените жертви! Въпреки увещанията на екипажа, въпреки гигантските вълни, аз скачах върху палубата на потъващия параход, за да спася някаква пътничка, девойка затворена в своята кабина. А друг път, по време на коработрушение, отказвах да напусна своя кораб. С ръце вкопчени в перилата, верен на най-висшата, на най-благородната традиция, изискваща човек да умре заедно с това, което най-много е обичал, аз оставах, за да потъна заедно със своя кораб — каква трогателна, вълнуваща картина! Какво величие! Каква храброст! Моето сърце се разкъсваше при спомена за тези мои мечти. Може да се усмихвате. Но за мен тези мечти разкъсваха мълчанието, което задушаваше света и ме свързваше с моя баща, те ме освобождаваха от една безкрайна тъмница, в която аз от дълго време се движех пипнешком. Все пак завърших моето писмо и го подадох на мама да го подпише.

Оставаше да се намери работа. Бих предпочел да работя с Пако Перес. Но мама отказа. Бил твърде тежък занаят. Тя беше склонна да се установя при моя вуйчо, дърводелеца. Сега пък аз отказах. Не обичам вуйчо Антоан. В какво го упреквам ли? В това, че е много раболепен

пред властта, твърде много се подчинява на всички, които командуват, разпореждат или представляват в неговите очи неприкосновената администрация. Беше от испански произход като мене, като всички нас в тази общност, но страдаше от това, едва ли не се срамуваше. Не можеше да се успокои от това, че ни наричаха на присмех „петдесетпроцентовите“. Разбирайте петдесетпроцентовите французи. От 1914 до 1918 година се е бил за Франция. В пехотата. Имаше рана, медали. Членуваше в Съюза на бившите бойци. Маршируваше след знамето със своите отличия. Видях го по време на една церемония, видях неговото вдъхновено лице. Не обичаше арабите, не обичаше евреите и като връх на всичко, не обичаше и „чужденците“! Четеше един вечерен всекидневник „Льо Пти Оране“, орган на нашата антисемитска община, който — Хитлер едва се беше появил — имаше за емблема пречупения кръст. Когато узна, че полицията ме е разпитвала за случая на улица „Азов“, се засегна сякаш бе сложено петно върху неговата собствена почтеност. Обвини ме, че дружа само с хлапаци, че се обличам нарочно като тях. Работеше за „собствена сметка“ в един зимник, приспособен за работилница и произвеждаше серийно дървени играчки, люлеещи се кончета, ръчни колички, локомотивчета, които продаваше на два магазина в града. Този мъж с къси крака, голям корем и дебел врат беше отличен занаятчия, сръчен в ръцете, „златни ръце“, както казваше леля Роз-Мари.

Когато отивах в ателието му, винаги ме изненадваха редиците от кончета, всички от един и същ модел, закачени високо до тавана, с неспокойни очи, с разширени ноздри, ще помисли човек, че са изплашени от плъховете. А плъховете наистина гъмжаха в този дълъг зимник, в тъмните ъгли, скрити зад купища от дъски. Понякога даже се чува как цвърчат. Нищо до сега не е успяло да ги унищожи. Избягвах храните, в които е сложена отрова и дори уличните котки, най-силните и най-смелите котараци се страхуваха от тях. Само веднъж, със сполучлив удар на моята прашка убих един от тях. Беше голям колкото млад заек и имаше остри като кинжал зъби.

Случваше ми се да проникна в работилницата в отсъствие на вуйчо и да заваря половин дузина плъхове, изтегнати върху дъските, свити на кълбо, с трептящи муцуни, като че ли очакващи някаква плячка. На въпроса на мама защо не искам да работя при вуйчо Антоан и така да науча един чудесен занаят, аз отбягвах да отговарям и да

изразявам истинските си чувства. Казвах ѝ, че се страхувам от плъховете, че може да ме ухапят — силен аргумент, който трудно можеше да се оспори, тъй като мама потръпваше само като чуеше думата „плъх“. Тя много бързо ми повярва, но моето честолюбие веднага се разбунтува:

— Това не е вярно! Не става въпрос за плъховете, а за вуйчо! И дума не може да става да работя при него!

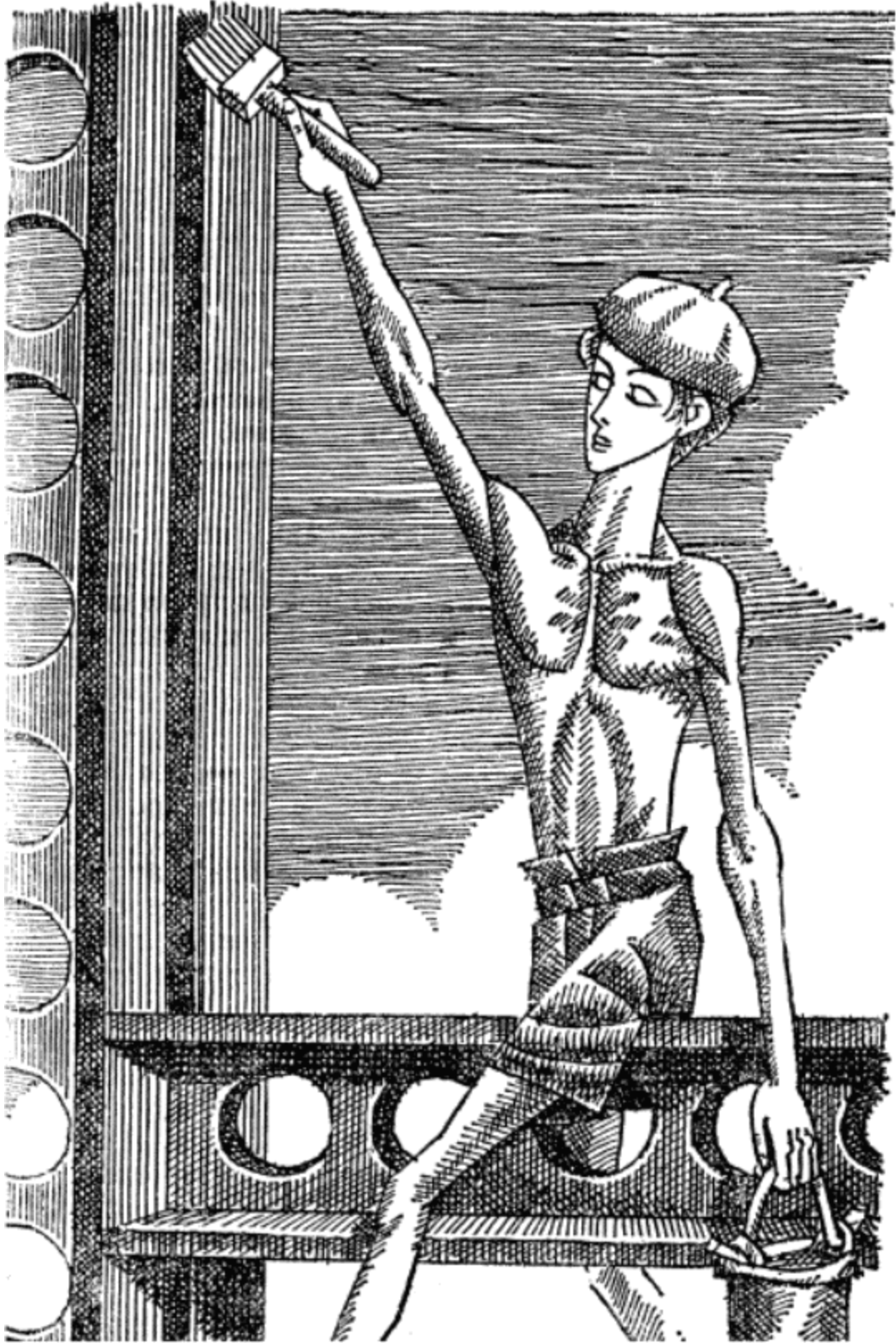
Мама не знаеше вече какво да прави, но ми отговори, че не съм прав, че вуйчо е добър човек и така нататък. Аз повторих: „Никога!“ и то с такава дива ярост, че тя повече не настоя.

Оставаше разрешението с Пако Перес. Накрая тя се съгласи.

Най-напред ме използваха да копая дупки в стената за наместване на гредите и да почиствам стари тухли, които отново да се използват. Пако Перес бе говорил за мене с директора на строежа, който ме взе на работа, но поиска все пак, както си му е редът, и съгласието на мама.

Потапах тухлите във ведро с вода, а после ги чистех с каменарски чук и мистрия. Неблагодарна работа на чирак. Вечер се връщах с отекла лява ръка от ударите, които поради несръчност сам си бях нанесъл. После трябваше да боядисвам с миниум Т-образното желязо, върху което бях седнал разкрячен с увиснали крака, а под себе си бях сложил възглавница от сгънат ютен чувал. На няколко метра височина, не изпитвах никакво виене на свят, обаче завършвах деня със сплескан задник и със схванат гръб. Но не се оплаквах. Напротив, смятах посвещението в занаята за доста мъчително, но в замяна на това на строежа имаше сърдечно и непосредствено другарство. Случваше се някои от зидарите да се наведе над скелето и любезно да закачи някое хубаво момиче. Ще дойде време, когато и аз от висотата на облаците така ще поздравявам красотата!

Първият път когато мама ме събуди, понеже от този ден нататък, за да отида на строежа трябваше да тръгвам преди нея, тя ми се видя много развълнувана. Всяка вечер ме питаше тежко ли беше. А, не! Никак! Имаше и хубави моменти — например почивката в осем часа или на обед, когато се хранех заедно с работниците. (Тези две яденета, общо взето, съставляваха цялата ми надница). Говорех за политика, за футбол и аз участвах в разговорите наравно с другите. Ако ми се удадеше случай, връщах се вкъщи с Кадер, на неговата галъота и му помагах да разпрегне животните, да напълни яслите.

Тази работа продължи само петнадесетина дни, през което време се наложи да пренебрегна приятелите си. Тогава научих една невероятна новина: директорът на колежа, г-н Мобрьон бил ходил да види мама. Още щом получил писмото, той я повикал и понеже не получил никакъв отговор, лично я посетил. Какво искал? Да я убеди да ме остави да продължа учението. От една страна, казал, че не съм достатъчно голям, за да чиракувам, а от друга — бил съм надарен и съм заслужавал тя да се съгласи на още жертви. Обезпокоена от първия довод, понеже винаги се страхуваше да не отиде против законите и поласкана от втория, мама се подчини, защото твърде много се стесняваше от авторитета на директора. А и той от своя страна бе положил усилия да ми се увеличи чувствително стипендията. Аз бях повече изненадан, отколкото поласкан, понеже не се смятах нито по-добър, нито по-лош от моите другари. Обаче през цялата тази нощ не мислех за моето връщане в колежа, нито за ласкателната оценка на г-н Мобрьон, нито за това какво означаваше тя за моето бъдеще, а се измъчвах от мисълта, че мама бе скрила от мене повикването на директора. Разбира се, бих могъл да отнеса този пропуск за сметка на тежките ѝ грижи, но всички мои разсъждения се различаваха едно по едно, отнесени от вълната на някакво неясно чувство. Струваше ми се, че от известно време насам постепенно губех майка си, че нежността ѝ към мене вехнеше, пресъхваше. Тя ми изглеждаше по-отдалечена, по-невнимателна към мен и този пропуск го доказваше. През тази нощ, по-тиха, по-спокойна от обикновено, аз дълго стоях буден и гледах през полуотворените щори лекия трепет на звездите. Вече подозирах, че този свят, който ми бяха представили като хармонично устроен, е само една игра на сглобяване на различни части, най-съществените от които бяха скрили от мене.

---

[1] Е. Р. S. — Ecoles primaires supérieures — училища превърнати в 1945 г. в колежи. — Б.пр. ↑

[2] Мирабо (1749–1791 г.), френски граф и член на Генералните щати като представител на третото съсловие, блестящ оратор, участник във френската буржоазна революция, загинал на ешафода. — Б.пр. ↑

II

Колежът има форма на обширен триъгълник, в съседство до арабския квартал; дворът му е засаден с фикуси, а коридорите кънтят. Ето ме отново тук след отсъствие, което никой освен мускетарите и директорът не бе забелязал. С удоволствие започвам пак учебните занятия. Особено приятно ми е да видя отново госпожа Диоре, учителката ни по рисуване, която е на тридесет години, със закръглен бюст, с толкова свежа и розова кожа, че бих я погалил. Всеки път, когато се навежда, за да види какво рисувам, когато приближава към мене бюста си, в цялото ми същество изведнъж разцъфтява някакво червено дърво, бързо и властно разпростира клони. Имаме няколко съученици, които вдигат при нея шум и винаги изпитвам желание да им смачкам фасона. Бих искал тя да разбере, че не съм като другите, че съм по-различен. Различен в какво? Не знам. Но като оставим настрана чара на госпожа Диоре, рисуването е нещо твърде второстепенно. За нас е важно не да възвисим духа си, а да научим, да възприемем възможно повече, да се нагълтаме, да се натъпчем с познания, да откачим по една диплома, а после по някоя служба, с надежда да избегнем по-късно тази болест, чийто вкус добре познаваме — вкуса на твърдия хляб и на сухия ориз.

Обичам физиката, литературата, историята, географията. По география нямам грешка. Там вече ставам педант. Жалко, че нашият учител, господин Галацо, е малко разстроен, след като го напусна жена му. (Тя избягала един ден, като отнесла и всички мебели). Той често идваше в клас без да е подготвил уроците си и тогава ни разказваше за щяло и нещяло. Случваше се да тръгне към мен и да ме попита със саркастичен тон: „Вие, приятелче, сигурно не споделяте това гледище?“ „Един ден, когато го прекъснах и възразих нещо за английските каменовъглени мини, той чак подскочи и силно възбуден се запъти към бюрото си, сякаш щеше да поиска веднага да ме изгони, после каза с тържествуващ глас: «Двадесет^[1]! Вие заслужавате двадесет! Пиша ви двадесет!» Друг път, при подобна обстановка, изреваваше: «Вие искате моето място, така ли? Искате да ме

заместите? Хайде, заместете ме! Хайде, заместете ме! Качете се тук!» Говореше ни за Рур^[2], като си служеше с приблизителни данни за неговите промишлени възможности, а бях чел по този въпрос чудесно проучване в един от вестниците на Саркос. Единственото спасение в такива случаи беше да се направя на глупак и да изчакам да премине бурята.

Моята учителка по литература, госпожа Байи, бе с отрязан ляв крак, последица от нещастен случай с трамвая в Тулуза. Беше се отказала от всякакво кокетство, подстригваше се късо като мъж, носеше костюми с мъжка кройка. При ходене, освен с протеза си служеше и с бастун. Беше жена, чиято искряща, интелигентност ни пленяваше. Тя нямаше възраст. Беше жива, великодушна, без предразсъдъци. Ние я наричахме La Goja, Куцата, но я уважавахме. Тя ни запознаваше с творчеството на автори извън програмата като Джек Лондон и Максим Горки, кореспондираше с Колет, Жионо, Дюамел^[3] и понякога ни четеше неиздадени страници от тях. С нейна помощ аз се запознах с творчеството на Аполинер^[4]. За мене това бе светкавично откровение, мълния сред мрака. И като си помисля за всички тези стихотворни проповеди, които ни предлагаха като поезия! Дотогава съм имал сляпо сърце, не прогледнала душа! С Аполинер аз изведнъж открих чудната прозрачност на света:

*Млечен път, о сияйна сестра
На белите потоци на Ханаан...*

В училището открих и другари, които не живееха в нашия квартал, но имаха също като нас „мускетарски“ дух. Сред тях на първо място бе Калфон, син на пощенски раздавач, който усърдно се занимаваше с физкултура, и Луго, когото природата никак не бе облагодетелствувала. Искам да кажа, че бавно загриваше. Обаче можехме да бъдем напълно доволни от неговите рефлексии като вратар. Истинска котка-тигър със затаено внимание и великолепно скокове. Майка му се бе оженила повторно преди две или три години и той никак не изглеждаше засегнат от това. Но нима може да разпитваш такъв нещастник? Имаше само една мисъл в главата, забита като

гвоздей: да спира шутовете. Мишите му очи непрекъснато следяха траекторията на някаква невидима топка. Понеже Калфон и аз бяхме защитници в отбора, ясно е, че удивителната ловкост на Луго беше по-ценна за нас, отколкото неговата умствена пъргавина. Понякога даже му завиждах. Казвах си, че с такава елементарна чувствителност като неговата, никога никакво вълнение не би могло да проникне в неговото сърце, да премине през дебелиите му стени, докато у мене само мисълта за друг мъж в живота на моята майка мигом спираше движението на кръвта ми, изсушаваше тялото ми и умъртвяваше духа ми.

Веднъж по време на игра, аз в стремежа си да не допусна топката да попадне в нашия най-бърз противник, Мохамед, я отпратих високо над главата му и несръчно забих парцаливата кална топка в простряното пране на интерната на първия етаж. Викове! Поразии! И накрая неизбежното наказание — сам в училището след края на учебната седмица.

В неделята останах целия ден в безлюдния колеж. Бях сам. Други наказани нямаше. Валеше. Претупах набързо домашното упражнение, което ми бяха дали и малко след това чух сирена на кораб. Сигналът идеше от пристанището и събуди у мен носталгия. Гледах потъналия във вода двор и сякаш чувствувах, че духът ми се къпеше в някакво бласто, старо милиони години. Станах и сълзите ми започнаха да напират. О, животе мой! Животе мой! Мой млад животе! В тези толкова празни и толкова безполезни часове аз го чувствувах да се бунтува у мене с яростта и безнадеждността на волно животно, попаднало в клопка. Спомням си, че в Оран, когато бях на тринайсет години, с приближаването на една гладна зима, аз вече страдах от това, че се чувствувах затворник на самия себе си, а в същото време желяех да държа в ръцете си целия свят. От наситеното с влага небе дъждът се лееше върху постройките на колежа, шибаше фикуса с връхлитащи струи, удряше по стъклата на учебната стая и като че оголваше душата ми чак до нейната най-тънка, най-крехка, най-уязвима обвивка.

Наистина ни изгонваха от жилището.

Досега живеехме с илюзията, че сме забравени, но малко преди Коледа един чиновник ни представи някакъв документ, който уточняваше последния срок: 15 януари. Понеже мама не беше

намерила никакво жилище, нашите празници в края на годината бяха много тъжни. Невъзможно беше да си купим от тези дражета с бадеми, или испанска нуга, каквито предлагаша магазините, украсени с елхи, поръсени със ситни парчета памук, които представляваха снега. (За пръв път видях сняг на осемнадесетгодишната си възраст и до тогава имах за него само чисто умозрителна представа). За икономия рисувах и оцветявах сам нашите поздравителни картички — малки, бели картончета. По това време трябваше да пресмятаме много точно всеки разход.

Мама се отчайваше при мисълта, че ще напусне този квартал. Аз я разбирах. Тук тя се бе запознала с баща ми, тук се бе омъжила, тук се бях родил аз. Нейните най-щастливи спомени се съсредоточаваха в тези няколко улици. Да се отдалечи от тях, означаваше да изчезне от живота ѝ една светлина, която още трептеше между тези стени. На мен никак не ми тежеше, че напуцам този квартал. Можех да се връщам тук когато си искам, а приятелите си срещах отново всеки ден в училище.

През януари се усилиха дъждовете, тласкани към нас от големите ветрове на Атлантическия океан.

Всички наши съседни се раздвижиха, те също търсеха къде да се настанят. Семейството на слепия първо намери убежище и се струпа със своите осем деца в една преустроена пералня. Каменарят с „жена“ си избяга да живее в Мерс-ел-Кебир. Хлебарят, чийто магазин и фурна бяха част от общата къща, набързо си приспособи една стая под дървения навес.

Понеже мама отново искаше отпуски, нейният работодател се ядоса и накрая ѝ намери заместничка. На масата отново се появи „мигата“ — ядене на обсадени, състоящо се от нарязан и накиснат стар хляб, който после се суши и пече в печката с чесън.

Чиновниците отново дойдоха, но този път не бяха много любезни и бързаха. Една вечер мама ми съобщи новината: същия следобед приела работа у богат търговец на вина в квартала Сен-Пиер, близо до нашия. Този Жил Воазен имаше многочленно семейство и поддържаше не по-малко домашни прислужници: готвачка, камериерка, шивачка, шофьор, градинар. Освен шофьора всички хора

живееха задължително в сградите около вилата. Мама беше наета на работа като перачка, но не ѝ позволиха да ме вземе при себе си. Но тя веднага разреши въпроса. Понеже знаеше, че бих отказал да живея у вуйчо Антоан, а той и без това имаше само една стая, намираща се над работилницата, тя щеше да ме повери на някаква своя клиентка, която съвсем непринудено лично ѝ беше направила това предложение. Малкото си мебели струпахме в мазетата на тази госпожа Кенсон. Макар и объркан от това толкова внезапно и непредвидено решение, аз се заех с пренасянето на нещата и издействувах от Пако Перес да ни даде гальотата на неговото предприятие. Кадер ни помогна с обичайната си услужливост. Моите собствени неща натъпках в един куфар с издут капак и изящно направени ключалки, опасан с железни обръчи. Още през 1868 г. той бе придружавал моята баба в пътешествието ѝ от Гренада до Малага и от Малага до Оран. Историята на пътуването върху една платноходка, която, подета от бурята, едва не потънала, правеше този куфар още по-ценен за мене.

Аз познавах тази госпожа Кенсон, която щеше да ме приеме и се подготвих за трудното изпитание, като същевременно се радвах, че съм се отървал от вуйчо Антоан. Какво толкова? Нима Фред, Марко, Тони и аз не бяхме образували едно братство, чийто основен принцип беше при всички обстоятелства „да не се предаваме“? На испански това се нарича „агуантар“, което означава да страдаш, да устояваш, да издържаш. Този стоицизъм обаче бе малко нов за мене и той не ми помогна да преодолеея тъгата си в деня, когато придружих мама до вилата на Воазен. Застанал зад решетката на градината, отвъд която ми бе забранено да премина, аз я гледах как се отдалечава, слаба и тънка, с чанта в ръка по алеята, оградена от палми. Една котка ме наблюдаваше между саксиите със здравец и като че ли тя повече отколкото оградата бележеше границата между мен и имението Воазен. Мама се обърна само веднъж и ми направи знак да тръгвам, да не се бавя.

Вместо да се върна веднага у госпожа Кенсон, предпочетох да поскитам, обхванат от желанието да се движа и да бъда сам. Понеже духаше вятър, прекарах следобеда по алеята Летан, в съседство с пристанището, като гледах как вълните прехвърлят дигата, вървах покрай стените на Розалказар, друго испанско укрепление. Спомням си, че изпитвах някаква вина за всичко, което се случи с мама. Това чувство за виновност, което често ме измъчваше, поддържаше у мен

някаква нужда от изкупление и опрощение, някаква носталгия към невинността.

Дълго време скитах така из алеите с разтърсени от вятъра дървета, без да преставам да мисля за тази вина към мама. Реших да се върна у госпожа Кенсон едва по здрач, в момента когато зад Мерс-ел-Кебир слънцето разпръскваше лъчите си сякаш от далечен кратер и като че ли тази тревожна светлина беше отблясък от някакъв завинаги угасващ свят.

---

[1] Във Франция най-високата бележка е двадесет, а най-ниската — нула. — Б.пр. ↑

[2] Рур — богат каменовъглен басейн и промишлен район във ФРГ, през който преминава едноименната река. ↑

[3] Колет, Сидони Габриел (1873–1954 г.), Жионо, Жан (роден в 1895 г.) и Дюамел, Жорж (1881–1966 г.) — съвременни френски писатели. — Б.пр. ↑

[4] Аполинер, Гийом (1880–1918) — френски поет. — Б.пр. ↑

III

Спомням си също за моето пристигане вечерта у госпожа Кенсон. Тя заемаше целия трети етаж на една нова постройка на улица Мостаганем. Газената лампа на стълбището бе угасена. В мрака трудно намерих мястото на вратата и почуках толкова слабо, че не ме чува веднага. Най-сетне, една от двете прислужници, Долорес, испанка с голям ханш и едри гърди, дойде да ми отвори.

— Ето те и тебе! Отдавна те чакаме!

Тя ме поведе към своята господарка, която четеше в един китайски салон, заобиколена от порцеланови вази, пръстени фигури, а така също и от колекция азиатски кинжали и копия. Всички тези настръхнали стрели, куки и остриета усилваха моето притеснение. Не ми бяха определили никакъв час за прибиране, но думите на Долорес ме караха да се страхувам, че още в началото ще започне с мъмрене. Защото добре познавах госпожа Кенсон. Седнала във фотьойл с висока облегалка, облечена в халат, тя ме гледаше известно време, без да каже нищо, със своите малки крокодилски очи, потънали във възсивите гънки на кожата. Бях убеден, че ще чуя многобройни упреци, затова с голяма бързина обработвах вече в ума си правдоподобни обяснения. Но на моите извинения тя отговори с царствен жест на ръката, сякаш заличаваше моята вина, опрощаваше ме великодушно, не обръщаше внимание на тази дреболия.

По навик тя ми протегна не цялата си ръка, а само два пръста — показалеца и средния пръст, което аз счетох за белег на изключително добри обноски.

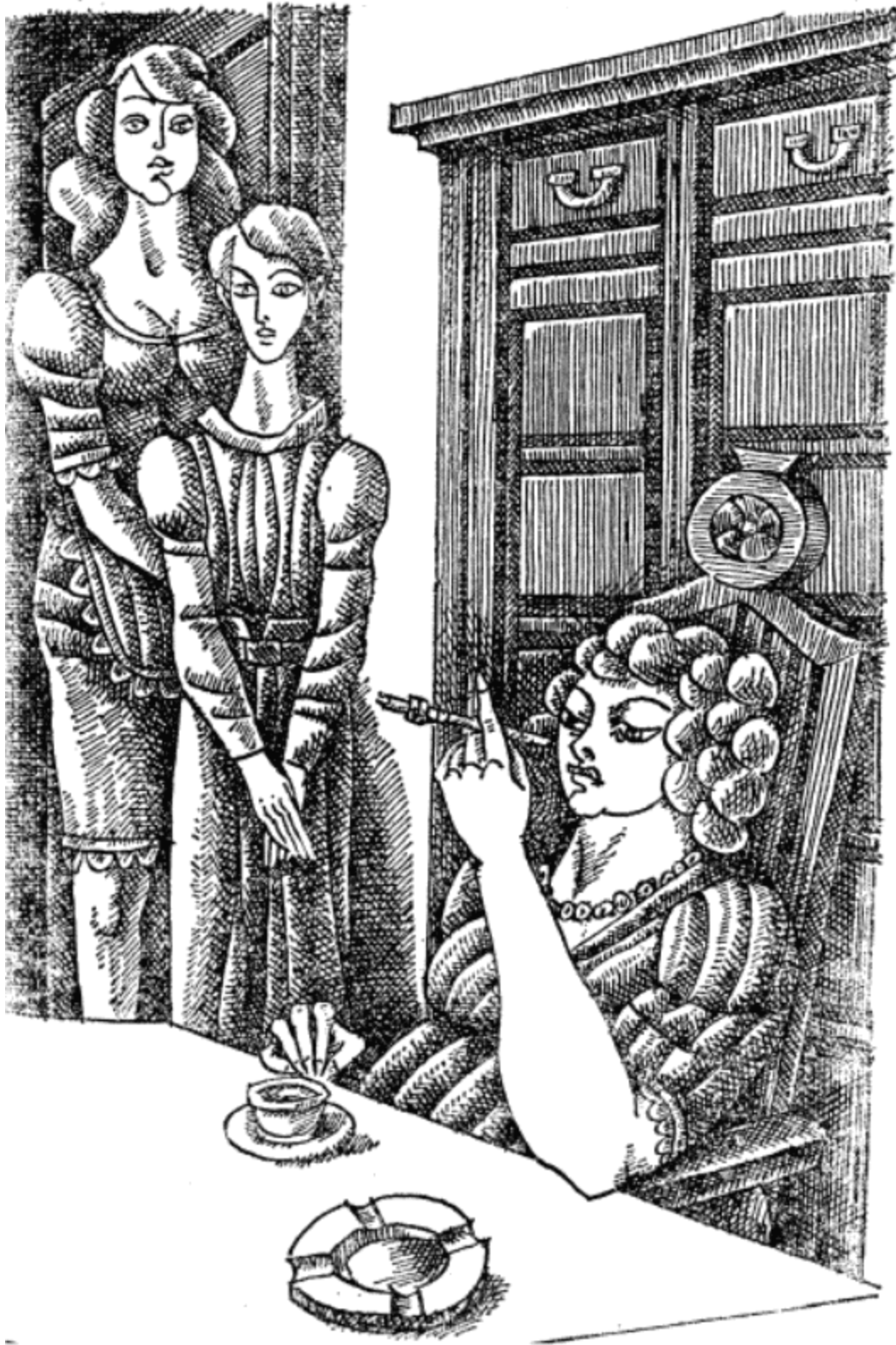
— Хайде, моето момче, считам, че ще живеем добре!

Измърморих, че се надявам на същото и тя кратко се изсмя, което прозвуча като хлопките на нашите кози.

Приютяването ми у нея беше, разбира се, временно. Всички наши приятели ни търсеха жилище и дори тя самата полагаше усилия да ни намери квартира. Защото — казваше тя — цени мама и се стреми да ѝ помогне. През това време ни поканиха на масата. Порцеланови, сребърни и кристални съдове блестяха в столовата под полилея с

висулки, чиито свещи бяха заменени с електрически крушки — истински лукс, както по филмите.

Първото ми ядене тази вечер предизвика у мен истинско въодушевление. Понеже беше толкова изобилно, толкова разнообразно, аз си помислих, че моята благодетелка с това мило внимание иска да ме поглези, да ознаменува моето настаняване у нея. Наистина, Долорес сервираше ястия, каквито в нашите семейства готвеха само при много тържествени случаи — при сватби, кръщения, първо причастие, когато хората предпочитат по-скоро да задлъжнеят, отколкото да се посрамят. Развълнувах ме чувствата на признателност. Още на другия ден обаче разбрах, че у госпожа Кенсон яденето е винаги така богато. Още повече ме озадачи едно друго обстоятелство: госпожа Кенсон ме удостояваше с честта да се храня на нейната маса, вместо да ме изпрати при слугите в кухнята. Искрено казано, това второ разрешение, ако питате мене, беше по за предпочитане, но трябваше да се примиря с необяснимите прищевки на моята благодетелка.

Разбрах, че ще живея в стаята на Долорес. Тази стая беше последната в апартамента и в нея вече беше сложена една кушетка за

мене. Леглото на Долорес беше сложено вдясно от вратата. Там стената правеше чупка, нещо като ниша, украсена с ликовете на светци. Добродушно настроена, Долорес ми посочи полиците от скрина, определени за моите вещи и аз веднага наредих на тях книгите и бельото, които мама ѝ бе предала. След това, без ни най-малко смущение, Долорес започна да се съблича, нещо което предизвика у мене силно вълнение, хвърли в огън цялото ми тяло, от корема до гърдите. Замрях на мястото си като гледах как сваля роклята си с безкрайно изящни движения, как я прекарва през главата си, като държи ръцете си така, сякаш носи амфора. Ново вълнение последва, когато седнала на леглото си, тя започна да сваля черните чорапи, като бързо ги навиваше. Коляното ѝ беше открито, а под комбинезона се разкриваше и част от бедрото, което беше много бяло и което по-нататък изчезваше от моя поглед, за да се скрие към най-интимните части на тялото. Разкривах една съвсем нова женственост, различна от майчинската. Никога не бих понесъл да гледам така мама, само мисълта за това би била кощунство, светотатство. Аз срамежливо напуцах мамината стая, когато тя се приготвяше за сън. Но към Долорес не чувствавах нищо подобно, напротив — изпитвах жадно любопитство, изпитвах желание да се приближа, да опипам, да погала, да изуча — о, главозамайване, аз вече не контролирах съвсем добре разсъдъка си. В тези няколко секунди сякаш целият ми живот се закали, прие формата на стрела, насочена към това тяло, готова да излети, да се насочи, да се забие, да затрепти, да нанесе пламтяща рана! Бях сигурен, че тогава ще се излекувам от една много стара болест, че ще бъда отнесен извън пределите на земята! Може би това вълнение запали в погледа ми някаква магнетична светлина, защото Долорес внезапно вдигна очи към мен и каза малко рязко:

— Хайде, обърни се!

Аз се подчиних малко смутен. Тя добави:

— Защо не се събличаш? Така ли ще стоиш закован до утре?

Тя бе пред умивалника, едрите ѝ гърди обтягаха ризата, а разпуснатите ѝ коси падаха върху гърба ѝ чак под кръста. Жена, това беше жена, истинска жена, почти гола, тук, близо до мене и от това гърлото ми пресъхваше. Започнах да събличам пуловера си, когато тя загаси.

Още щом легнах, чух в тъмнината как тя вече заспива, как дишането ѝ става равномерно. Никога както през тази нощ аз не бях разбрал какви дълбоки промени стават в моето тяло и моята душа на юноша, как все по-бързо се включвах в удивителната енергия на този свят, без начало, ни край! Но когато заспах сънувах, че Долорес ме зове, предлага ми да отида при нея, че потъвам в успокояващата свежест на нейното легло, притискам се към нея, към широкия ѝ корем, потъвам в сладостния покой на безбрежен океан.

Другата слугиня, Ясмина, не живееше тук, понеже имаше мъж, докато Долорес беше вдовица на един каменар, убит при Вердюн.

Познавах Ясмина. Когато преди две години тя се омъжи за шофьора — разносвач на прането от пералнята, където тогава работеше мама, тя я бе поканила на сватбата си. Аз придружавах мама и пазя от този празник щастлив спомен не само от любезността и гостоприемството, но и от красотата на женските накити, грижливо запазени в старите семейни ковчезета. Целият Ориент живееше в моята андалуска кръв и това именно предизвика радостни чувства когато гледах дългите рокли от коприна, сатен, дантели, газ, изящните широки панталони, кадифените болера и везани чехли, скъпоценните накити, шалове, островърхи прически, възприети някога от средновековните дами. Понеже мама бе участвувала дейно в приготовленията, домакините имаха очарователната идея да я нагиздят с някои от тези накити и да я фотографират сама и сред младите жени, които заобикаляха младоженката. Аз още пазя една от тези фотографии, на която мама, полуизлегната върху миндер, прилича на някоя красива мавританка от великолепен дворец в Дамаск или в Гренада.

Вън от къщи Ясмина носеше воал, който закриваше лицето ѝ, а то имаше светъл тен, подчертан от изящна татуировка между веждите. В апартамента тя винаги ходеше боса. Госпожа Кенсон упорствуваше да я нарича Фатма и това ми правеше странно впечатление, понеже бях убеден, че всяко име е свързано с личността на човека и да се пренебрегне името на даден човек значи да отричаш неговата същност, да презираш всичко онова, което той представлява. Тези три жени се разбираха добре, но аз твърде скоро започнах да се убеждавам, че

прислужничките се страхуваха от променливото настроение на своята господарка. Два следобеда в седмицата също така тя наемаше перачка и шивачка. Те идваха в дните, когато аз отсъствах от къщи и едва имах случай да ги зърна.

По онова време госпожа Кенсон беше навярно петдесетгодишна. Беше „бездетна вдовица“, както се казваше тогава, на един колониален офицер от пехотата, убит на фронта през 1917 година, в самото навечерие на заминаването му в отпуск. Това обстоятелство бе засегнало много моята благодетелка, която виждаше в него някакво коварство, допълнителна жестокост на съдбата. „Уверявам ви, заповедта му е била в джоба“, казваше тя с истинско възмущение, сякаш смъртта не беше се съобразила с общоприетите правила. По време на службата си в Индокитай майор Кенсон бе донесъл мебели, дребни украшения и оръжия, които изпълваха цели две стаи. Откровено казано всичките тези натрупани неща напомняха цял битпазар, но в една грижливо заключена витрина бяха подредени предмети от нефрит, седеф и слонова кост, на които аз винаги се възхищавах. Харесвах ми също копринения параван, украсен с дългокраки блатни птици край приказно поточе и копия, украсени с тайнствени флагчета. Цялата тази уредба обаче не ми говореше нищо за душата на госпожа Кенсон. За да проникна в някои от чертите на нейния характер, трябваше да изчакам тя да излезе от къщи. Тогава Ясмина, с лукаво присвити очи, ме въведе в спалнята на своята господарка, светая светих, в която никога още не бях стъпвал. Тази стая ми се стори като филмов декор, тъй като до тогава единствено филмите ми даваха възможност да надзърна в едно общество, за което ние почти нищо не знаехме.

Муселинени завеси ограждаха прозорците и леглото, създаваха тайнствена интимност. Всичко беше бяло и розово като вътрешността на кутия за бонбони. Навсякъде — вързани панделки, порцелани с цветенца, а на стените — гравюри изобразяващи Трианон^[1] и овчарки с криваци и кринолинени рокли. Така аз разбрах, че госпожа Кенсон е запазила душата си на пансионерка.

Любопитното бе, че тази душа на пансионерка не изключваше господарски темперамент, съчетан по отношение на мене и с едно неудовлетворено педагогическо призвание. Наистина, веднага щом забеляза, че в образованието ми има твърде сериозни празноти, тя

решително се зае да оправя моите недостатъци и както казваше, да създаде от мен момче „Comme il faut“^[2] (Тя го произнасяше „Комифо“.) Грандиозно начинание! Не й стигаше, че ме хокаше на масата за начина, по който държа и си служи с вилицата и ножа, а ме удряше и по ръцете, ако забравех да опра ръцете си от двете страни на чинията ми и то пред очите на Ясмينا и Долорес — просто потъвах в земята от срам. (В това отношение ние всички бяхме честолюбиви). Госпожа Кенсон ме караше да спазвам невероятни дреболии, като например да си избърсвам устните с кърпата за хранене, или да пия от чашата на съвсем малки глътки. Ядосан, аз много пъти изпитвах безумно желание да й хвърля приборите в лицето, но мама ме умоляваше да бъда търпелив и да уважавам при всички обстоятелства моята благодетелка. „Es necesario aguantar“^[3]. В началото имах искреното желание да се науча на добри маниери и следвах буквално съветите на госпожа Кенсон. Твърде скоро обаче открих, че тя влагаше в своята игра несъзнателен елемент на садизъм и дебнеше всяко мое движение, за да си направи удоволствието да ме нахока. Понякога тя даже възклищаваше: „О, но ти си истински дивак!“, сякаш правеше някакво невероятно откритие, сякаш внезапно забелязваше, че имам изпилени зъби по обичая на някое човекоядско племе.

Да ям месо и особено риба или раци, се превръщаше в истинско мъчение за мен. От ден на ден усърдието на госпожа Кенсон нарастваше в тревожни размери. По-рано да беля ябълката ми изглеждаше чиста глупост, понеже бях свикнал да я отрия с ръце и да я захая направо. Да използвам понякога нож можеше да мине за малко прекалена изтънченост, но да се бели плода, като се набожда предварително на вилица, беше в моите очи вече връх на превзетост. Тези богати хора наистина се чудят какво да измислят, за да се отличат с нещо от обикновените хора. От това изпитание с ябълката излязох с чест — много ми се искаше да докажа, че съм не по-малко сръчен от другите. Но тези правила, тези обичаи, присъщи на една класа, толкова отдалечена от моята, аз не можех да наруша нито за миг, без госпожа Кенсон да отсече: „Лакътя!“ или „Вилицата!“ От другата страна на масата ме дебнеше нейният поглед, студен и твърд, като погледа на алигатор в някое блато.

Долорес, която сновеше от столовата до кухнята, наблюдаваше и одобряваше тази дресировка. А вечер ми доказваше, че трябвало да

бъда благодарен на госпожата, че госпожата действувала единствено за мое добро, че аз несъмнено съм едно хулиганче от улицата, надъхано с лоши мисли и че госпожата ще се справи с мене. Когато протестирах, тя ме упрекваше, обвиняваше ме в неблагодарност, в цинизъм. Ако съм бил толкова учен, колкото твърдяха (кои са твърдели?), — а тя видимо се съмняваше в това, не била доловила у мен никога никаква искрица — аз трябвало да разбера къде е интереса ми и да се възползувам в най-голяма степен от така благоприятните условия за моето възпитание и моето бъдеще. Обикновено тя завършваше като добавяше, че ако знаеха какъв късмет съм извадил, хиляди деца по света биха ми завиждали. Като се замислях над думите и, разбирах, че тя имаше право, но това с нищо не намаляваше съжалението ми за предишния живот. Мама ми се струваше недостижима, загубена за мене, аз се чувствавах опустошен и оголял като сираче.

Защото мама беше свободна само в неделя следобед. Първия път, както се бяхме уговорили, аз отидох да я чакам пред оградата на вила Воазен. Същата котка ме изгледа отдалече така, сякаш беше много добре осведомена за мене. Щом зърнах мама в края на алеята, в сърцето ми сякаш запърха някаква птичка. Трамваят ни откара на гробищата. Докато мама слагаше цветя на гроба на своите родители, аз наблюдавах жените, които минаваха, забулени в дълги черни воали. Шествието на тези призраци сякаш увеличаваше тайнствеността около кипарисите и надгробните камъни. Защото въпреки всичко, у мен все още съществуваше известно чувство за свръхестественото, а моят дух често попадеше на границата между реалното и нереалното.

След това отидохме с мама у семейството на Фернандес. Валеше. Останах с Марко и Фред под навеса. (Тази неделя Тони бе наказан да стои сам в училището, понеже го хванали когато рисувал по черната дъска неприлични рисунки). Чувах долу мама да разказва за новата си работа с тон на доста разочарован човек. Наистина, не се оплакваше, но изрази желание да напусне сегашната си работа. Без да мога да схвана причината, която изтъкваше, все пак разбрах, че не е щастлива.

След като я придружих обратно до вилата (тя трябваше да се прибере точно в седем часа), забелязах, че ние не бяхме водили почти никакъв откровен разговор помежду си. Направих равносметка на

думите, които си бяхме разменили: всичко на всичко, че тя живее в една стая с готвачката, родом от Балеарските острови, че едно момиче в къщата свирело на пиано, а друго имало астма. От своя страна, аз се бях показал още по-сдържан: просто бях потвърдил, че между мен и моята благодетелка всичко върви добре.

А това не беше вече вярно. Само след седмица прекарана у нея, аз толкова почнах да я ненавиждам, че се замислях дали да не прибегна до червените мравки, които ние наричахме жандари. Затваряте три такива мравки в шишенце и го заравяте. Ако и трите мравки умрат преди седмия ден, въпросният неприятел е изложен на риск да хване бързо някоя мръсна болест или да го постигне лоша участ. До такава степен бях свикнал с някои суеверия, че наистина бях склонен да прибегна до това старо средство, но все пак се отказах.

Защото госпожа Кенсон изглеждаше решена не само да промени моето поведение и да цивилизова маниерите ми, но и да контролира учението ми и моите познанства.

По отношение учението ми, тя веднага ме упрекна щом разбра, че съм избрал арабски език вместо английски. Аз изкусно я накарах да се откаже от мисълта си за промяна. Не че тя считаше английския език — довод, който аз бих приел — по-полезен за моето бъдеще на моряк. Чисто и просто тя смяташе този език за „аристократичен“, а човекът, който имаше предимството да го знае, за личност „комифо“. За нея арабски и испански бяха езици на хора от втора категория. Нещо още по-крайно: по време на нашите странни вечери седнали един срещу друг, тя ме посъветва никога да не признавам (каза тъкмо тази дума), че моят баща е бил зидар, професия, която в нейните очи беше недостойна. По-добре било да го представям като строителен предприемач или даже за предприемач на цели строежи. Ама че глупачка! А при друг случай тя ми втъпяваше, че трябва да пофранцузя фамилието си име, т.е. да го произнасям Робл. Аз побеснях. (От това изпитание датира ударението, с което украсявам моето презиме, ударение което не съществува в испанския език и разбира се отсъства в официалните ми документи). Госпожа Кенсон, колкото и да се считаше добра, никак не щадеше моята гордост и тъпчеше с леко сърце честолюбието ми, без да подозира навярно какво негодувание предизвикваше по тоя начин у мен. Но как да изразя недоволството си? Тя не търпеше ни най-малкото възражение, а

пресичаше слабите ми опити да реагирам, като ми казваше със съкрушителен тон:

— Забранявам ти да ми отговаряш! На мене не ми отговарят! Не обичам тези, които отговарят!

Следователно да се въздържам! Ако я разсърдех и ако ме изхвърлеше навън, щях да поставя мама в безизходно положение, щях да увелича още повече нейните грижи.

---

[1] Трианон — Големият и Малкият, построени в Парка на Версай съответно през 17 и 18 век, резиденции на френските крале. — Б.пр. ↑

[2] Както трябва, порядъчно, изискано (фр.). — Б.пр. ↑

[3] По необходимост да се въздържам (исп.). — Б.пр. ↑

IV

От своите родители госпожа Кенсон бе наследила обширно имение в областта Айн-Темушен, едно имение от лозя, което управляваше нейният брат Дени. Доходите ѝ даваха възможност не само да живее на широко, но и да пренебрегва някои обществени условности. Първо тя пушеше, което на времето си в нашите среди на суров морал минаваше за безсрамие. Тя се присмиваше на това схващане или може би даже се радваше на скандалното впечатление, което правеше. Между другите своенравности, аз си спомням за нейните рокли и нейното бельо, които тя поръчваше на високи цени от Париж. Живееше винаги заобиколена с модни каталози и най-важното нещо в живота ѝ беше да си избере модел, да направи поръчка. Често искаше мнението на своите прислужнички, които я подтикваха в една или друга насока. Изненадвах я понякога, когато размисляше, потънала в някой фотьойл, с цигара в уста.

Тя обичаше добрата кухня (разбира се и аз се възползвах от това), но понеже се страхуваше, че още повече ще напълнее — беше много пълна, с розова и месеста двойна брада — три пъти в седмицата наемаше масажистка. Сеансите ставаха в банята и тя излизаше от нея зачервена и отпаднала, като вървеше със съвсем дребни крачки, загъната в дебел халат, с коси стегнати в някаква копринена кърпа.

Имаше страшна слабост към парфюмите. У Лоренци-Паланка, на Оръжейния площад, тя избираше най-редките, в изящни флакони. Пръскаше се обилно с тях, особено когато се приготвяваше за театър или концерт и аз ценях този аромат, който дълго след излизането ѝ се носеше из целия апартамент.

Във вторник, приемния ѝ ден, тя посрещаше в китайския салон половин дузина дами и всички те говореха за незначителни сплетни. Долорес сервираше кафе, чай и сладки. Ако се занимавах с нещо в моята стая, госпожа Кенсон нареждаше да ме повикат, за да ме представи със суетно самодоволство на своите приятелки:

— Това е синът на моята бивша перачка, за когото съм ви говорила. Какво да се прави, трябва да проявяваме милосърдие!

Хвалеха нейното добро сърце, нейното великодушие, нейните християнски чувства.

— Признателен ли ви е поне?

Тя правеше гримаса и ме поглеждаше с ирония. Един ден някаква посетителка не без състрадание я бе запитала:

— Мила моя, вие сте възхитителна, но не сте ли се нагърбили с много тежък товар?

— Хайде, хайде, мила! Още от първата минута показах юмука си!

А аз прав, с ръце зад гърба, заемах равнодушна поза.

Друг път чух такава умозаклучение, че съвсем се обърках. Млада жена, прекалено наконтена, прекалено гримирана, малко наивна на вид, каза сладникаво на моята благодетелка:

— Тринайсет години и половина! Нима? Но той изглежда на много повече! Жалко, че изглежда толкова глупав!

За тези вторници госпожа Кенсон обличаше често една рокля от черно кадифе. Като сега виждам как с румен тен и подсенени клепки, тя важно заема мястото си в своя фотьойл, заобиколена от всичките си китайски дреболии, украсена с огърлици, пръстени, обеци и гривни. Блести като витрина на бижутериен магазин, държи бюста си изправен, шията изопната, в поза, която сигурно смята за особено достойна и величествена, докато всъщност прилича на порцелановите фигури от своите витрини — с увиснали бузи и очи потънали в гънките на тлъстините.

Още щом приятелките ѝ си заминат, тя се обръща към Долорес като свидетелка и започва да злослови по техен адрес със съдържана жестокост. Долорес усърдно одобрява казаното от госпожата, намира, че госпожата е напълно права. Че е права, права е — госпожата не е изтървала нито една подробност, нито едно изказване, никоя чудатост, никаква езикова грешка, повтаря ги до втръсване с особено самодоволство и предполагам, че вижда в посредствеността и недостатъците на другите утвърждаване на своите собствени достойнства.

Тази черта забавляваше Ясмина, която на арабски ми каза: „Госпожата има език като люта чушка“. Но на мен не ми беше така весело, когато госпожа Кенсон, разбрала, че Калфон е мой приятел, възкликна гневно:

— Евреин? Но ти си полудял!

Не намирах в това нищо ненормално, напротив, считах го за съвсем обикновено.

— Ти какво? Не можеш ли да избираш приятели „комифо“?

Възразих, че Калфон е добро момче, може би най-доброто сред нас, във всеки случай най-разумният и пр., но нямах възможност да се изкажа до край, защото тя се разгорещи:

— Забранявам ти да ми възразяваш! Няма да се събираш повече с това момче и точка! Разбрано?

Mierda у mierda^[1]! Ще се събирам с когото си искам!

Но ако по отношение на Калфон беше лесно да спазвам тази линия на поведение, по-иначе стоеше въпросът с Вероник. Тя живееше на последния етаж в същата сграда. Беше дъщеря на висш чиновник в префектурата и аз я срещях на терасата, където обичах да уча. Долорес често ми пречеше в стаята, която деляхме с нея, влизаше и излизаше, видимо без никаква причина и всеки път ме питаше „върви ли“?

Вероник не учеше. Ако времето беше хубаво, тя се качваше на терасата, за да подиша чист въздух. Всъщност даже не ходеше и на училище. Защо? Загадка. Въпреки нейната мършавост и бледия цвят на лицето ѝ, намирах я за красива. Харесвах ми сивите ѝ очи, с извити мигли и сенки под тях. Бях просто покорен от нея и когато разговаряхме там, горе, сърцето ми винаги се вълнуваше. Дебнех всяко нейно появяване, търсех я. Не говорех на никого за това приятелство, като съзнавах, че колкото и да е невинно, то е в разрез с много предразсъдъци и ще бъде погубено, стига да разберат някак за него.

Тези срещи — нещо толкова ново за мен и тъй деликатно, не само че ме очароваха, но и създаваха в моя живот едно скрито кътче, в което моята душа търсеше убежище и облекчение в горчиви часове. Вероник беше на моята възраст, но изглеждаше по-зряла, по-разумна. Пред нея бях плах, боязлив. Понякога преставах да я срещам, изминаваха няколко дни, после тя отново се появяваше, усмихната, с искрящ поглед.

За младите момичета аз знаех само от книгите. Представях си ги винаги замислени, свенливи, мечтателни; най-лекото движение към тях и най-незначителната дума, съдържаща макар и малко дързост, ги плаши, цвета на лицето им бързо се мени, те са прелестни, с трептящи гърди, готови да припаднат всеки момент, но способни и на възвишена

нежност, на абсолютна вярност. Вероник бе първата девойка, с която се сближавах. Всъщност тя беше тази, която непрекъснато ме разпитваше за самия мен, за семейството ми, за учението ми, за игрите ми и всеки път изразяваше учудване, сякаш бе Дездемона, която слуша как Отело разказва за своята вълшебна кърпичка: „Боже мой, възможно ли е?“, „Вярно ли е, наистина?“ Но тя задаваше и по-трудни въпроси. Така например когато узна, че абат Портено ми е роднина, ме попита:

— А ти? И ти ли ще станеш свещеник?

— Ами, не...

— А защо не?

Какво да отговоря?

Не смеех въобще да я докосна. Самият допир на ръката ѝ ме зашеметяваше. Аз бях Мариус пред Козет. Веднъж тя ми каза:

— Не ме ли намираш много слаба?

— Не.

— Виж, на моята възраст даже нямам още гърди.

С естествено движение тя взе ръката ми, сложи я върху своята гърд и ме насърчи да проверя. Почувствувах малка изпъкналост, съвсем малка, съвсем нежна. Измънках:

— Според мен е добре. Много добре.

— Ами! Истински яйца на очи!

Тя често сменяше роклите си. Ако ѝ опишех тази, която бе носила при предишната наша среща, тя изглеждаше твърде изненадана и същевременно доволна. Усмивваше се и за мене това бе една чудесна усмивка. Влюбен ли съм? Нима ще изгоря от страст, както в книгите?

Случваше ми се и аз да ѝ задавам въпроси. Не ходела на училище, защото била болна. От дълго време я лекували. Една учителка ѝ давала уроци вкъщи. И тя като родителите си била родена в Хавър. Аз познавах Хавър. Исках да кажа, че макар и да не бях стъпвал там, знаех за този град много неща. Съвсем очевидно беше, че тези срещи — защото накрая ние започнахме да си определяме срещи на откритата за течението тераса — биха били невъзможни в един квартал като моя, където принципите, наследени от най-строгите иберийски традиции, забраняваха на момчетата и на момчетата да си говорят или да играят заедно. По този въпрос у нас никой не правеше компромис и при най-малкото нарушение бащите и братята бързаха да се намесят.

След раздялата с мама аз се бях затворил в себе си, бях станал свое собствено убежище, своя цитадела. Към това ме подтикваше госпожа Кенсон. Заради нея, всичко извън това вътрешно убежище се бе превърнало в нападки, рани, обиди. Първоначалната ми доверчивост се бе заменила с едно постоянно състояние на напрегнатост. Госпожа Кенсон сама по себе си бе една разнищваща и разрушаваща сила и когато тя изпращаше Долорес да ме повика, всичко в мен се стягаше. Превръщах се на крепост, поставена в бойна готовност.

Една сутрин госпожа Кенсон, която се намираше в своя будоар и Долорес я фризираше на маша, ме повика. Беше в своя полуотворен халат, от който се показваха дантелите на комбинезона ѝ. Без да се обърне, тя ме изгледа в голямото огледало и ме запита сухо:

— Срецаш ли се с малката от четвъртия етаж?

Хванат на тясно, аз замълчах.

— Не казвай „не“. Знам.

Отговорих с известна предпазливост:

— Срецам я понякога.

— Добре. От сега нататък ще я избягваш. Разбрано?

— Да, госпожо.

— Това е всичко.

И с кратко движение на ръката ме отпрати.

Щом се върнах отново в стаята си, започнах да размислям върху това грубо предупреждение. Какво се бе случило? Кой ни беше изненадал? Какво лошо правехме? Стоя пред своята крепост, вглеждам се не без изумление и безпокойство в тази непозната опасност, която ме обсажда и атакува защитните ми линии.

Нарушил съм, изглежда, някакво табу. Но този път не се срамувах от това. Не се чувствувах виновен. Нима трябва да се откажа от Вероник? При тази мисъл изведнъж разбирам, че имам нужда от нея, че искам да знам какво мисли тя, че трябва да я видя, да ѝ говоря. И пет дни непрекъснато я дебнех. Напразно. Ясно ми беше, че и нея са я мъмрили строго, че са ѝ забранили да излиза на терасата. Защо? Бях отчаян. Не можех да спя по цели нощи.

Попитах Долорес, която бе довереница на господарката, но почувствувах, че се колебаеше да ми разкрие истината.

— Ех — казва тя накрая, — ти добре виждаш, че това момиче не е за тебе. Нейното семейство, както казва госпожата, е прекалено „комифо“.

— Не разбирам.

— Нейната майка се оплакала на госпожата...

И тъй — не трябваше да се срещам с Калфон, понеже е евреин, а Вероник не трябваше да се среща с мене, защото съм беден. У госпожа Кенсон аз всеки ден попълвах моите познания за живота, което ставаше не без огорчения. Всеки ден действителността покриваше с нови пукнатини стените на моята утопия. Станах недоверчив и за да не забравя никога да бъда нащрек, всяка сутрин рисувах върху бележника си едно малко око, символ на бистър ум, на бдителност.

Следващата неделя мама дойде да ме вземе. Още при появата ѝ, госпожа Кенсон, от дълбочината на своя фотьойл, като от засада, взе да се оплаква от мен. Все така съм възразявал. Мама, седнала на края на един тръстикков стол, се обърна към мене:

— Виждаш ли? Дори не съзнаваш доброто, което ти правят!

Искаше ми се да възразя, че отдавна се бях отказал да „отговарям“, но нали ако го направех това би означавало, че пак „отговарям“ и сам да си сложа клопка? Отказах се и приех смирено изражение, подходящо за случая, като вътре в себе си проклинах и пращах всичко по дяволите. Тогава госпожа Кенсон, снизходителна и добра, ми дойде на помощ, като каза, че нямам вина за това, а — какво да се прави — аз съм жертва на своята среда и своето възпитание. (Тук мама не възрази). И по този повод... (Почувствувах, че сега идва главният удар, но как да го избегна?) по този повод, мила, трябва да ви кажа, че това момче, на тая възраст, вече задиря момичетата. Да, да, точно така. Обезпокоително преждевременно развитие. И не налита на когото и да е вашият Дон Жуан. Коя мислите иска да съблазни? Не друга, а дъщерята на висш чиновник! На началника на канцеларията на префекта! Представете си моето положение! Майката дойде да изкаже недоволството си пред мен. И аз бях принудена да се извиня! Ах, мила моя, това момче трябва здраво да се държи!

— Истина ли е? — попита ме мама със сподавен глас.

— Не съвсем — казах аз, съзнавайки, че този път съм хванат в „клопката“.

Госпожа Кенсон стана величествено, като обидена кралица, оправи гънките на халата си и каза:

— Ти твърдиш, че лъжа?

— Не, но искам да кажа...

— Няма какво да казваш. Ти трябва само да мълчиш. И като се обърна към мама: — Виждате ли как отговаря? И винаги е така, винаги! Ех, аз няма да го търпя дълго, но вие, бедничката, съжалявам ви! Което си е право, съжалявам ви!

Put a! Cabrona! Basural!^[2] Ругатните се редяха в ума ми и макар че не излизаха от устата ми, сигурно са изскачали от очите ми, защото госпожа Кенсон изглежда ги улови.

— Вижте го! Вижте изражението му! Ще ме убие, ако може! Сигурно ще ме убие!

— О, не госпожо, уверявам ви! — възрази слабо мама и на свой ред стана.

Аз исках поне да възразя, че като нямам право да говоря, не мога да се защита и че ролята на прелъстител никак не ми подхожда, но каква полза? Бях едновременно възмутен, обезкуражен, сигурен, че всяка моя дума щеше да влоши положението ми, да притесни мама, да я постави в неудобно положение. Може би и тя самата щеше да възнегодува, както пред полицейския инспектор, мъжа с шапката, с риск тогава да обърка всичко.

— Предполагам, че няма да вземете да го поддържате, нали? — каза високомерно госпожа Кенсон и ужасните ѝ очички на влечуго изведнъж придобиха някакъв зъл израз.

— О, не — каза мама почти беззвучно, като че ли правеше задължително отстъпление.

Госпожа Кенсон, както и аз, добре разбра това и поклати глава:

— Мила моя, ако той продължава по този начин, уверявам ви, че ще ми бъде невъзможно да го оставя при себе си. Той е труден по характер и няма да се оправи като скита по улиците. Аз правя каквото мога. Сега той трябва да направи необходимото.

Този път мама кимна с глава, но тя изглеждаше унижена и стискаше с пръсти чантата си, една мъничка стара чанта от черни мъниста, каквито вплитат в погребалните венци, и тези пръсти

трепереха — аз виждах това треперене и отгатвах неговата причина. Като мен тя се чувствуваше безсилна, напълно зависима от другите. Представих си картината от един господарски лов: елен, подгонен от ловците, обкръжен от множество подострени колове и копия. Така е! Точно така е! Цял живот трябваше да търпя това преследване, да се боря против него като едрия елен, но безнадеждно и само с една-единствена опора — гордостта на победените, които не са заслужили поражението си.

Обаче през цялото време на тази сцена аз чувствавах със сигурност, че мама е с мене, че ако за момента заставаше на страната на моята благодетелка, това бе чиста дипломация. Както и пред полицаите, тя бе на моя страна. И винаги ще бъде на моя страна и ще ме поддържа без да се огъне! По-рано аз не я разбирах добре. Тя никога няма да ме изостави! Няма да ме предаде! Никога! Дали съм прав или виновен, тя винаги в себе си ще бъде с мен. Сегашното ѝ поведение го доказваше, както и нейният поглед! Въпреки обстоятелствата, това което изпитвах, много приличаше на радост!

— Разбира се, вие сте негова майка и сте склонна към снизхождение — продължи госпожа Кенсон, — но не бъдете много отстъпчива, иначе той ще свърши зле.

И този път мама кимна с глава, което можеше да се приеме за съгласие, но фактически това не означаваше нищо. Госпожа Кенсон добави:

— Всъщност аз ви казвам всичко това за негово добро, сами разбирате.

— Благодаря ви — промълви мама.

Тогава, по обичая си, госпожа Кенсон ѝ подаде двата си пръста.

На улицата, когато отивахме към трамвайната спирка, казах на мама:

— Тя изопачава всичко! Вероник е само една добра приятелка, нищо повече! Много хубаво момиче! Между нас няма нищо лошо!

Без да ме погледне, мама отговори бързо и с известно вълнение:

— Знам. Мълчи.

---

[1] Испанска ругатня. ↑

[2] Проститутка! Сводница! Боклук! (исп.). — Б.пр. ↑

V

С приближаването на общинските избори градът изпадна в треска, защото Латинският съюз, антисемитска партия, засилваше всеки ден пропагандата си. Въръжени с тояги със забити на края гвоздеи, ние тичахме след училище по улиците и късахме афишите. Тази дейност ни забавляваше, още повече че — тези наши похождения понякога се съпровождаха от весели и пикантни случки. Така Тони, преследван от един агент, се укрива в някаква пералня, където се къпела полугола и твърде снажна жена. За да не започне тя да вика, той, останал скрит и присъствувал, въпреки желанието си, до края на къпането ѝ, както и при почистване космите от различни части на тялото ѝ.

Прибрах се у госпожа Кенсон в осем часа вечерта, така както тя ми бе определила веднъж завинаги. Някои вечери я намирах в компанията на брат ѝ Дени, дебел човек, със същите дебнеци очички като на моята благодетелка. Той никога не ми обръщаше ни най-малко внимание. За него като че ли аз бях безплатно прозрачно същество. Ясмина и Долорес се страхуваха от него, най-вече Ясмина, защото когато идваше вкъщи той все гледеше да я опипа по гърдите и задника. Разбира се, той се въздържа от подобни действия, когато го придружаваше Мирей, жена му. Спомням си отлично тази Мирей, дебелия ѝ задник, кожените ѝ палта, кичура коса върху слепоочието ѝ, бенката на бузата ѝ, тежките и златни гривни, гневния ѝ поглед, слабостта ѝ към баници и кремове. Ако се вярва на Долорес, тя била ревнива „като тигрица“ и следяла изкъсо мъжа си. Когато Дени сам или не, идваше на обяд или вечеря, госпожа Кенсон ме изпращаше да се храня в кухнята с Ясмина и Долорес, което бе много удобно за мене. Предпочитах компанията на двете жени пред тази дебелачка, която докато се хранеше пушеше на масата. Пепелника беше сложен до нейната чиния и от дима на цигарата ѝ ми се повдигаше.

През този период моите отношения с госпожа Кенсон все повече се влошаваха. Неприятните и даже оскърбителни забележки станаха двойно повече. Една сутрин например тя влезе в стаята ми. Аз учех.

Още с влизането ѝ станах, както се прави в клас при пристигането на учителя. Видях добре иронията в погледа ѝ. С престорено равнодушие разгледа училищните ми тетрадки и другите пособия.

— Наистина ли — каза тя — тези неща те интересуват?

— Да, госпожо.

— И всичко разбираш?

— Доста добре, госпожо.

— И си винаги пръв по френски език?

— Невинаги.

От госпожа Кенсон се изтръгна въздишка. Някаква вълна повдигна едрата ѝ гръд.

— Наистина, в страната на слепците...^[1]

Тя излезе и аз стигнах до извода, че и този силен характер си имаше своите слабости, някаква дребнавост, детинщина. Но в него имаше и много други страни. Така веднъж тя се приготвяше да излиза. Току-що бе сложила грижливо една шапка с пера върху накъдрената си на маша коса. Обърна се и като ме видя, каза ми:

— Какъв си мургав! Истински циганин! Сигурен ли си, че твоят баща, твоят *истински* баща не е циганин?

Тя познаваше нашата строга нравственост. Лесно бе да се разбере в каква отрова е избрала да натопи своята стрела. И това, че тя наблегна върху „истински“ подчертаваше нейното намерение да ме оскърби. Всичко това обаче бе казано с такъв престорено добродушен тон, който не ми позволяваше да възразя, ако не исках да ме сметнат за прекалено мнителен. Премълчах, а госпожа Кенсон се закиска от удоволствие. Щом замина започнах да се проклинам, да се презирам, че не съм намерил веднага някакъв остър отговор — нещо, което тя заслужаваше. Упрекнах се за мълчанието си като за истинско предателство към паметта на моя баща, към достойнството на нашето семейство. Дълго обмислях всевъзможни начини за отплата и се чувствавах твърде зле.

Настъпиха първите дни на март, морето ставаше виолетово и по протежение на железния път, който води към флотата, склоновете се покриваха с киселец. Така ни липсваше зеленина, че често ходехме да се търкаляме по тези кадифеномеки морави, осеяни с жълти камбанки,

чийто стебла с вкуса на киселец ние дъвчехме. Играехме също на топка зад укрепението, където по това време идваха да стануват цигани. Между фургоните минаваха много мургави девойки и тяхната горда и свободна походка ни очароваше. По това време имах случай да установя, че госпожа Кенсон се ровеше из моите неща и се питах какво я караше да бъде толкова безочлива. Какво именно се надяваше да намери там? За да установя по-добре какво е търсила, използвах различни начини на проверка и така установих, че тя проверява един бележник, в който си правех бележки за прочетени книги и новонаучени думи. В него вписвах също така — но по начин известен само на мен — датите на моите срещи с Вероник. Веднъж я срещнах случайно по стълбището — „Най-сетне те виждам отново, любов моя“ — и самата тя ми бе посочила деня и часа на своите посещения при лекаря, който се грижеше за нея. Всяка сряда към четири часа се срещах с Вероник на една пейка на площада зад катедралата. Винаги идвах преди нея и я очаквах, като се оглеждах наоколо. Когато тя се появяваше и минаваше покрай будката в която продаваха музикална литература, нещо в мен напираше да се хвърля към нея. Прекарвахме заедно едва половин час, разговаряйки за дреболии, като най-често тя беше тази, която ме разпитваше по нейния толкова смущаващ начин. Присъствието ѝ внасяше в душата ми затихване на някаква неудовлетвореност, някакво безпокойство. А и тя изглежда също изпитваше нужда от нежност. В момента когато се разделяхме, тя ме целуваше, което означава, че подаваше към мен раменете и гърдите си, приближаваше към моята уста сухите си устни, докосваше ме бързо, след което ме гледаше весело и си тръгваше със своята танцуваща походка. Понякога се обръщаше, вдигаше ръка и след това изчезваше зад будката. Бях опиянен! Познавах любовта! Чувствах, че след такива минути, толкова пълни, толкова съвършени, човек може спокойно да умре!

Веднъж валеше дъжд, истински потоп; потекоха буйни порои. Понеже знаех, че моята Вероник е с крехко здраве, заведох я до най-близкия подслон: катедралата, до която стигнахме през страничната врата откъм площада.

Вътре Вероник наблюдаваше всичко с любопитство, малкото ѝ лице бе напрегнато от внимание, спираше се пред олтара и ме

разпитваше за този или онзи светец. Накрая, за моя изненада, ми разкри, че е хугенотка и че влиза за пръв път в католическо светилище.

— А тази тук? Коя е тази?

— Жан д'Арк, няма не я знаеш?

Това, че тя не разпозна Жан по нейното знаме, сабята ѝ и прочутата ѝ късо подстригана коса, ме изненада. Какво тогава я учеше нейната учителка?

— Изглежда грозничка.

— Била е обаче храбро момиче!

Вероник веднага отправи към мен светлия си поглед:

— Какво искаш да кажеш?

— Искам да кажа, че е била смела като мъж.

— А защо една жена да не е смела като мъж?

Ние си шепнехме в подножието на статуята.

— Наистина, така е — казах аз. — Така е.

— Трябва да знаеш, например че когато една жена защитава своето дете, тя не познава страха. А тази колко деца е имала?

— Нито едно. Тя е била... Трудно е да ти обясня.

— Била е девственица?

Споменът за тези вълнения, за тези разговори, аз вписвах на испански, съкращавайки думите и като допълнителна предпазна мярка, именувах моята приятелка Дездемона. Това име и подхождаше добре, защото към нея аз бях почти така ревнив, както Мавъра. Бих бил много нещастен, например, ако научех, че тя се целува с друго момче. Във всеки случай, благодарение на Вероник, моите чувства претърпяха известна еволюция. Започнах по-добре да разбирам мама и нейното желание да се омъжи повторно. Започнах да схващам, че ако две същества вървят едно към друго, ако всяко от тях забравя себе си, за да мисли по-добре за другото, загадката на живота може действително да стане по-малко непрогледна, по-малко безнадеждна.

Госпожа Кенсон изглежда беше дълбоко разочарована от своите десетседмични грижи и от своята система на възпитание, понеже започна да ме упреква за моя акцент, да подражава подигравателно моя начин на произнасяне някои думи и даже си позволи да каже: „Всичко е напразно. Ти си и ще си останеш винаги един петдесетпроцентов“.

Наричаха ни още „караколи“ или „мига“ по името на нашите бедняшки ястия, но колкото и презрителни да бяха, тези изрази едва ми одраскваха кожата. Напротив, „петдесетпроцентов“ дълбоко ме засягаше, до такава степен в моето съзнание този израз отразяваше волята да ме оставят зад вратата, да ми попречат да вляза в „царството“.

Действително, аз съзнавах напълно ясно своята двойна принадлежност — и към Франция, и към Испания, обаче на този бряг Испания беше само една издънка без цвят. Съществуваха още традиции, повече или по-малко изродени, освен в религията, но самият език се израждаше под влиянието на френския и арабския, а и липсата на книги, невъзможността за езиков обмен и даже в известна степен забраната да се говори на испански в първоначалното училище, с напредването на възрастта все повече ме откъсваха от някои корени. В замяна на това обаче тези обстоятелства ме правеха открит, предразположен, възприемчив към френската култура. Аз поглъщах всичко, Луи XIV и Робеспьер, Расин и Мишле, Лоара и Бос, Молиер, Балзак, Юго! Страданията на Жан д'Арк предизвикваха в мен възмущение, а сбогуването във Фонтенбло^[2] пълнеше очите ми със сълзи. Аз петдесетпроцентов! Аз — половин чужденец! Възможно ли е това? Знаех какво ме отличава от другите, но знаех също така и дълбочината на моето приобщаване. Не бях на вратата, а вътре, не бях на границата, а на самата територия на тази културна родина, към която се присъединявах с целия си разум и с всичките си чувства.

Пет години по-късно започнах системно изучаване на испански език, литература и история, подтикван през този смутен период на моето юношество от нуждата да утвърдя в пълнота своята личност, да преодоля някои задръжки, да изградя своето вътрешно единство, но по време на пребиваването си у госпожа Кенсон не изпитвах в това отношение никакво неудобство — чувствувах се французин и желаех да бъда такъв във всичките си измерения. Може би така ще стане по-ясно, че нанасяйки ми тази обида, госпожа Кенсон попадеше точно в целта и ми нанасяше болка.

С вечерите, които ставаха все по-дълги и по-приятни, у мен отново се възвърна желанието да поскитам след вечеря, както правех

по времето, когато живеех с мама, но госпожа Кенсон ми забраняваше всяко излизане след осем часа. От своя страна мускетарите можеха без никакви трудности да се отдават на блажено скитане. Понякога те идваха под балкона на госпожа Кенсон и свиреха, за да ме извикат. Отгоре аз им правех знаци, че ми е невъзможно да изляза. Това затворничество ме вбесяваше. Обикновено моята благодетелка си лягаше рано и след като сложеше на лицето си козметична маска, четеше в кревата, с гръб опрян на грамада от възглавници. Стаята ѝ беше разположена на другия край на апартамента, което бе благоприятно за мене. Можех лесно да се измъкна навън, но Долорес отказваше да ми помогне. Тя бе прекалено боязлива, изцяло във властта на своята господарка и само при мисълта, че може да загуби мястото си започваше да трепери. Добре разбирах, че самотна и без подкрепа, Долорес намираще сигурност в тази къща, станала в течение на годините целият неин свят. Всъщност тя не излизаше никога, освен сутрин за някои покупки при търговците на ъгъла, макар че с това се занимаваше главно Ясмина. Това доброволно уединение намаляваше още повече нейната увереност в себе си и за нея отвъд стената на този дом сякаш започваше една опасна свобода, простираше се един безпощаден свят, в който не би и помислила да живее. Долорес бе превърната в робиня, с притеснен, осакатен, атрофиран дух! Тя упорито ми напомняше птичката, която Фред бе пуснал на свобода, но след кратък полет се бе върнала зад пръчките на кафеза, при хранилката си, при затвора си, като че обезумяла от разточителството на пространство и на светлина. Долорес желаше за себе си само спокойствие и се задоволяваше с това елементарно съществуване. Никакви вълнения, никакви рискове, никакви силни чувства, нищо, което би я накарало да излезе от това състояние на отпуснатост, да отвори очи, да погледне света. Подчинението ѝ на госпожа Кенсон бе безусловно, доброволно, желано. Затова и нямах никаква възможност да я убедя и все пак една вечер, когато моята благодетелка отиде на театър, аз се опитах. Госпожа Кенсон щеше да се върне към полунощ, аз щях да се върна по-рано, така че защо да не изляза? Долорес ме изслуша, гледайки ме съсредоточено с големите си черни очи. Беше по риза, разкриваща бялата ѝ гръд, върху която се поклащаше муска, с камфор против тифус, украсена с медно кръстче. Носеше я винаги.

— Какво искаш да правиш навън? — попита ме тя, вече нащрек.

Бях измислил една сериозна история за някаква задача по алгебра, която трябваше да реша за утре сутринта, но затова ми бе необходима помощта на мой съученик, по-силен от мене по тоя предмет. При това той ми е съсед, живее съвсем наблизо, през три къщи от тука. Аз говорех с мек глас, който се стремях да звучи убедително, завладяващо, даже очарователно, което я накара да каже:

— Вие мъжете говорите любезно на жените само когато имате нужда от тях.

Точно в този момент и дълбоко в себе си аз смятах това изказване за уместно и подходящо за случая. Но напразно, колкото и да я уговарях, каквито и доводи да изтъквах, както и да я увещавах, че всичко ще остане в тайна между нея и мен, цялото ми красноречие се разби в нейния страх.

Аз бих могъл да изляза и на своя глава, да я поставя пред свършен факт, да се измъкна, да отида при моите приятели и да се върна навреме, но ако тази глупачка се паникьоса и както е покорна на господарката си, вземе че ме издаде?

Следователно трябваше да се примиря, да се въздържа по необходимост. Пъхнах се в леглото, като се съблякох под одеялото и забих нос в една книга. Долорес отдалеч ми каза:

— Ти май се ядоса? Сърдиш ли ми се?

Не отговорих нищо, само си помислих: „Ами, не, как бих могъл да ти се сърдя?“

А тя нещастната, смутена от мълчанието ми, отново настоя:

— Знам, че ми се сърдиш.

Изкушението да избягам някоя вечер накрая се превърна в натрапчива мисъл, която се подсилваше от разказите на другарите ми за това как те прекарват тези вечери. Най-сетне не устоях. Бях проучил подробно условията за едно тайно излизане. След като се уверих, че Долорес спи и нагласих изкусно възглавницата под одеялото, аз се покатерих на един стол и минах през прозореца, като само отместих малко щорите. Стъпих от другата страна, върху корнизата, който беше широк и здрав. С корем, прилепнал към стената, високо над двора — под мен същински кладенец, — аз напредвах към съседната стена. Там имаше друг прозорец към стълбището, което през деня се осветяваше от него. През този сезон оставяха прозореца отворен, за да се проветрява стълбището. Няколко лампи под мен още повече

подсилваха мрачната дълбочина на двора, но аз лесно преодолях препятствието, въпреки една непредвидена трудност: в ъгъла между двете стени беше прекарана дебела канализационна тръба, която слизаше от терасата. Надхитрих госпожа Кенсон! Свободата имаше мириса на тази пролетна нощ, мириса на анасон и мента. Заедно с мускетарите и Калфон, който се беше присъединил към нашата група, аз тръгнах из града. Той ни принадлежеше целият. Обичах големите осветени бирарии, мавританските кафенета, горещите улици, изпълнени по това време с моряци и войници, блестящо осветени модни витрини, чиито манекени със странна женственост караха кръвта ми да кипи. През нощта улиците принадлежаха само на мъжете. Много рядко срещаме жени. В този средиземноморски град нощният празник си остава чисто мъжки, но всички песни, които се чуваха от грамофоните, бяха песни за любов. Така жените все пак незримо присъствуваха и всички тези френски, арабски и испански гласове, ту блеещи, ту сладникави, разливаха по време на цялото ни скитане някаква сладостна нежност, някаква сантименталност, обагрена с носталгия и желаня.

След всяко завръщане намирах отново Долорес потънала в сън. Грижливо дръпвах щорите, но не и крилата на прозорците, които след затоплянето на времето не затваряхме. Събличах се набързо и се пъхах в леглото, където свит на кълбо, се отдавах на мечти. И изведнъж, след толкова вълнения, след толкова шум, светът ставаше неподвижен.

Аз се наслаждавах на тази свобода, която си бях извоювал и в същото време си казвах, че ако се случи някакво нещастие, ако при преминаването ми през корниза на ъгъла на стената падна и се убия, мама ще страда. Представях си нейните сълзи, нейната скръб. И мисълта за тази скръб, както и мисълта за моята смърт не знам защо не можеха да ме развълнуват. Давах си сметка за странността на това безразличие. Дали съм хладнокръвен, или безразличен? Впрочем и госпожа Кенсон ми казваше същото. Питам се дали съм способен да обичам, дали някога бих могъл да обичам. Долорес спеше, аз чувах нейното равномерно дишане и отново се връщах към моя вътрешен свят. В някои моменти се упреквах, обвинявах се в егоизъм, ненавиждах се. В други моменти с възторг се приемах такъв какъвто

съм, чувствувах се способен на великодушие и самопожертвование. Понякога си мислех, че душата ми е болнава, дребнава, грешна, безсилна срещу изкушенията на злото, а друг път, напротив, я чувствувах издигната до прекрасното в живота. Тогава ми се струваше, че съм изпълнен със звезди, че всичко в мен трепти и блести.

В дните след такива бягства, на закуска госпожа Кенсон, с лъснало от крем лице, с коси стегнати в копринена кърпа, ме гледаше под око, със смътна подозрителност, като че ли подушваше у мен някакво създание на нощта, способно на още по-обезпокоителни превращения.

---

[1] Намек за поговорката „В страната на слепците и едноокият е крал“. — Б.пр. ↑

[2] Град южно от Париж, със замък построен по времето на Франсоа I, крал на Франция от 1515 до 1547 г. В замъка на Фонтенбло, „прощалния двор“, Наполеон I подписва в 1814 г. абдикацията си и произнася знаменитото си прощално слово към Старата гвардия. — Б.пр. ↑

VI

В този предизборен период, след вечеря ставаха събрания почти навсякъде — и в училищните дворове, и в частните сгради. Ние ходехме групово на тези събрания. „Латинският съюз“ привличаше много слушатели. Полицията, която дежуреше пред вратите, изискваше да показваме избирателни карти. Безполезно бе да се опитваме да влезем с измама, пазеха добре. Но изпитвахме истинско удоволствие, когато се намираха хора, които се опитваха да смутят събранието. Тогава се разнасяха крясъци, викове: „Вън поеврейчените!“ и започваха да пеят „Марсилезата“.

Обичах „Марсилезата“. Някога тя бе увеличала — о, Юго! — „тези чудесни дрипльовци“, от които аз се възхищавах. И това, че тази песен срещу тиранията бе станала песен на нашите антисемити, ми се струваше като кошунство.

Понякога накрая ставаха сбивания. Една вечер видях как агентите изблъскаха навън Нието, сина на въглищаря, като го дърпаха, блъскаха, носеха, влачеха, а той предпазваше с едната ръка врата си, а с другата — слабините си. След това ние го отведохме у тях и аз си спомням, че на една чешма Марко му шибаше лицето с мокра кърпа, както правят с някой зашеметен боксьор.

Ние предпочитвахме събранията на противната партия, особено ако на тях говореше Арсилас.

Много по-малобройна, публиката влизаше в залата без контрол, но между две редици агенти, под заповедите на един комисар, който ни оглеждаше така, сякаш искаше да запомни чертите на всеки от нас. Алжирци нямаше. Те нямаха право на глас и във всички случаи за тях беше по-добре да не се мяркат на тези събрания. Саркос разказваше, че при най-малкия повод, онези които се бяха набили на очи, откарвали в участъка, където ги подлагали на насилия. На събранията често виждах моя съсед Серфати, търговец на платове, в края на нашата улица. Преди две години бях намерил едно книжно самолетче с антисемитски лозунги, на които не обърнах внимание. Аз го пуснах във въздуха, но така несполучливо, че то полетя вътре в магазина и

кацна на тезгяха, точно под носа на господин Серфати. Той ме изгледа отдалече, без да направи никакво движение, без да каже дума. Аз се засрамах и дълго време заобикалях неговия магазин, за да не срещна погледа му. А сега господин Серфати, с ръце опрени на бастуна си (беше ранен през войната в коляното), с военните отличия на ревера си, ме посрещаше всеки път в залата с лукава усмивка.

Слаб, с трескав поглед и хлътнали страни, облечен винаги в син работен костюм, Арсилас беше моряк, който плаваше на борда на един товарен кораб между Оран и Марсилия. Често го задържаха за „политически престъпления“. Беше около тридесетгодишен, но изглеждаше по-възрастен. Заболял бе от туберкулоза под двойното въздействие на работата си като огняр и на лишенията по затворите. Като оратор завършваше всяка фраза, удряйки леко гърдите си с десния юмрук. Понякога започваше да кашля, спираше се, поемаше си дъх, с лице обърнато към масата, като че ли се вслушваше как в него нещо се разпада. Гласът му, леко пресипнал, ставаше завладяващ в моменти на вдъхновено красноречие. Още тогава аз бях твърде чувствителен към вълнуващата сила на човешкия глас и Арсилас ме завладяваше почти като театрален актьор. Неговото обаяние върху мене се удвояваше и от факта, че беше моряк, и от легендите, че бил преследван. (Случвало се е когато слезе от кораба, да открият уж случайно в багажа му нелегални позиви). Но причините за моето възхищение бяха преди всичко неговият ораторски стил, неговата убедителност, буйният му темперамент, интонациите на гласа му, трогваше ме и ме вълнуваше даже неговата кашлица. Той разобличаваше „Латинския съюз“, говореше за трудния живот, за необходимостта от обединяване на безимотните, от протест против униженията. (Често, когато говореше за това братство и за това достойнство на бедните той ми напомняше абат Портено). Арсилас по инстинкт долавяше коя е нашата болка. Ние всички се чувствувахме отхвърлени от едно общество-мащеха, което ни използваше, но не ни обичаше. Затова неговите речи вдъхваха у нас вяра, енергия, сила и ние буйно му ръкопляскахме. Наистина, в тези ръкопляскания се чувствувахме и известно предизвикателство към служителите на реда, които стояха до вратата и черните им униформи от време на време прекосяваха осветеното пространство. На излизане, когато минавах между агентите, струваше ми се, че техните погледи, скрити зад

козирките на фуражките, ме дебнат с очите на госпожа Кенсон, и ми ставаше неприятно.

И до сега още чувам как отивайки си към нашия квартал, зад нас почуква подкованият бастун на господин Серфати и протезата на Саркос, които кънтяха по безлюдната улица.

И после, през една студена априлска нощ, дойде краят. Връщах се вкъщи по обичайния път, но намерих затворени крилата на прозорците. Затворила ги Долорес, която, както узнах по-късно, се събудила от нощния хлад. Сънена, тя не забелязала моето отсъствие, пък даже и да беше погледната към леглото ми, измамата с възглавницата сигурно щеше да изиграе ролята си.

Така както бях кацнал на корнизата, направих усилие да преодолея объркването си и да размисля. Бях уморен, дългият футболен мач следобед бе изчерпал всичките ми сили. Какво да правя? Зад мен лунната светлина се изливаше чак до дъното на двора, като на откритите места се образуваха ярки петна. Дали да се изкача по стълбището и да чакам пристигането на Ясмина? Тя идваше рано, а госпожа Кенсон оставаше в леглото си чак до десет часа. Спомням си, че по цялото небе трепкаха звезди и аз дори си помислих за всички тези светове, които бяха само искри от гигантски взрив, станал преди милиарди, милиарди години! Спомням си също, че тази загадка и моето крайно неудобно положение предизвикаха у мене отчаяние и шемет и вместо да се върна назад и да изчакам на стълбището до сутринта, започнах да чукам на едно от стъклата. Напразно. Обърната към стената, Долорес, която едва различавах през тънките завеси в мрака, даже и не помръдна. Беше опасно да чукам по-силно, защото щях да разбудя цялата къща. Продължавах обаче да барабаня все по-силно и накрая Долорес се размърда и се обърна в леглото съвсем изплашена. Изведнъж тя се изправи с оголена гръд въвн от ризата, забеляза ме, скочи от леглото си, но вместо да изтича към прозореца, се хвърли като луда към вратата и тогава разбрах, че съм загубен! Сега вече не смеех даже и пръста си да помръдна. Изведнъж вълнението изчерпа всичката ми смелост и пропастта зад мен ме ужаси. Струваше ми се, че тя ме тегли към себе си и аз почувствувах, че гърбът ми се покрива с пот. В този момент, без да забележа ничие присъствие, в

стаята бликна светлина. После видях една ръка, внимателно протегната към електрическия ключ. И тази ръка беше на госпожа Кенсон. Действително това беше госпожа Кенсон, с козметична маска, която придаваше на лицето ѝ безизразен вид, като излязло от някакъв кошмар и то рязко контрастираше с уплашеното, но съвсем човешко лице на Долорес. По-смела, по-решителна, госпожа Кенсон влезе в стаята. Тя вече бе разбрала. Преди да отвори крилата на прозореца, тя направи две крачки встрани, откри леглото ми, видя възглавницата и след това отпрати поглед към мене. Не можех да разбера какви чувства я бяха обзели, понеже лицето и бе обвито в тази сива черупка, която под копринения шал очертаваше и скриваше лицето ѝ, но очите ѝ бяха живи и мълниеносни, а устните ѝ трепереха.

— От къде идваш?

Струваше ми се, че ме разпитва някой от членовете на Ку-Клукс-Клан, които скрити под качулките си, измислят най-жестоки мъчения. Понеже не отговорих веднага, тя повтори, но с повече ярост:

— От къде идваш?

При това усилие маската, дотогава цялата гладка като циментова замазка, се напука, начупи се и сякаш върху лицето ѝ някой метна паяжина. Но тази призрачна глава продължаваше да се разпада, едва помръдваше устни, но не преставаше да крещи:

— От къде идваш? Ще кажеш ли?

До такава степен бях изумен, че не можех да отговоря. Тогава с все сила госпожа Кенсон ме плесна, завъртя се като пумпал и изчезна, оставяйки ме лице срещу лице с Долорес, която докато аз си разтърквах бузата, продължаваше да ме разглежда с ужас, като че ли бях някаква чудовищна прищявка на природата. Чух шумове в дъното на апартамента. Питам се какво ще последва и се стараех да бъда спокоен, макар че сърцето ми пулсираше в гърдите като бенгалски огън.

— Боже мой! Боже мой! — простена Долорес и се прекръсти.

За да се раздвижа, започнах да оправям леглото си, но ето че госпожа Кенсон се връщаше с нервно движение, а чехлите ѝ шляпаха. Тя бе махнала козметичната си маска. Цялото ѝ лице лъщеше и отразяваше светлината. Понеже бе свалила и копринената си кърпа, виждах между фитилите коса розовите петна на черепа ѝ.

— Хулиган! — каза тя. — Ще кажеш ли къде си бил?

— На едно събрание.

— Какво? На какво събрание?

— Ходих да слушам Арсилас.

Бях едновременно толкова уморен, развълнуван и обезсърчен, че не успях даже да излъжа. Истината излезе от устата ми като розите от приказките.

— Арсилас? Ти си ходил... Само това липсваше!

И тя стегна колана на халата си, като че ли в яда си искаше да се пререже на две.

— Арсилас, а?

Сведох глава, за да избегна погледа ѝ, но тя хвана брадата ми, накара ме да вдигна очи и започна да се усмихва някак злобно:

— И отдавна ходиш да го слушаш този Арсилас, нали?

Усетих прилив на сили. Отсега нататък трябваше да лъжа на всяка цена, иначе щях съвсем да влоша положението си. Казах:

— Това бе за пръв път.

Тонът ми беше искрен, погледът пряк. Разбрах, че се хвана на въдицата и тогава започнах да съжалявам, че не се бях овладял навреме.

— Арсилас или не, ще те изхвърля навън.

Тя нервно напусна стаята, отиде чак до средата на столовата и ми говореше отдалече, с бюст наведен напред, заплашвайки ме с юмрук, а кичурите коса се мятаха като пепелянките върху главата на Горгона (от известно време се увличах по гръцката митология).

— В моя дом няма място за хулигани.

Тя още веднъж мина напред-назад през столовата, развявайки полите на дългия си халат.

— Съжалявам за това, което направих за тебе! Още утре да се махаш! Да! Съжалявам! Долорес ще предупреди майка ти. Да прави с тебе каквото ще. Не искам и да знам! Измивам си ръцете. Това, което искам, е да те няма тук, да си обираш партушините! Разбрано, нали?

Още едно отскачане встрани и развяване на полите, след което тя повтори:

— Попитах разбрано ли е? Утре сутринта! Още на разсъмване!

И тя излезе, като шляпаше гневно с пантофите си. Стоях, без да помръдна, докато Долорес не промърмори:

— Госпожата има пълно право.

Аз блъснах вратата и ми се стори, че стаята сякаш се напълни с вода като щурманска кабина в потънала платноходка. Изпитвах нужда, както и там, да дишам дълбоко, толкова изпразнени и смазани бяха дробовете ми. Оправяйки леглото си, Долорес, развълнувана от изживяния страх, добави:

— Майка ти трябва да се омъжи отново, да вземе мъж, който да те оправи. А тебе ще те оправят само с камшик.

Искаше ми се да ѝ отговоря иронично, че в такъв случай мама би направила най-добре да се омъжи за звероукротител. Госпожа Кенсон, не бе отправила към Долорес никакъв упрек, тя бе спокойна, понеже единствено аз се оказах виновен, така че нищо не струваше на тази идиотка да продължава да ме обсипва с упреци:

— Виждаш ли? Искаше да се съглася да излизаш! Виждаш ли? О, аз добре постъпих! Мислех, че можеш да направиш нещо подобно! Съмнявах се, че няма никаква задача по алгебра! Какъв е този Арсилас? Революционер? И господинът посещава подобни събрания? И се излага на опасност да се пребие! Така ужасно ме изплаши!

За да се отърва от приказките ѝ, отидох в кухнята, сред тенджерите и плитките чесън. От тук виждах града и част от пристанището, пронизано от зелени и червени светлини. В далечината, в края на вдадените в морето носове, които сега не се виждаха, кръжаха лъчите на прожекторите, а в морето трепкащи светлини бележеха местата, където рибари ловяха риба с фенер. Цялото небе бе една огромна звездна градина, чиято светлина ме успокояваше. Мама естествено щеше да бъде огорчена или ядосана, но и това нямаше значение. Считах, че с право толкова пъти минавах през прозореца. Разбрах, че бях стигнал до дъното на една безизходица, но у мен оставаше някакво чувство, че отвъд тези прегради съществуваше, нещо, в което моят ум най-сетне, малко по малко ще успее да проникне. С една дума, аз се учех да живея, т.е. да разпознавам пределите на тоя свят и да видя с какво мога да заменя този бог, който беше мъртъв у мене.

ТРЕТА ЧАСТ
ВЕРОНИК

I

Наближаваше ново лято и слънцето препичаше все по-силно. По нашите улици вече се появиха първите продавачи на сладолед, с никелирани цилиндри на рамо и техните провиквания се проточваха, сякаш за да прогонят страха от тази пламнала пещ. *Corrida de muerte*^[1]. Върху всички стени афиши съобщаваха за откриване сезона на бикоборството в общинските арени, с участието на Коруба и Лаланда. Думата *смърт* изпъкваше в червено като кърваво петно.

В течение на няколко дни, поради удара предизвикан от мадам Кенсон, бях потиснат особено много и ненавиждах както себе си, така и тази жена. Абат Портено ни бе учил, че ще дойде време, когато ще трябва да отговарям на един-единствен въпрос: „Какво направи от своя живот?“ И сега аз наистина се питах дали не бях започнал зле, дали вече не бях проиграл всички свои възможности. Досега бях мислил, че най-лошото е да бъдеш отхвърлен от хората, но вече започнах да схващам, че истинското нещастие е може би в това да бъдеш неприемлив за самия себе си. Да, след тази последна вечер у мадам Кенсон, след тази едновременно гротескна и унижителна сцена, аз се чувствавах грабнат, понесен от хаоса на най-противоречиви мисли. И все пак бързам да кажа, че мама не ми направи никакъв упрек, възмутена много повече от грубостта на мадам Кенсон, отколкото от моите тайни излизания. В майчиното си заслепение, тя виждаше само плесниците, които бях получил, а забравяше моето неподчинение и опасностите, на които се бях изложил. Веднага след посещението на Долорес, много мазна, но доволна от решението на господарката си, мама ме повери на семейство Фернандес, знаейки моето нежелание да завися от вуйчо Антоан. Колко сърдечен беше приемът на това семейство! И специално на Марко, чиято стаичка на полуетажа щях да деля отсега нататък. Дори след толкова години аз не мога да забравя думите на Камильо, стоплили сърцето ми: „Ти знаеш, че си почти като наш син!“

Мама много се надяваше, че това положение ще бъде краткотрайно, че нашата раздяла нямаше да продължи дълго, защото

ни бе обещано едно жилище, което скоро щеше да се освободи. Но каквото и да се случеше, простата истина, че бях само товар на мама, че тя изчерпва силите си за мене, ме преследваше. Повярвайте ми, по това време подобна мисъл ме измъчваше и колкото и да си повтарях, че след три години ще бъда в състояние да работя, да поддържам мама — тези три години ми изглеждаха толкова тягостни, толкова безнадеждни, като неплодна пустиня, през която трябваше да премина.

В края на краищата аз се изтръгнах от тази криза и за това ми помогнаха, без сам да го съзнавам, Вероник и мускетарите. При всяка среща с Вероник аз все повече се измъквах от моите лутания. Спомням си, че започнах да отвърщам на целувките ѝ все по-пламенно, а една вечер тя даже ме запита:

— Значи ти наистина ме обичаш!

Но да, обичам я! Влюбен съм като в книгите! Знаех за това фатално въздействие на страстта, която ме завладяваше при четенето на някои книги (Расин, разбира се!). Веднъж написах на една стена с тебешир името на Вероник. Всеки път, когато минавах покрай стената, сърцето ми потръпваше. Съществуваше само тя, да, само тя! Бих желал да я изпия, да я вдъхна като аромат на цвете! Бих желал да я отнеса на галопиращ кон, желание равносилно на подвиг, като се има предвид, че нямам много голямо доверие в конете. (Направо казано, страхувам се от тях).

Наистина, макар и моята привързаност към Вероник да не бе лишена от литературни навеи, тя все пак се дължеше на тази привлекателност, на тази пленителност, която вече ми вдъхваше женския свят. Нямам сестра и никога не съм другарувал с момичетата. За пръв път с Вероник аз прекрочвах един непознат праг, докосвах се до една тайна, пристъпях към незнаен за мене празник.

На свой ред, аз я питах:

— А ти? Ти обичаш ли ме?

— Но да.

— Защо?

— Защото си пълен с електричество. Като котка.

Аз съм леко слисан. Вярно е, че понякога се въодушевявам, притискам ръцете ѝ към моите гърди, готов съм да скоча от някоя крайморска скала, или да се хвърля под някои влак, накратко — да

умра за нея, но тя намира всичко това за глупаво, казва ми го направо, добавяйки, че счита смъртта за нещо сериозно и че нямам право да говоря за нея така лекомислено. Очите ѝ са големи, искрящи, ироничния ѝ поглед потъва в мен, вълнува ме, сякаш с върха на пръстите си тя разклаща някаква неподвижна вода.

Но не само Вероник ми помогна да се измъкна от този вътрешен затвор, в който кръжах след това, което с присмех наричах „Безумната нощ на мадам К.“, пародирайки едно филмово заглавие. Калфон и Мохамеди ме помъкнаха заедно с мускетарите във физкултурната зала, където те ходеха. (Успяхме да уредим членския внос, скромен за членовете под шестнайсет години, като четиримата изчистихме едно наводнено мазе). В този град, обхванат от расова омраза, Калфон и Мохамеди желяеха да станат здрави и силни, безпощадни към всички, които имаха навика да унижават другите. Ние считахме, че те са прави. Що се отнася до мене, тази систематична и контролирана спортна дейност ми носеше онова душевно равновесие, от което толкова имах нужда. Освен това, тя ми помагаше по-дълбоко да вникна в себе си, което дотогава правех безразборно, а сега разбрах по-добре моите възможности, моите слабости, зоните ми на празнота или на възможности за съпротива. В залата Джом-Рол, по името на метода за подготовка на различни видове борба, се тренираше класическа борба, бокс и жиу-жицу, предшественик на джудото, а също така и вдигане на тежести. Директорът, господин Мозер, по произход австриец, току-що бе завършил един свой петгодишен тренингов ангажимент в Чуждестранния легион. Бе женен за виенчанка, дебела и руса, която често се разхождаше в нашия квартал с две кученца. По всичко, даже и с монокъла си, приличаше на някой от тези пруски офицери от седемдесета година, срещани в илюстрациите към разказите на Ги дьо Мопасан — с голям череп, бръсната глава и надменен поглед. Беше обаче великолепен човек, който без никога да повишава тон, умееше да ни наложи пълна дисциплина и да ни втълпи правилата на спортния морал и хигиена — уважаване на противника, коректно приемане на поражението, пълно въздържане от алкохол и тютюн и пр. — правила, които много от нас продължават да спазват и досега.

Така скърбях за моя баща, че възхищението ми от господин Мозер беше може би прехвърляне на синовната ми привързаност към него. Не съм сигурен. Но три пъти седмично, след излизане от колежа, аз с радост отивах на улица Фондук, за да вляза отново в залите за тренировка, с техните миризми на мазила, на пот и на тази паста за премахване на космите, която употребяваха борците. Обичах бокса. Понякога след уроците ние с Марко излизахме един срещу друг, а господин Мозер ни наблюдаваше в обичайната си поза — с разкрасени крака, със свити юмруци и ръце прибрани по дължината на тялото като два боздугана в почивка. Подхвърляше ни кратки съвети, но никога похвали. Така беше много добре. Чисто по спартански.

През цялото това време, докато бях разделен с мама, започнах да се убеждавам, че съм бил несправедлив към нея. Страдах от тази мисъл, упреквах се, че не съм съумял да говоря с нея както трябва. Никога не бяхме разменяли мисли. Не беше ли тъкмо това мълчание бедата, от която и двамата страдахме? Исках тя да знае какъв син има! Нека най-после открие тази слънчева страна в моя характер, която въпреки външните прояви, съществуваше у мен. Чувствах се наистина способен на топлота, пламенност, радост от живота. Знаех го благодарение на Вероник! Тя ми вдъхна увереност, че имам качества!

Така в един следобед ми хрумна мисълта да отида при мама във вила Воазен.

Когато пристигам пред оградата, кучето ме забелязва, размърдва се и започва да ме наблюдава с наострени уши, без да става. Не се уплаших. Запътвам се към помещението, определено за пране и поемам по алеята между палмите, изцяло осветена от слънцето. Кучето става и тръгва срещу мен, но няма заплашителен вид. Подушва, изпъхтява и отминава. Ляга върху някаква площадка с муцуна сложена върху предните лапи. То все пак продължава да е нащрек. Очите му ме дебнат, следят движенията ми. Може би в момента, в който достигна определена граница, то щеше да излае, щеше да даде тревога или да се нахвърли върху мене. Никой не се показва. Никаква следа от градинаря. Не ме е грижа повече за него, защото вече съм до сградата. Заобикалям страничната ѝ стена. Още няколко метра — кучето все така не променя положението си — и аз завивам край ъгъла на вилата. По алеята зад мен шумно преминава автомобил и ми се струва като че ли някой грубо сграбчва сърцето ми в ноктите си. Отново настъпва

тишина. И все това силно слънце, ясни синкави сенки покрай стените и под дърветата. Щурчета. Над живия плет едно цвете, едно-единствено цвете показва своето блестящо червено венче, родено като че ли от същата тази светлина, която изсушава очите ми. Ако ме открият, ще кажа истината. Но аз съм като сред пустиня. Виждам една остъклена врата с две крила, между две колони, приближавам се, гледам навътре и забелязвам мама. Да, това е наистина тя, в черна рокля, с платнена престилка. В това обширно помещение, което заема почти целия приземен етаж, с врати към алеята и към градината, тя мие пода, настлан с шахматно разположени кафяви и бели плочки. Мама е коленичила пред доста широко стълбище, с перила от ковано желязо, което започва от един ъгъл, точно срещу мястото където се намирам аз. Почти никакви мебели, само високи огледала, няколко масички и малък подиум между два големи свещника. Защо използваха мама за такава работа? Нали беше наета да работи в пералнята? Това положение ме озадачи и предизвика в мен остра болка. С гръб към стената, с очи присвити от светлината, изчаках мама да се обърне, преди да почукам на стъклото, за да ѝ дам знак за пристигането си. Тя продължаваше да стои на колене върху сгънат на две чувал. С едната си ръка се подпираше на пода, а с другата бършеше с парцала. (По това време всички наши домакини не знаеха, че има или отказваха да използват прът с прикрепен към него парцал, или четка за миене). Върху плочите се отразяваше силуетът ѝ. Тя сигурно ей сега ще стане, ще ме забележи. Продължавах да чакам. Пред мен слънцето все така се изсипваше върху стените. Спомних си за котката, която срещнах по-рано тук и я потърсих с поглед, но нищо не забелязах. Само червеното цвете се навеждаше леко там някъде над оградата, сякаш за да даде някакъв тайнствен знак. Когато обърнах глава, видях, че нещо се е променило в атмосферата на помещението. Мама изглеждаше по-съсредоточена и по-дейна в работата си. Някаква сянка се мярна в едно от големите огледала вляво, почти като привидение, като бавно поклащане на някакво тяло, излизащо от дълбочината на блато. Вдясно, по средата на стълбището, се появи мъж. Нисък, със закръглен корем, с ръце в джобовете на панталона си, с цигара в уста, той слизаше към мама без да я изпуска от погледа си, с подигравателно изражение на лицето си, с предпазлива походка, крачейки стъпало след стъпало, сякаш участвуваше в някаква игра,

чийто смисъл не можех да доловя. Но макар да не разбирах нищо от неговото поведение, отгатвах у него някакви нечисти намерения. Без да вдига очи към него, мама сигурно бе почувствувала присъствието му, а може би го беше и видяла? Ако това беше нейният господар, тя може би искаше да покаже с какво усърдие работи и че нищо не е в състояние да отклони вниманието ѝ. От предпоследното стъпало отражението на непознатия вече се движеше върху плочника успоредно с отражението на мама, която въпреки всичко изглежда упорито се правеше, че не го забелязва.

Тук непознатият прави лек завой и всичките ми нерви се опват, като че ли имат способността да възприемат самостоятелно и по-бързо от най-ясното съзнание. Мъжът слиза от последното стъпало, маха цигарата от устата си. Без да престава да се усмихва, той блъска с крак мама, за да я повали на земята. В същата секунда, макар че той я блъска напред, мама (можеше да се помисли, че е очаквала това) вместо да се простре по лице, пада встрани и веднага сяда, с подгънат под нея крак. В това смешно и унижително положение, тя гледа мъжа с мрачен поглед, без да каже нищо. Този безпомощен поглед изглежда още повече забавлява мъжа, който отново слага цигарата в уста и се отдалечава без да бърза — нали нищо не рискува? Преди да премине през вратата в дъното, съвсем близо вляво от стълбището, той се обръща и изглежда мама, която се изправя. Тя слага отново под коленете си чувала и започва работа с парцала. Доволен от себе си, непознатият изпуска струя тютюнев дим и изчезва. Кое тука е действителност и кое сън? Между всичко случило се и момента, в който го осъзнавам, съществува голям промеждутък, през който оставам прикован към стената до момента, в който нещо избухва в моя мозък. Втурвам се към остъклената врата. Заключена! Тичам към следващата. Също заключена! Вбесявам се! Червени мълнии прорязват мозъка ми. Тичам към последната, третата врата, на височината на вътрешното стълбище, на другия край на верандата. Котката се появява, скача, избягва и отново се скрива сред саксиите със здравец. Хващам дръжката на вратата. Мама вече ме е видяла. Колко е бледа! Какъв ужас издават очите ѝ! Да, сигурно не за пръв път този грубиян постъпва така! Сега ще му счупя мутрата! (Но мълчи! Не викай!) „Cabron! Nujo de puta! Maricon“^[2]. (Мълчи! Казвам ти!) Ще го настигна! (Не, забранявам ти!) Боря се с мама, която ми пресича пътя.

Тя все пак е силна! Но аз знам как да се разправа с този мръсник! Ето случай да приложа методата Джом-Рол! Един ритник право в слабините! Той се превива! Удрям го в брадата. „Cara de mierda! Putero“^[3]. (Иди си! Ще ти обясня всичко!) Няма нищо за обясняване! С вилица в очите! Да ослепее! Ще го ослепя! Мама се отпуща. Аз все пак съм по-здрав, по-силен. Но тя отстъпва и пътят е открит. Но все още ме държи за раменете. Тогава виждам, че плаче. Да, плаче. От вълнение, от напрежение, от ужас. Лицето ѝ е безизразно. То е станало восъчно като на светците в църквата, където ходех на занимания, но сълзите текат. Аз съм слисан. Изведнъж се успокоявам. Казвам ѝ с променен, но сдържан глас, че тя трябва да напусне тази къща. Не, не, веднага! Още сега! Мама кимва в знак на съгласие. Покорява ми се. Някъде дълбоко в себе си се чувствавам смътно поласкан от мъжкия си авторитет. Но изглежда, че ѝ внушавам и страх. Наистина, застанал така пред нея, сигурно ѝ приличам на подута от отрова кобра, със зъл поглед. Тя ме повежда към градината и излизаме на обляната от слънце алея. В този момент някакъв глас, изпълнен с изненада, се провиква зад нас:

— Какво става?

Обръщаме се и аз виждам едра жена, със сиви коси, с широка синя престилка върху роклята си. Облакътена на перилата на верандата, тя ни наблюдава с любопитство:

— Това е синът ми — отговаря мама. (Или аз се заблуждавам, или наистина в гласа ѝ прозвучава гордост).

— Колко е голям! — казва жената с по-нисък глас. — Не знаех, че имаш толкова голям син.

— На четиринадесет години е!

— Моите поздравления! Той е вече мъж!

— Ами да!

— И целият прилича на тебе!

Струва ми се, че думите трудно преминават през нагорещения въздух. Сякаш жените говорят с известна предпазливост, като че ли им е забранено да повишават глас и даже да говорят в района на вилата. Но подобен разговор след всичко това, което се случи, е просто непоносим за мене. Тази жена сигурно е дочула преди малко виковете ми и не ме изпуца от очите си. Нейното любопитство ме нервира. Мама отгатва това и ми прошепва:

— А сега трябва да тръгваш.

Не помръдвам. Изправен сред алеята, под палещото слънце и сред лудото свирене на щурците, все още не мога да се успокоя и макар че се старая да не се издавам, мама не се заблуждава.

— Моля те — прошепва тя със смътен страх.

— Кога ще си дойдеш?

— Скоро.

— Сигурно, нали?

— Заклевам се.

Тя се закле, но аз отстъпих и се срамувам от това. Трябваше да я хвана за ръката, да я поведе насила към оградата и да я измъкна от тази къща! Отстъпих. Сега мама, чувствувайки моята слабост, ме води кротко към главната алея. Незабелязано тя е избърсала лицето си, но очите ѝ са още влажни. Жената с престилката се е навела над перилата, за да ни проследи чак до края и когато аз се обръщам за последен път, тя изглежда все така озадачена. Още няколко стъпки, заобикаляме ъгъла и най-сетне се изплъзваме от нейния поглед. Тогава мама по обичая си ме целува бързо по бузата, казва ми да бъда разумен, да потърпя още малко — всичко скоро ще свърши.

Вдигам рамене и си тръгвам, но злобата у мене е още толкова силна, че минавайки край живия плет, изтръгвам червеното цвете и го мачкам в дланта си със същата ярост, с каквато бих стиснал и човешко гърло.

---

[1] Корида — борба с бикове до смърт. — Б.пр. ↑

[2] „Сводник! Син на проститутка! Сврака!“ (исп.). ↑

[3] „Лайно! Развратник!“ (исп.). ↑

II

На никого не можех да се доверя. На кого и как да обясня онова, което изпитвах след сцената във вила Воазен? Чувствата, който ме бяха обхванали, бяха много сложни, за да ги споделям с някого, без да се взема предвид, че мисълта ми не следваше вече някаква логична линия, а се губеше в лабиринт от повече или по-малко неясни представи. Отново се скрих в моя вътрешен затвор, в моята крепост, затворих се в нея, отказвайки се от другите, като предпочитах да бъда сам със себе си, без утешение, без желание да се излекувам. Ето на! По моя вина мама бе подложена на униженията на този тип! И той сигурно не за пръв път постъпваше така. Допущам, че мама е била подложена и на други безчинства, на други унижения! При тази мисъл всичко в мен настръхваше от гняв! Открих, че съм склонен да извърша зло! Открих до каква степен бих могъл да накарам да страда човекът, чието лице едва бях видял! През нощта, легнал в килера върху дюшека от морски водорасли, недалеч от Марко, който спеше до прага на външната врата, направо на пода, за да му е по-хладно, аз измислях какви ли не мъчения за моя неприятел, оставах безучастен към неговите молби (той плачеше, разбира се!), карах го да признае нищожеството си. Нима той не знаеше, че тази жена е моя майка? Че в нейното лице той потъпкваше моята най-дълбока, най-тайнствена, най-свещена връзка с живота? В онази, другата нощ, която се сгъстяваше в мен, се бяха развихрили демони, които опустошаваха изградените у мене нравствени представи, разпалваха най-първобитните, най-древните инстинкти за отмъщение. Понякога през деня, когато отново започвах да наблюдавам себе си, преценявах тези опустошения, допущах, че в най-критичния момент на кризата, аз можех наистина и да убия. При това на два или три пъти сънувах нещо подобно. Стоя на терасата на изоставената къща в развалини. Мъжът е долу, в този двор, а дворът е истинска гробница, без никакъв изход, без ни най-малка възможност за бягство. Аз хвърлям по него камъни, а той се опитва да избегне ударите, но напразно! Улучвам го, мъжът пада и аз се настървявам още повече. Той ме гледа с ужас, но не събужда у мене

никакво състрадание. Купчината от камъни расте, покрива го, тънки струи кръв текат отдолу, образуват звездообразни лъчи, а аз не спирам, не! — продължавам да хвърлям камъни със същата ярост. А когато се събуждам, целият съм потънал в пот. Марко спи на другия край на килера. Аз чувам как на долния етаж стенният часовник монотонно тиктака до леглото на баща му. И в този мрак, който ме обсажда, разбирам, че обичам своята омраза.

Марко чувствуваше, че не бях в обичайното си състояние, но никога не ме разпитваше. Обаче една вечер в зала Джом-Рол, след като бяхме сложили ръкавиците си и аз нападах особено яростно, той спря за миг и извика:

— Ей, момче! Аз нищо не съм ти направил!

Той имаше право. Бях се показал животински нападателен и даже господин Мозер го бе забелязал отдалеч. Той се приближи до мен. Спомням си, че носеше риза с къси ръкави и в горния край на лявата му ръка се виждаше татуирано цвете. Запита ме:

— Какво не е в ред, приятелю?

Престорих се на учуден и казах, че всичко върви добре, но не го убедих.

Най-добре разбирах, че на сърцето ми тежаха черни мисли в присъствието на Вероник. Когато на пейката в градината на площадчето взе ръката ми, аз изведнъж се запитах дали по-късно тя няма да стане втора госпожа Кенсон, със същите жалки и дребнави мисли, със същата склонност да унижава хората, зависими от нея. Но тя твърде бързо, с чисто женска интуиция долови в мен известна съпротива и тогава, разбирайки навярно моя душевен смут, за пръв път ме нарече „мили мой“. Запита ме с разтревожен тон: „Какво ти е, мили мой?“ Да, точно такива бяха нейните думи и аз наистина ги чувах за пръв път в живота си. (Ласкавите думи на мама бяха „моето момче“ или „живот мой“). Мисълта ми е, че чувах за пръв път тези думи не като на кино или в книгите, където те не се отнасяха до мене, в едно положение, което неутрализираше смисъла им, но в пряко отношение към моите собствени чувства. Бях изненадан и развълнуван. Развълнуван, защото очевидно у Вероник не ставаше въпрос за прекалена чувствителност, каквато тя никога не показваше по банален начин, не ставаше въпрос и за заучена формула, а още по-малко за театрална игра на влюбена. Бих се заклел — в този момент у нея

нямаше ни най-малка следа от театралничене, бях убеден, че тя искрено изразяваше нежност към мене, истинско чувство, родено в най-дълбоките глъбини на нейната същност. Така в Оран, в един следобед на моята младост, на пейка в градската градина, сред прашните фикуси и палми, сред бръмченето на подлудели от светлината насекоми, аз разбрах колко е важно някой да те обича. От това светът ставаше изведнъж по-приятлив. Отново възвърнах увереността си, бях готов да се боря, защото в този разтревожен поглед, разтревожен единствено за мене, аз откривах, че отново съм жив! И това съзнание, че не съм хвърлен тук, на земята, като обикновен камък, ми изглеждаше удивително!

По същото това време мадам Байи ни даде да разработим една тема — „Балзак и неговото време“. Този вид съчинения досаждаха на Марко, който предпочиташе математиката, която му бе много по-приятна. Сбора от това, което познаваше в литературата не надминаваше няколко сонети от Ередиа, между които и „Завоевателите“, „Коломба“ от Мериме и „Атала“ от Шатобриан. Изпитваше истинско презрение към XVII век, а по-специално Корней и Расин бе обявил за надут, празнодумци и превзети, с една дума, както сам се изразяваше — несмилаеми. Балзак — да, това е друго нещо! Балзак, следователно Вотрен! — само този герой го привличаше. За мен Балзак описваше, посочваше властта на парите, чиято сила самият аз вече започвах да разбирам. Избрах и описах някои герои от „Човешка комедия“, ръководени, завладени, разкъсани от парите, очертах паралел между това общество и обществото, в което живеехме ние. Сред примерите за този култ към богатството в Алжир аз посочих големите плантатори, които имаха обичай да ознаменуват стотния си милион (по-късно първия си милиард), като устройваха във владенията си пищни веселия.

Госпожа Байи ми писа добър и ми върна тетрадката без коментари.

III

Доиде неделя и аз настоях пред мама да напусне вила Воазен, като ѝ напомних за обещанието, което ми беше дала. Тогава тя ми съобщи, че обещаното жилище най-сетне се е освободило. Да, тази новина беше добра и веднага семейство Фернандес ни покани, за да я отпразнуваме. Заклаха едно пиле. За да бъда съвсем искрен, трябва да кажа, без истински или престорен срам, че Марко и аз го бяхме заловили в местността, наречена „Ла Монтанета“, едно обществено сметище, недалеч от железопътния мост, където птицата се беше заблудила. Аз още не бях се снабдил с нова прашка, след като човекът с шапката миналата година ми беше взел предишната, но Марко никога не се разделяше с неговата и още повече се беше усъвършенствувал в меренето. Накратко, гарнирано с препечени картофи, пилето бе много вкусно.

Въпросната квартира се намираше над един склад за „промишлени масла и смазки“. До него се отиваше през един коридор, винаги задръстен вляво и вдясно от големи метални варели. Бяха необходими някои ремонти и Камильо Фернандес предложи услугите си да ги извърши безплатно заедно с още един зидар, на име Ландини, когото всички наричаха Италианеца. Трябваше да се смени плочника в кухнята и да се поправи единия от таваните, прогнил от стари наводнения. Аз и Марко бяхме общи работници, най-вече за изнасяне на отпадъци от мазилката.

Италианецът, млад човек, с тънко тяло, с хлътнали в орбитите очи, току-що пристигнал от Оранския юг, ни разказа вълнуващи случки за глада там. Даже и в нашия квартал обикаляха мюсюлмански отшелници, със знамена, дайрета и кастанети, които от къща на къща събираха помощи за бедуинските села и околността. Заради тях аз препродавах книгите, купени някога с пари, спечелени с пренасянето на вода, дърва и въглища. През тези дни аз повече уважавах хляба (преди да го нареже, мама с острието на ножа правеше върху него кръст), като знаех, че на други той съвсем липсваше и те умираха от глад. Правеше ми особено впечатление, че италианецът така силно

преживяваше видяното от него. Това беше доказателство, че у него имаше човечност и доброта, а те не се срещаха толкова често.

В началото на май аз помогнах на мама да се преместим. С моите приятели отидохме да вземем нашите вещи, останали в мазето на госпожа Кенсон. Тя отказа да ме приеме и изпрати Ясмина да отключи.

Понеже мама беше напуснала работата си във вила Воазен и още не беше си намерила друга, нейните дребни спестявания не ни позволяваха да се храним с нищо друго освен с макарони и оризова каша. Един ден намислих да подновя приключението на Марко и се запътих към „Ла Монтанета“. Открих друго пиле, което се ровеше в отпадъците. Нямахше никой. Парчета от бутилки блестяха на слънцето. Бях заел прашката на Фред, но ми липсваше тренинг, затова трябваше да повторя и да потрета, докато не зашеметих животното. Скрих го под ризата си и тръгнах към къщи. Съживих пилето, понеже беше съвсем мършаво и решихме да го угоим. Понеже ползувахме тераса, оставих го там, като го вързах с канап за крака. Когато реших, че вече е готово, качих се да го потърся, но го намерих почти изядено. По покривите и терасите живееха свободно като истински собственици скитащи котки, които се хранеха с каквото им попадне и аз им бях предоставил това угощение. Погледът ми се спря на най-изподраната измежду тях, която дремеше върху една преграда, свита на топка, с блажения вид на онези, които са напълнили стомаха си и са напълно доволни от себе си и от света. Да си присвоиш пиле, което е на свобода, беше циганска традиция, утвърдена у мене. Това не беше кражба. Ето защо аз напълно одобрих действията на котката, като я поздравих отдалече, вдигайки юмрук с изправен палец.

Майка ми намери работа в току-що откритата нова пералня точно в центъра на града. От този момент нататък нашият живот

потече както обикновено, сякаш този дълъг отрязък от време не бе и съществувал.

Един ден аз поканих Вероник у нас. Бях ѝ говорил как се бяхме настанили, как бях подредил личните си вещи и тя бе любопитна да види къде и как живеех.

Още щом дойде, аз ѝ показах кухнята, изцяло поправена от Камильо Фернандес и се похвалих с предимството: течаша вода вкъщи. Аз нямаше да мъкна вода от чешмата, нямаше да чакам дълго на опашка, особено през сухите периоди, когато водата едва-едва течеше. После я заведох в моята стая. Мебелировката ѝ се състоеше от легло с дюшек от водорасли, дъсчена каса, пълна с книги, и един андалуски сандък, в който подреждах бельото си. Докато ѝ обяснявах какво бе направил италианецът, за да замаже отново целия таван, забелязах, че тя едва ме слушаше и разглеждаше целия този декор с изненада. Смутих се. За пръв път откривах своята бедност в погледа на друг човек. След това Вероник прелисти няколко книги. „Я гледай, ти четеш Стендал?“ Стоях зад нея, а пред мен, съвсем близо виждах врата ѝ, тесните ѝ рамене. Тя продължаваше да изследва моето царство. В съседната стая тя бе съвсем озадачена пред низа червени чушки, които мама бе оставила да се сушат край прозореца. Нашата стара стомна, донесена с платноходка чак от Балеарските острови и украсена с око-талисман, също привлече вниманието ѝ. Тя отново тръгна с малка, танцуваща стъпка, може да се каже едва докосвайки земята. Видях, че още повече е отслабнала, изглеждаше още по-лека, още по-прозрачна. Застана пред една увеличена снимка на баща ми. Друга представляваше жена, забрадена с дълъг черен копринен шал. Това беше баба ми. После се спря пред моя портрет от първото ми участие. Образ, остарял вече с четири години, който ненавиждам, мразя и презирам. На тази снимка имах съвсем глупав вид, с таке и лента на ръкава, но мама много държеше на нея.

— Това тук ти ли си?

— Уви!

— Изглеждаш толкова мил, приятен!

— Не се подигравай!

Смеейки се, тя продължава да оглежда и когато върви късата ѝ пола ритмично удря малките ѝ плоски бедра. До леглото на мама забеляза нашия Христос от сребро върху зелено кадифе, нашия свети

Антоан Падуански — върху главата му още личат следи от паяка, който някога бях нарисувал с мастило. И накрая статуетка на Дева Мария Африканска, с лице черно като асфалт, както и трябваше да бъде, със запалена пред нея свещ. Моята хугенотка разгледа тези изображения без да мигне, с пръст на брадата си, но без да каже нито дума. Когато откри моя паяк, изящно нарисуван върху темето на свети Антоан, тя навярно го взе за някакъв символ и остана за момент замислена, но запази същото мълчание. Може би тя се страхуваше, че ако започне да ме разпитва за всичко това, ще извърши нещо неуместно, което ще засегне моите религиозни убеждения?

Тъкмо в края на своята обиколка, тя забеляза саксията с обички и в тази саксия, забита отвесно стъклена тръбичка, в каквито продават ванилия на топчета. Тя изтегли края на тръбичката, която се показваше над саксията. В тръбичката бяха затворени три червени мравки. Те изглеждаха още живи, в неподвижно очакване. Вероник остана смаяна.

— Какво е това?

— Нали виждаш — мравки.

— Защо?

— Това е опит.

— Какъв опит?

— За техните жизнени възможности.

Куха, но удобна формула, за да се измъкна от затруднението. Вече споменах, че моето съзнание още не се бе отказало напълно от непонятното, абсурдното, ирационалното. То още пазеше някаква нишка чрез която се свързваше с тайнствения свят, в който ме бе посветила моята андалуска баба. А трите мравки в стъкленницата бях уловил във вила Воазен...

С решителен жест Вероник отпусти тръбичката и освободи мравките. Те се размърдаха. Не бяха мъртви. Започнаха да шават.

— От колко дни ги държиш затворени?

— От шест.

С решителна крачка тя излезе на площадката, изтича по стълбището, пусна животинките в нашия малък двор, засят с кали и после се завърна.

— Обясни ми, моля ти се — каза тя настойчиво.

Така сигурно се молят някои стенографи, които разпитват туземци от първобитните племена, без да се съмняват нито за миг, че

те ще скрият своите тайни или ще объркат отговорите. Понеже не продумах нито дума, тя малко се намръщи. (Боже, колко копринено нежна беше кожата ѝ! Възхищавах ѝ се! Имах желание да я погала с пръсти, да я целуна!) След кратко мълчание тя каза:

— Казват, че вие, испанците, сте много жестоки. Вярно ли е?

— Мисля, че тази истина често се доказва. В тази област ние превъзхождаме папуасите от Нова Гвинея и американците от Тексас.

Тя възкликна и млъкна.

Понеже изпитвах истинска нежност към нея, предпочетох да прибягна до ирония. Защо да я въвеждам в моя вътрешен свят? Да я ужасявам, като и разкривам джунглите, които съществуваха у мене? Задоволих се само да се усмихна. Тя се обърна и ми каза:

— Не, аз те познавам. Ти си добър.

И се приближи към мен с очарователен порив, целуна ме сърдечно и невинно, както умееше. Аз бях щастлив, но съжалявах за червените мравки. Ако някога се бях отказал да ги използвам срещу госпожа Кенсон, за да привлече върху нея злата съдба, то по отношение на бившия господар на мама не изпитвах никакви подобни угризения. Само един ден още! Ако Вероник беше оставила затворените мравки само още един ден, кой знае? *Quién sabe?*^[1] Андалусия на тайните и на магиите продължаваше да мобилизира у мен демоните на отмъщението и аз вече си представях, о Вероник! — вечерта на седмия ден, човека от вилата, разкъсан от мъчения и с пяна на устата.

---

[1] Кой знае (исп.). ↑

IV

Следващата неделя, една душна юнска неделя, мама събра своите приятели по случай настаняването ни в новото жилище. (Ние не познаваме израза „освещаване на жилището“). Тази идея съответствуваше едновременно на желанието ѝ да благодари на онези, които я бяха подпомогнали и на чисто ориенталската грижа „да се отсраим“. Майка ми направи много неща, похарчи по-голямата част от заплатата си, прекара нощта на съботата в правене на сладки и плодови банички, взе на заем стъклени и порцеланови чаши и накрая прие поканените облечена в светлата си рокля, която аз много харесвах и в която добре изпъкваше нейната талия, а понеже беше без ръкави, ясно се виждаха възхитителните ѝ ръце. Бях много доволен, че мама изглеждаше така добре, без да употребява никакъв грим с изключение на съвсем леко червило на устните.

Освен семействата на Фернандес, на Саркос, на Перес, бяха дошли и Кадер, Италианецът, а също така и леля Мари-Роз, но не и чичо Антоан, който се страхувал да не скучае.

Мускетарите бяха решили да отидат този ден на арената, но не за да присъствуват на борбата с бикове, тъй като местата струваха много скъпо, а за да приветствуват пристигането на конниците, придружаващи тореадорите.

(Веднъж застанал в края на тротоара, докато преминаваха каляските, аз приветствувах някакъв матадор, той бавно извърна към мен глава и със своя студен поглед толкова ме смути, сякаш ме гледаше самата смърт, облечена като за подигравка в злато и розов сатен).

Понеже беше много топло, оставихме отворени вратите и прозорците, за да става течение. Жените си вееха с ветрила, а мъжете бяха свалили саката си. (Те бяха свежо обръснати и страните им бяха бели, тъй като през седмицата бързо растящите им бради ги предпазваха от загар). Скоро започнаха да говорят за събитието, което бе станало предната вечер. Митингът на Латинския съюз, с оратор дошъл специално от Париж да говори за „еврейската опасност“, бе завършил с изстъпления. След събранието, банди от крайни елементи

нахлули в еврейския квартал, който по това време заспивал, започнали да разбиват витрини и да стрелят. Имало ранени и един убит. Ударено в челото от заблуден куршум, едно момче на осем години било убито на място. Отпуските в частите били прекратени, а подвижна охрана патрулирала непрекъснато. Сутринта бяхме видели две патрулни двойки да се движат по нашите улици, с пушки на рамо, с блестящи каски и гамаши. Бяха млади, силни здравеняци, с израз едновременно строг и тъжен, като черни ангели на някаква сила, способна да наказва.

Разбрах защо вуйчо Антоан, антисемит, се бе въздържал да дойде днес вкъщи, съвсем сигурен, че няма да се чувства много удобно сред нас.

Италианецът каза:

— Властта няма да предприеме нищо срещу тези, които снощи извършиха нападенията.

Той изглеждаше много развълнуван от тази драма, от смъртта на момчето. (Сутрешният вестник бе публикувал снимката му на първата си страница: тясно момчешко лице на недохранено дете, огромни очи, криещи някакъв непознат страх, сякаш виждаха злото, от което щеше да умре). Стори ми се, че мама, от мястото, където бе седнала — близо до вратата на кухнята, слушаше Италианеца по-внимателно от другите. Погледът ѝ ставаше тогава наистина необичайно сериозен, като че ли тя го преценяваше, размисляше върху казаното от него, възприемаше го в своя скрит вътрешен свят.

Но в убитото дете, в тази невинна жертва, Саркос виждаше един символ и той заговори върху тази своя мисъл. Поради топлината, той бе снел протезата си и заедно с патерицата я бе сложил зад себе си, цялата черна, във формата на гигантска чаша, подобна на погребален прибор!

— Важното е — каза той — да накараме хората да разберат, че те трябва да се обединят и да преодолеят расовите предразсъдъци, в противен случай един ден те ще се избият един друг.

Изказаха се одобрения, заговори се за манифестацията на солидарност с жертвите на нападението, предвидена за средата на седмицата, която трябваше да бъде проведена въпреки всички заплахи и евентуална официална забрана. Така тази атмосфера, отпусната в началото, с аромат на кафе и анасон, малко по малко се промени, стана по-шумна, по-оживена. Мама, сияеща и доволна, че е заобиколена от

приятели ставаше от време на време, подаваше чинии, предлагаше наред сладки от грис, поръсени с канела или дълги плодови банички, намазани с мед. Може би само аз забелязвах отношението ѝ към Италианеца, когато се обръщаше към него. Долавях у нея малко съдържано вълнение. Колкото и скрито, колкото и тайно да бе то, отгатвах източниците му в моето собствено сърце. Бях зрител и в същото време откликвах на всичко, което виждах и чувах. Наистина, не знаех какво значение да отдам на този кръг, в който се чувствавах обхванат заедно с мама и Италианеца, но моят вътрешен поглед виждаше как той бавно се стесняваше. До невъзмутимия Пако Перес, с лице на индианец — изпъкнали скули, дълги бръчки, орлов нос — Италианецът контрастираше с костеливото си лице, дълбоки орбити и преди всичко с бързата промяна на изражението си, която разкриваше дейна възприемчивост. Какво знаех за него? Че е участвувал във войната (имаше рана в бедрото, в която, както казваше Саркос, можеш да си пъхнеш юмука), че имаше вкус към странствувания, приемаше работа на далечни строежи — Бу Саада, Ужда, Тиарет и че бе загубил жена си, отнесена в края на 1918 г. от една епидемия на испански грип. У него се чувствуваше постоянен и дисциплиниран характер, способен обаче и на разгорещеност и избухливост. Предишната неделя, когато поправяше тавана на моята стая, а аз му помагах, разбрах, че не след дълго ще заминава отново, този път за Колон-Бешар. Познаваше вече пустинята и противно на моите илюзии, не влагаше в представите за нея никакво поетично чувство. Той казваше: „Там хората спят малко. Нощите са студени“, и аз трябваше да разбера, че всъщност в тези необятни пространства от пясъци и звезди, за него имаше значение единствено студът и безсънието.

След безредиците в събота, из града се виждаха въоръжени полицаи и някои магазини — в повечето случаи бижутерийни и за луксозни стоки — бяха с полуспуснати рулетки. В залата Джом-Рол правилникът, закачен на входа, забраняваше да се говори за политика и призоваваше да се зачитат убежденията на всеки, но в понеделник вечерта имаше много дълги разговори в коридорите, на душовете и в съблекалните.

Във вторник се срещнахме с Вероник, не у нас, а в обичайната градинка на площада. Тя дойде с малко закъснение, като леко влачеше крака си, защото, както ми обясни, ѝ правили серия инжекции. И за да

ми покаже по-нагледно, там, насред площада (по това време всъщност нямаше никой друг освен нас), по най-естествен начин вдигна роклята и ми показа бедрата си, белязани наистина с малки кафяви точки. Виждаш ли? Виждаш ли? (А аз виждах също така и бродерията на комбинезона ѝ, някаква твърде изящна бродерия). Попитах се изведнъж какво може да означава за нея понятието грях, което толкова ми бяха втълпявали през изтеклите години. Но това любопитство отстъпи място на едно по-непосредствено безпокойство. — „Но какво ти е? От каква болест те лекуват?“ Тя вижда колко съм разтревожен и прокарва върха на пръстите си по бузата ми, без да отговори. Аз настоявам. Така, както е седнала до мене, тя изглежда отпаднала. — „Ти сигурно добре знаеш?“ Тя отговаря, че не знае. Всичкото, което знае — и тук тя свежда очи, сякаш признава някаква вина — то е, че тя трябва да замине (аз подскачам), да замине за Франция, че лекарят ѝ е забранил да остава повече в Алжир, че тук климатът не е подходящ, че ѝ трябва височина, планина... Аз възкликвам поразен: „Това не е възможно“ — „О, да, възможно е!“ — казва тя тъжно и тогава очевидността на тази възможност пронизва мозъка ми като огнена топка! Нещастие! Какво мога да направя? Тя наистина ще замине!... Всичко това се решава без нея, без нас и аз съм обхванат от такова негодувание, че обхващам Вероник за раменете, притеглям я към себе си, за да я защита, да я запазя, а тя отстъпва покорно, обляга се на гърдите ми, докато аз я прегръщам, целувам буйно косите ѝ, страните ѝ, челото ѝ. С цялото си същество желая тя да остане, но добре съзнавам, че това желание е неосъществимо. Спомням си, че ние останахме дълго така, притиснати неловко един към друг и аз се чувствавах загубен, победен от неизбежното.

— И наистина ли не могат да те лекуват тук?

— Докторът каза, че не могат.

— Кога ще се върнеш?

— От къде мога да знам?

— А докторът?

— Знаеш, че докторът не е гадател.

Аз отново я целувам дълго по страните, като че ли искам да изпия болестта ѝ, да я отърва от нея, да я накарам да премине в мене.

— Ще ми пишеш ли?

— Разбира се — казва тя с порив и с оттенък на упрек. (Нима това не се разбира от само себе си? Имаше ли нужда изобщо да задавам въпроса?)

Бях сломен от мъка. Тя се бе освободила от ръцете ми и ме наблюдаваше доста изненадана, въпреки всичко, от впечатлението, което новината ми бе направила.

От време на време хвърлях поглед наоколо — пребиваването ми у госпожа Кенсон беше изострило моята подозрителност, но на този площад рядко се мяркаха хора, само понякога се появяваше градинарят — един старец — колкото да задействува въртящите се маркучи и веднага изчезваше. Вероник никога не се тревожеше дали някой ще я види когато ме целуваше и винаги правеше това спонтанно и радостно. Този път тя ме целуна продължително по устните, със затворени очи, при което лицето ѝ заприлича на мъртво.

Уговорихме се да се видим следващата събота, в същия час и на същото място. Тя щеше да отпътува в неделя следобед заедно с родителите си и ме помоли да отида на кея. Аз обещах. Обещах също така и че ще внимавам да не ме забележи майка ѝ. Никога не бяхме говорили за оплакването на майка и пред моята благодетелка, тъй като и двамата се стеснявахме от този спомен. Сега аз направих първия намек. Вероник долови това и не без известна досада каза:

— О, тя пак ще драматизира нещата!

И аз трябваше следователно да си направя извод, че колкото и сериозно да я бяха хокали, тя все пак не се страхуваше да ме вижда отново, да се излага на опасности, да ги предизвиква. И така аз, когото госпожа Кенсон презираше, наричаше уличник и безделник (без основание, разбира се), бях успял да събудя и задържа вниманието на една толкова съвършена, толкова чудесна девойка като Вероник! Бях заслужил нейното уважение, нейното приятелство, нейното доверие, нейната нежност! Бях щастлив до сълзи! Вероник навярно долавяше моето вълнение, но го отдаваше на скорошната раздяла и се закле, че непременно ще се видим следващата събота. Увери ме също така, че ще ми изпрати адреса си и че ще намери начин да получава скрито писмата ми там, в този планински курорт, където я прогонваше болестта ѝ.

Когато се разделихме и тя се затича, от страх да не би да е закъсняла, имах впечатлението, че се отдалечи едва забележимо, като

призрак, като полет на птица.

Наближаваше лятната ваканция, училищните часове преминаваха мъчително в изтощителна горещина. Бяхме завършили с класните работи за срока и единственият инцидент, заслужаващ да бъде споменат бе, че по повод съобщителните пътища в Съединените щати, ние с господин Галацо си разменихме няколко престорено любезни реплики. Трябваше да спомена, че синът на нашата съседка, госпожа Падила, работеше там като цирков артист и представяше някакъв номер, наречен „Човекът със стоманения стомах“. Рекламните проспекти го показваха с уста като фуния, готова да глътне пирони, парчета стъкло и жаби. Освен тези проспекти, той бе проявил внимание и обич към майка си, като ѝ изпратил афиши и една програма. В тази програма имаше и карта на Америка, с нейните шосейни и железни пътища и пълния маршрут на турнето. Госпожа Падила ми бе дала тази програма. След като внимателно я бях проучил, бях запомнил някои подробности и ги бях използвал в писмената си работа по география. Господин Галацо изпадна във възторг. „Прегръщам Ви! Вие сте моята гордост!“ От желание да разкрия източника на моите познания, аз разказах за сина на Падила, за неговите пирони и жаби. Смутен и объркан, господин Галацо често често замига, помисли, че това е подигравка и след като бе започнал с похвали, завърши коментара си със заплахи за „най-строго наказание“.

Всички търсехме вече работа за трите летни месеци. Калфон бе обещал да ни намери работа в пощата като помощници при разпределянето на писмата. Признавам, за мен по това време тази грижа не бе най-важното. Мислех само за Вероник и за нейното близко заминаване. Тя бе създала у мен едно обособено пространство, в което нямаше място за никаква мисъл за самия мене. Чрез Вероник аз разбрах по-добре, че животът не можеше да остане затворен, неподвижен, че напротив, с непреодолима сила той се разтваря, разцъфтява като растение обилно наситен с вода, светлина и сокове. Мислех също така и за нейната болест. Нощем дълго стоях буден и в мрака кръстосван от комари, желях да стана част от Вероник, да ѝ предам цялата си сила. Понякога ме обземаше паника, имах усещането, че напипвам с пръстите си нечий забавен отслабващ пулс.

И за момент, сред пълния мрак, сякаш ме удари с камшик мисълта, че Вероник можеше да умре.

В четвъртък вечерта се отбих у Саркос. В задната част на будката той бе събрал няколко души да им говори за утрешната манифестация. Тя трябваше да стане на Оръжейния площад, пред кметството. Цел: да се покаже нашата солидарност с еврейското население, да се протестира срещу антисемитизма и расизма, изобщо, да се иска ефективна и постоянна защита на еврейския квартал. Разбира се, ще се наруши забраната на префектурата да не се правят манифестации през този ден. (Подвижни постове още бдяха пред обществените сгради и някои кръстопътища). Ще има, добави Саркос, събиране на помощи в полза на семействата, жертви на погрома.

Когато към десет часа се върнах вкъщи, мама ме чакаше като шиеше, седнала до масата. Напръстникът на пръста ѝ хвърляше силна светлина, която за момент спря погледа ми. С няколко думи ѝ разказах за предстоящите събития и без определено намерение ѝ съобщих за отсъствието на Италианеца от това събрание.

— Той замина за Колон-Бешар — каза тя. — Сега вече е във влака.

— От къде знаеш?

— Той ми каза.

— Ти си говорила с него?

— Да.

— Къде?

— В пералнята. Днес следобед той мина, за да се сбогува.

Тя невъзмутимо работеше с иглата. Разбрах, че вече стъпвам върху несигурна почва, осеяна със замаскирани ями, както в разказите за ловците на зверове.

— За дълго ли заминава?

— До септември.

Това, че той се бе отбил в пералнята, за да се сбогува, доказваше, че между тях очевидно съществуваше връзка, чието значение до сега аз не бях оценил. За нея долавях само по едва забележимото вълнение на мама по време на неделния прием. Значи те се виждаха, а аз твърде много зает със себе си, даже и не подозирах това. В стъклото на

лампата се блъскаха насекоми. Така и моите мисли кръжаха около един огън, който ги изгаряше. Навън върху някаква тераса, с диво настървение ръмжаха котки, изливаха своята омраза, дълги, проточени викове, които най-напред се усиливаха, а после внезапно прекъсваха сърцераздирателно. Аз ги слушах така внимателно като че ли те спореха за мене — едните заставаха страстно на моя страна, а другите ме осъждаха със същата трескава пламенност. Но каква бе точно моята позиция? Стоях прав от другата страна на масата, наблюдавах мама, съвсем черните ѝ коси, арабските ѝ очи (казваха, че моите приличали на нейните).

— И какво още ти каза той?

Преди да ми отговори, мама скъса със зъби конеца, после отговори с равен глас:

— Би желал да се ожени за мен.

Настъпи кратко мълчание. На отсрещната стена, там където свети Антоан Падуански на етажерката с глупав вид вдигаше лице към небето, аз виждах сянката на мама. Гледах тази сянка и разбирах, че винаги се бях придържал към повърхността на нещата и едва от няколко седмици насам се опитвах да проникна в тяхната същност. За да стигна до тук, трябваше всички тези мои аз, така безпорядъчно умножени, да намерят една точка, в която да се съберат, за да се извърши най-сетне някакво сливане, съединяване. Изминатият от мене път от госпожа Кенсон до вила Воазен, през градинката на площада, където се срещах с Вероник не бе много дълъг, но в известен смисъл можеше да се смята и за доста дълъг.

— Аз нищо не му отвърнах — каза мама. — Поисках да размисля.

Отново малка пауза. Около шишето на лампата кръжаха насекоми.

— До септември има време.

— Той е добър човек — отговорих аз без усилие.

И въпреки думите ми, чувствувах се отново застанал на тясна пътечка, в същата джунгла, сред ямите с островърхи колове.

— Това е вярно — каза тя като се зае отново с шиенето си, сякаш нашият разговор нямаше никакво особено значение, сякаш не засягаше целият ни живот.

Котките на покрива отново се обадиха и на мен ми се стори, че нощното небе се разкрива от единия хоризонт до другия, като дълъг плат, който разкъсват на две.

— Впрочем той те обича — каза мама със същия естествен тон.

— Знам.

Припомних си как го беше развълнувала смъртта на малкото еврейче през нощта на погрома и продължавах да наблюдавам мама. Понякога започваше да мига бързо и лицето ѝ се оживяваше. Нима можех да си представя това лице набраздено от бръчки, посърнало, лишено от свежест? Лятната ѝ рокля разкриваше чак до раменете красивите ѝ ръце на работничка, оформени от работата с ютията. Не, никога не съм си представял, че мама може да остарее.

— Вие ще се разбирате добре — произнесе тя и гласът ѝ проникна като игла в моите мисли.

Тя вдигна ръка, замижа, вдяна бързо конеца в ухото на иглата и отново започна работата си. Аз запитах:

— Кога мислите да се ожените?

— Преди да тръгнеш отново на училище.

Кимнах в знак на одобрение, а и за да отбележа, че разбирам защо са решили така. Не знам дали тя ме разбра, но когато отидох да я целуна, отвърна на целувката ми и ме обхвана за врата, за да ме накара да се наведе повече и да ме задържи по-близо до себе си. Тя не се усмихваше и все пак в погледа ѝ имаше необичаен блясък и нещо като уважение, да, точно така, сякаш отгатваше какъв дълъг път бях изминал, какво пътешествие на странстваща планета през огромни ледени пространства бях направил.

Когато се прибрах в стаята си, слепоочията ми биеха силно. Запаших лампата и без да се събличам, се прострях върху леглото, с чувството, че съм преминал през цяла редица от врати и зад всяка от тях винаги се е оказвало някакво празно пространство.

V

Стачка! Едва събудил се, разбрах, че има стачка. Не чувах трамваите да се движат по улица Мостаганем, която беше над нашата. Не чувах и стъпките на докерите, които по това време слизаха на групи от арабския квартал към пристанището. В замяна на това чувах мама в кухнята. И тя стачкуваше! Не че имаше утвърдено политическо съзнание и стачкуваше по убеждение, просто собственикът на пералнята, разположена в центъра на града, предпочиташе да я затвори от страх пред безредиците, които както изглежда можеха да се очакват. Аз от своя страна, както и мускетарите, съзнателно бяхме решили да не ходим в колежа, където и без това сега, в края на юли, почти нямаше занятия.

Тази сутрин мама ми изглеждаше успокоена, усмихната. Нямаше никакво съмнение, тя беше доволна, че миналата вечер бях проявил разбиране. Това нейно хубаво настроение се предаде и на мен, вдъхна ми илюзията, че никога нищо не умира окончателно, че съществува възможност за постоянно претворяване. Когато разбра, че ще участвувам в следобедната манифестация заедно с моите приятели, тя сметна, че това е една „зловеща идея“, но не каза нищо, за да ме разубеди.

Все пак аз добре виждах, че е разтревожена, че както винаги се вълнува за всичко, което можеше да ми се случи, за добро или за зло и това ме трогна и успокои. Ободри ме, защото ми беше ясно, че някаква връзка между нея и мен, много важна за целия ми живот, никога нямаше да бъде прекъсната. Наистина, това беше едно смътно чувство, но то изцяло бе обхванало сърцето ми. Все така продължавах да мисля и за баща си, но вече с по-различно чувство като че ли през последните месеци споменът за него бе потънал в мрака на времето. Искам да кажа, че не изпитвах вече същата нужда да общувам с него, за да усещам, че живея, да чувствавам своята връзка със земята, както може да я чувствава едно мощно дърво, пуснало дълбоко в нея корените си.

Когато се качвах на терасата, за да нахраня котките, слънцето вече препичаше, а беше едва осем часа. На обед ще бъде истинска пещ.

Споменах вече, че котките никога не се приближаваха до мен. Те дебнеха всичките ми движения и чакаха да си тръгна, за да се втурнат към паниците. Някаква жена простираше пране на съседната тераса. В открито море голям товарен параход бълваше дим, който образуваше големи неподвижни кълба. Този параход беше като сигнал, отправен специално към мен. Вероник ще заминава! При тази мисъл изпитах желание да изпотроша всичко около мене! Пред пералнята, около чиниите, котките ме наблюдаваха как се движа напред-назад, а аз съвсем се обезсърчавах. Вероник ще заминава! Както Италианеца! Това сходство ме изненада. Внезапно се спрях на него. Питах се дали мама чувствуваше в сърцето си същата тежест, каквато смазваше и моето.

Към десет часа Фред и Тони дойдоха да ме викат. Полицията правела обиск у Саркос. Излязох бързо с тях и наистина видях агента Ортега застанал при входа, с ръце зад кръста, с тъмни очила, които скриваха очите му. Много любопитни вече го бяха наобиколили. Вътре в будката се движеха хора, ние чувахме гласовете им, а от време на време и почукването на дървения крак по пода. Накрая от будката излязоха двама мъже с бели костюми и панамени шапки, като всеки държеше вестници под мишницата си.

— Ще ви изцапат — каза престорено любезно Саркос. — Не искате ли да ви ги завия?

— Затваряй си устата! — каза Ортега.

— Надявам се — добави Саркос, — че преди да ги превърнете на дим, ще им хвърлите по един поглед. Да се учим, господа, значи да напредваме.

— А плесник не искаш ли? — отвърна единият от мъжете в бял костюм.

Не, те не бяха намерили нищо. Касаше се за дреболии. Саркос се пазеше. Позивите и последните вестници се намираха на сигурно място.

Колкото и дребен да беше, този инцидент ни караше да мислим, че властите ще употребят сила, за да се спази забраната за манифестация. От друга страна, колкото повече време минаваше, улиците се опразваха, кафенетата на свой ред се затваряха и всичко

това даваше представа за размера на напрежението и безпокойството. Колкото до мен, аз въпреки желанието си, оставах някъде встрани от това вълнение, цялата ми душа бе устремена към Вероник. Да, аз ще отида в неделя на пристанището и ще остана на края на кея, докато параходът („Сиди Брахим“) излезе от залива. Ще си пишем всеки ден! А защо пък Вероник да не се излекува до октомври? Тя ще се върне. Исках да вярвам, че ще се върне. Мисълта, че тя може да не се върне, предизвикваше нещо подобно на бунт в мозъка ми. Обхванат изцяло от тези вълнения, аз не се присъединих към моите приятели, а тръгнах сам към мястото, определено за събиране, зад хотел „Континентал“. Даже направих лек завой, за да мина през площада (пуст, предоставен изцяло на гълъбите и на вrabчетата), за да си спомня, сред палмите и будките, как някога пристигаше Вероник.

Отвъд градинката на площада, след катедралата, градът изглеждаше мъртъв, сякаш унищожен от небесен огън. Всички магазини бяха затворени. Не се движеха никакви превозни средства. Странното беше, че не се виждаше нито един полицейски агент, нито един патрул. И изведнъж, излизайки на булеварда, забелязах първите групи, които се отправяха към центъра. Само мъже. Виждаха се няколко жени, но само по балконите, облакътени на перилата, със загрижен вид. След като премина улица „Арзев“, тълпата стана по-гъста, така че започнах много трудно да напредвам, притеснен от мисълта, че Саркос и другите ме чакаха и че бях тръгнал твърде късно.

Напредвам доколкото мога в тази маса, която продължава да се сгъстява, понеже много нови хора прииждат откъм булевард „Шарлеман“ и улица „Алзас-Лорен“. Известно време оставам блокиран пред кафене „Риш“, което е затворено, а столовете и масичките му са натрупани зад оградата. Откъм края на булеварда, който излиза на площада пред кметството, се вдига все по-голям шум. Не разбирам нищо от това, което става. Твърде много съм чел Стендал. Вече сте отгатнали, че мисля за Фабрицио в деня на битката при Ватерло. Литература... Но аз трябва на всяка цена да достигна до хотел „Континентал“. Промъквайки се с блъскане между хората, аз най-сетне стигам пред парфюмерията Лоренци-Паланка, но там ме притискат към железните щори и отново не мога да мръдна. Ето ти беда! И то едва на двеста метра от „Континентал“! Вече ясно го виждам по диагонал, фасадата му, отрупана с корнизи, съвсем белия

му фронтон, украсен като торта с бит крем. В момента, в който съм принуден да отстъпя пред един силен пристъп, чувам някой да обяснява, че е забранено излизането на площада. Боря се, за да не бъде изтласкан още по-назад. Горещина и прах задръстват гърлото ми. Дишам трудно, особено така както съм притиснат от всички страни. Подготвя се контра-манифестация, която предполагам, че идва към нас откъм булеварда, където е лицей. В тази посока, наистина, чувам да се пее „Марсилезата“, разнася се сърцераздирателния ѝ призив „на оръжие!“ За кой ли път съжалявам, че тази песен, от която така се възхищавам, е присвоена от „другите“. Да оставим настрана тяхното основно намерение: като завладяват националния химн, те ни отричат като французи, отстраняват ни, отказват ни тази принадлежност, считат ни за странични хора.

Бях притиснат до някаква врата на жилищна сграда. Една мюсюлманка, плътно забулена, иска да излезе. Тя вижда тълпата и отстъпва изплашена. Казвам ѝ да се върне. Гледа ме един миг, обръща се и изчезва бързо в мрака на коридора като бял призрак. В този момент отвътре някой, когото аз не виждам, затваря и заключва вратата и разбирам, че в случай на нужда това убежище ще бъде недостъпно за нас. Чувствувам се все повече притиснат в клопката на тази тълпа, която ту трескаво се вълнува, ту се люшка встрани, но не може повече да тече напред спряна от препятствие, невидимо за нас.

И изведнъж мощен вик.

Останах с впечатлението, че тази огромна човешка тъкан около мен се обтяга, разпада се, разнищва се. В същото време чух глух шум, сякаш приближаваше влак. В пролуките, отворили се при разпръскването, забелязах зад мен, на края на булеварда, челната колона на подвижната конна стража. Всички в черно, с нахлупени до очите каски, те слизаха в тръс, с равномерен, непреодолим ход, опразвайки всичко пред себе си. Отдалече този подвижен блок ми приличаше на праисторически мастодонти, бронирани с метални плочки, с остри шипове по тях, преизпълнени с енергия, готови да разрушат всичко с тъпа бруталност. Хората бягаха, конете приближаваха и ми се струваше, че усещам гъвкавото движение на техните гръбнаци, играта на мускулите, цялата тази обуздана, но готова да се разяри животинска сила. Омагьосан от тази гледка, аз даже и не помислих да потърся убежище. Сега вече виждах по-добре

ездачите, с пушки на ремък, лицата им стегнати от подборадника на каската, дългите им палки. Вече споменах, че конете ми вдъхваха страх, при това тези не бяха тънките арабски коне, а грамадни животни, колоси, чийто гърди образуваха истинска стена от единия край на улицата до другия. На два метра от мен продължаваше да дими току-що запалена цигара и бележеше паниката, която бе създала пустиня около мене. Изведнъж от кръстопътя при кафене Риш ездачите пришпориха конете си. Ботуш до ботуш, те излетяха като черна вълна, която се разля и върху моя тротоар. Ако останех там, щях да бъда смачкан. Значи трябваше да бягам. Хукнах. Тропотът на конските копита се удвои. В същия момент, когато вече достигнах другата страна, полицаят от края на първата редица вдигна палката си. Спомням си, че лицето му не изразяваше никакво чувство, нито гняв, нито презрение — нищо, това беше само едно гладко, безизразно лице, лице на човек, който върши своята работа, който отрязва изсъхнал клон. Вече бях спасен, вече излизах от играта, всичко това не ме засягаше повече, когато ме достигна удар, толкова силен, че ме захвърли срещу някаква витрина, а мозъкът ми сякаш се разпръсна, разпиля се на всички страни като порой от искри. Спомням си, че останах така, проснат на плочите, докато галопът на конете достигаше до мен като от някаква звънлива пещера, от безкраен тунел. Надвесени от балконите на красивите сгради, жени ръкопляскаха, крещяха браво! браво! Спомням си, че притичваха мъже и се надвесваха над повалените от атака тела. Мислех, че идват да им помогнат, но не — те ги удряха с ритници и бастуни. Тези викове по балконите, това нахвърляне върху жертвите събудиха инстинкта ми за бягство. Аз се понадигнах, станах, опрях се на железните щори на магазина. Конете, които препускаха, ранените, които протягаха ръце, жените, които ревяха — всичко това се сливаше в някакво видение, лишено от логически смисъл, като на кино когато се смесят кадрите и на екрана се появява хаос от образи. А съвсем близо, тържествено звучеше „Марсилезата“. Бях потънал в пот. И такава болка ме бе обхванала от кръста до врата, та бих се заклел, че гърбът ми е разцепен с брадва.

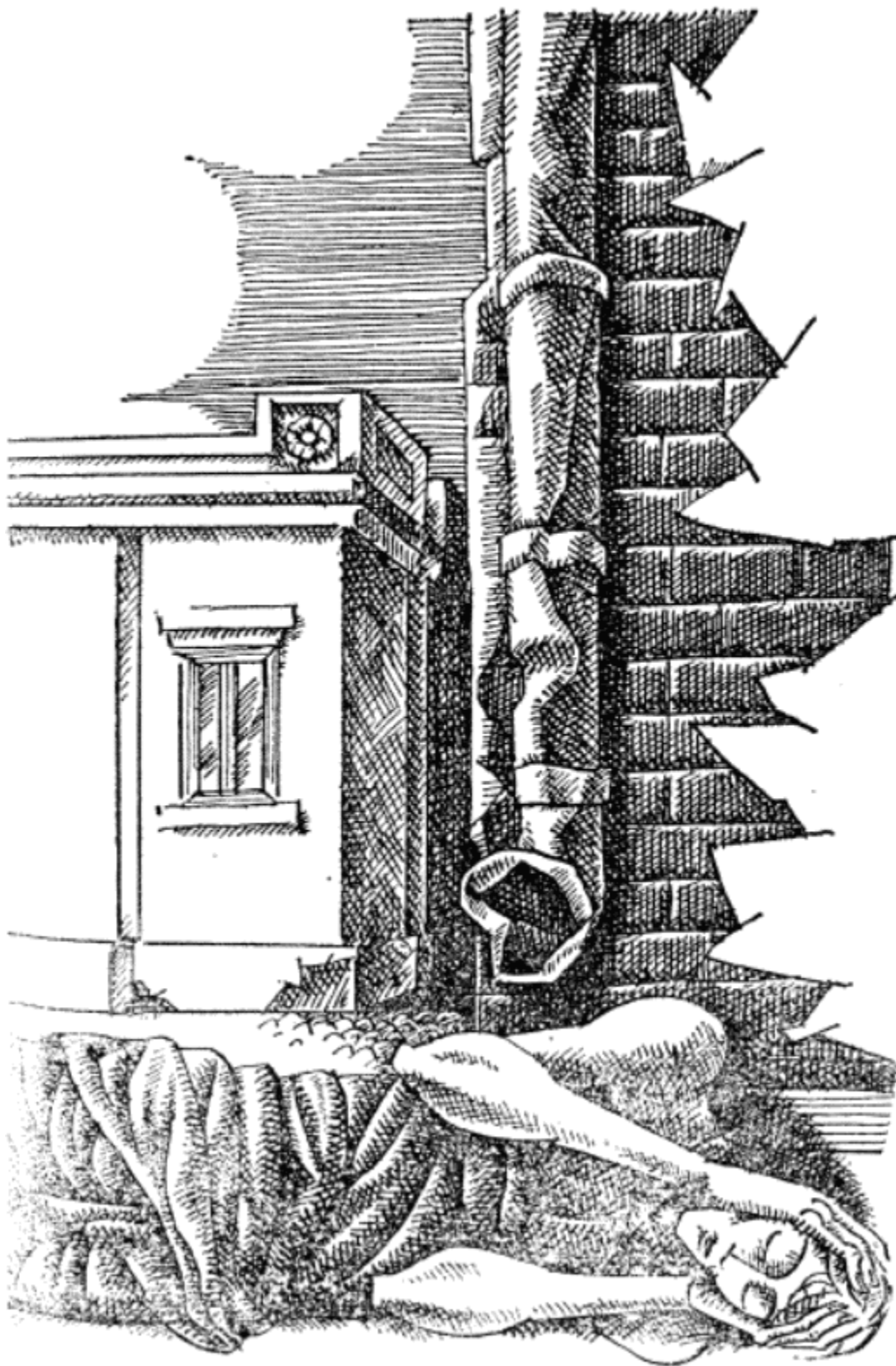
Тъкмо тогава, от сградата, срещу която се намирах, излезе млад човек и се приближи до мене. Той не бе сам, водеше под ръка стара жена, с широка сламена шапка на глава и с набръчкано лице. Самият

той бе много елегантен, облечен в костюм от лек копринен плат, с шапка в ръка, с изящни черти, но с раздражено изражение.

Виждам го наистина да ме гледа със студена ярост, която прави устните му по-тънки. Той се отделя от старата жена, приближава се към мене, така както съм се опрял в стената и не мога да помръдна и ми вика: „Ей ти, чуваш ли «Марсилезата»? Сваляй шапка, мерзавец!“ Той смъква фуражката ми и ме удря три пъти с нея, без да престава да ме гледа злобно, сякаш е готов да ме удари и по-силно, ако му възразя. Аз обаче съм напълно неспособен да говоря. Сега старата дама, застанала неподвижно по средата на тротоара, казва отегчено, с тон на лек упрек: „Детето ми, ще закъснеем!“, като че ли младежът водеше с мен най-обикновен разговор. А той доволен от моето пълно безсилие, прави крачка назад, усмихва се с жестока усмивка, поема много внимателно ръката на старата жена и се отдалечава със ситни крачки, докато в същото време аз се отдалечавам от центъра на моето собствено „аз“, не мога повече да събера мислите си, да се съвзема. Сега болката ме пронизва чак до гърдите.

С упоритостта на пиян, с ръце опрени на стената и извърнато тяло, аз се опитвам да се придвижа към хотел „Континентал“, с илюзията, че там ще намеря моите приятели, че те ме чакат, че ще ми окажат братска помощ, от която толкова много имам нужда. Изгаря ме някакъв огън. Някъде далеч цвилят коне. Вляво и вдясно продължават да тичат хора и ми се струва, че всичко това е нереално. Как може да бъде действителен например този Саркос, когото виждам пред „Континентал“, до тези високи столове с червени облегалки, които използват клиентите на ваксаджииите? Саркос, който размахва с ръце патерицата, за да държи на разстояние заобикалящите го хора? Ако се отпусне или падне, за него няма да има милост, но нима на този свят може да има милост? В мозъка ми избликват още неща, избухват кратки ослепителни проблясъци. Затварям очи и опирам чело на един афиш, от който мога да прочета само думата „Торос“. Когато главозамайването ми преминава, Саркос вече е изчезнал. Сигурно съм сънувал. Но на мястото, където се намиреше той, има преобърнат стол. Тогава разбирам, че съм сам, че съм застрашен, че трябва да побързам. Накъде? Движа се все по-трудно. И ето — ново абсурдно видение — виждам хвърчило във формата на ромб, чиято опашка лениво се вълнува, а това сякаш подсказва съвсем близък покой, убежище за

тези, които ще умрат. Защото аз ще умра, тази очевидност изпъква пред мен, когато опрян на стената, започвам да дишам трудно.

Тогава мислите ми започват да падат в мозъка като капки дъжд в цистерна. Не мога да задържа, нито да различа някоя от тях. Хвърчилото все така се люлее под яркото слънце. Покрай мен бързо преминават хора, те даже не ме и поглеждат. „Торос“ — казва афишът. Детето с хвърчилото сигурно се намира на урвата, недалеч от лицето, на стотина метра от мене, с вдигнато нагоре лице. Завиждам му. Ще умра, както е умрял и баща ми, изчезнал като че ли преди цели векове. И аз изведнъж са учудвам, но не на всичкото това изтекло време, а на тоя хлад срещу моята буза, на почвата, която бяга пред очите ми. И ако аз наистина съм се проснал върху тротоара, върху прашните плочи, не мога да отгатна коя е причината, толкова съм убеден в този момент, че моят живот е само някаква необяснима случайност, недоразумение, грешка.

VI

Болницата. Зала с двадесетина легла в две редици. Във всяко легло по един болен, с лице обрасло с брада. Точно срещу мене прозорецът, отворен поради горещината, е ограден с жив венец от бугенвилеи и аз го гледам в течение на часове като безкраен пейзаж.

Пренесли ме тук с линейка заедно с други жертви — десетина — на кавалерийското нападение. Разбрах обаче, че някои манифестиращи са задържани, въпреки че са били контузени или ранени и са изпратени на лечение в болницата на полицейското комендантство. Между тях бил и Саркос, с черепна травма.

Моята болногледачка беше калугерка, на име сестра Орели. Учудвах се, че при тази горещина тя търпеливо носеше своята калугерска шапка и колосаната си яка. Сестра Орели като че не чувствуваше ни най-малко неудобство и работеше без по лицето ѝ да има никаква следа от пот. Тя се разсърди и строго ми заповяда да мълча, когато настоявах да ми разреши да изляза. Без ни най-малка представа за времето, което бе изтекло, аз исках да отида при Вероник. После разбрах, че беше понеделник. Следователно „Сиди Брахим“ вече пътуваше в открито море. Дълго време ме преследваше мисълта за стария черен параход, люлеещ се върху вълните като погребален ковчег. Но мисълта за Вероник напомняше на топка при игра на рулетка, която подскача от килийка на килийка, преди да се спре. Колкото повече излизах от моето вегетативно съществуване, толкова повече се опитвах преди всичко да изровя от дъното на моето съзнание заровените там истини и първата, която улових блестеше като перла, като диамант — жив съм! Тази очевидност хвърляше ослепителна светлина, ярки лъчи вътре в мене, осветляваше най-тъмните кътчета в моята душа — оголена, пречистена, освободена от хиляди дребни, мръсни или безполезни неща.

Веднага щом позволиха свиждания, при мене дойдоха освен мама, абат Портено, г-н Мозер, Ясмина, госпожа Байи и разбира се, мускетарите в пълен състав.

Абат Портено ми съобщи, че по думите на сестрата цялата първа нощ в бълнуванията си аз съм произнасял името „Вероник“. Според абата сигурно съм мислил за света Вероника, която изтрила с кърпа лицето на Исуса, тази, на която Христос бе казал: „Аз съм животът“, или пък съм мислил за нападението на бикоборците, което предшества смъртоносния удар. Той шеговито клонеше към второто обяснение. Аз не казах нищо, толкова бях изненадан, поразен, че моята тайна бе излязла така неволно от мен, като струя кръв. Мама обаче ме погледна по-особено, без да се усмихва, после леко ме погали по челото.

Когато се върнах вкъщи, трябваше известно време да почивам. Разбрах, че излизайки от болницата, аз бях излязъл и от моето детство и то от също такава врата, на която от всички страни бяха написани многото имена на страданието. Не, аз не бях вече същество чудесно покровителствувано от някого, знаех, че един ден и аз ще умра и понякога нощем чувах силния галоп на конете, които опустошаваха моето слънчево царство. Струваше ми се обаче, че всичко най-човешко у мене се стремеше към една любов, в която тялото ни най-малко нямаше да участва и че именно чрез любовта ще успее може би да разреши загадката, която потискаше съзнанието ми. Бях разбрал също така от каква болест щях да страдам цял живот и че бях изоставил зад себе си щастието, малка подвижна фигурка, моят двойник с тъжна усмивка.

Често излизах на терасата и започвах да мечтая за Вероник. Ако се опитвах да чета на шезлонга, който ни бяха заели (и всички котки наоколо ме наблюдаваха), представях си, че Вероник ме чака сама в градинката на площада или че ме търси на пристанището. Четенето малко ме интересуваше, защото изцяло бях обхванат от спомена за някое нейно движение, фраза или интонация на гласа. С трескаво чувство дебнех раздавача. Той минаваше сутрин с голяма чанта през рамо. На два пъти спря пред нас и на два пъти сърцето ми спря на гърлото, но това бяха писма за мама, изпратени от Колон-Бешар. Вечерта аз я гледах как ги чете и ѝ завиждах. Тя ми казваше: „Виждаш ли, той пише и за тебе“.

Моето тяло оздравяваше, но духът ми не можеше да се излекува от мисълта за Вероник. Търсех причините за нейното мълчание. Може би тя не беше свободна в действията и постъпките си? Или я наблюдавах много строго? Или е болна, неспособна да пише или да отиде сама до пощата? Или е забравила адреса ми? Нали когато един-единствен път беше у дома, аз ѝ показах, без други указания, мястото на къщата, по фирмата на склада? Така че си блъсках главата да намеря някакво обяснение и мисълта ми подскочаше от едно предположение на друго, като през огнени обръчи. Понякога Вероник идваше в съня ми, тичаше срещу мене и викаше: „Ето ме!“, като че ли се бе скрила някъде, на шега или за да ме изпита, а после се учудваше и възкликваше: „О, ти плачеш!“

Даже и през ум не ми минаваше, че Вероник може да е сърдита, да е оскърбена, понеже не отидох на последните две срещи. Нали знаех колко е великодушна и нежна, способна всичко да разбере, всичко да прости? След толкова разсъждения, стотици пъти прехвърляни в ума, започнах да мисля, че тя е умряла, че болестта се е развила много бързо и я е отнесла скоро след нейното пристигане във Франция. Когато тази мисъл ме завладя, аз сякаш заплавах върху странствуващ леден блок.

Припомних си всички думи, които Вероник употребяваше, за да ми опише грижите си, спомнях си, че забраняваше да се говори пред нея за смърт и така изградих цяла система, за да се убедя, че тя бе изчезнала завинаги. Най-накрая се затворих в тази тъмница, която сам си бях построил и изпаднах в отчаяние.

Моите приятели идваха след работа да ме видят, сядаха върху парапета на терасата и си разменяхме новини. Саркос бе излязъл от затвора. Арсилас отново бе влязъл в него. Господин Мозер щеше да се върне през септември от Тирол и да отвори отново спортната зала. В Мерс-ел-Кебир каменарят и неговата жена щели да осиновят едно сираче. Благодарение на абат Портено, слепият и неговото семейство напуснали пералнята и влезли в прилично жилище.

Но най-шумното събитие, според думите на Фред, ни бе съобщено от Ясмина. В първите дни на юли, Дени, братът на госпожа Кенсон, умрял от сърдечна криза, но не във Виши, където смятаха, че

се намира на лечение, а в Париж. В Париж и то у някаква жена, която не била неговата. (През лятото Мирей предпочиташе своята вила и плажа при Айин-ел-Тюрк).

Голямо вълнение в цялото „висше общество“.

Наскърбена, Мирей отказала да се занимае с покойника. Неговите останки чакали две седмици в моргата, докато семейството реши най-сетне да ги прибере.

— Да умре така, два месеца преди гроздобера!

С това госпожа Кенсон изразявала точните граници на своята скръб. Уморена да моли напразно своята снаха да я придружи до Париж, тя заминала сама, много разсърдена от това. Ако вярваме на Долорес, въпросите за наследството на имението щели да бъдат трудно разрешими и пълни със спорове.

Що се отнася до Мирей, тя не се и помръднала. Организираща от своя страна своеобразна погребална церемония, на която присъствували само много близки хора. Открила в едно тайно чекмедже любовни писма на мъжа си, накъсала ги на парчета, потопила ги във восък и вечерта ги изгорила на сребърни свещници пред увеличения портрет на покойника, обвит в траурна лента.

На мама направи дълбоко впечатление този разказ на Ясмина и този път тя на място употреби своя обичаен израз, наричайки това дело на Мирей „мрачна идея“.

А аз все още нямах никаква вест от Вероник, като че ли тя въобще не беше съществувала, а беше само измислица на моето сърце, само една много стара болка, една зараснала рана.

Аз напълно се възстанових. Отново започнах да ходя до Белия Нос. Един ден Марко ми довери, че иска да осъществи един стар проект: да извади от потъналия кораб скулптурата, макар че тя бе силно повредена и според мен не представляваше никакъв интерес. Но той държеше на идеята си и неговата упоритост ме накара да се реша.

Понеже бях пропуснал да получа по време на ваканцията каквато и да е дребна помощна работа, работех по липса на нещо по-добро у вуйчо, като обедът беше моето възнаграждение. Вуйчо се отнасяше към мен добре, но без истинска симпатия, убеден, че с възпитанието, което бях получил и моите съмнителни познанства, рано или късно ще

тръгна по лош път. Междувременно и като че ли за да оправдая това пророчество, аз взех скришно от него две длета, необходими за нашето начинание.

Бяхме се уговорили с Марко да се срещнем при потъналия кораб рано в неделя, за да избегнем къпещите се, които по-късно щяха да дойдат и да ни пречат. И наистина, при пукването на зората бяхме вече готови за работа.

С още косите си лъчи, слънцето хвърляше кратки отблясъци върху морето, което имаше цвят на прясно излято олово. Съвсем на върха на Санта-Крус, испанският форт приличаше на медена баница. Градът и пристанището бяха обгърнати от тишина. Нямахме никакъв шум, освен плисъка на водата срещу потъналия параход. Като че целият свят, очертан със строги, чисти линии, се включваше между полуостров Мерс-ел-Кебир и крайморските скали на Канастел и можеше да се обхване с един-единствен поглед. Изпитвахме истинско блаженство, нищо не ни пречеше, бяхме свободни, голи, озарени от лъчите на новия ден, който се раждаше на изток.

Бях предложил на Марко да се гмуркаме по ред в щурманската кабина (или в това, което ние самите бяхме нарекли така). Този, който се върне, ще съобщи на другия как върви работата, защото бяхме решили да изнесем скулптурата на отделни части от подпалубното пространство, където се намиреше тя.

Колкото до маршрута, който бяхме разузнали заедно миналото лято, той имаше очертанята на едно W, чийто първи клон бе по-дълъг, отколкото другите три. Аз спокойно гледах как Марко се спуща по дължината на борда и изчезва през пролуката. Малко след това той се появи отново на повърхността, но видимо неспокоен, недоволен. Не, операцията не била толкова трудна. Попитах го:

— А какво тогава?

— Сам ще видиш.

Невъзможно бе да изтръгна от него и дума повече. Стоеше и разтриваше ръцете си, за да сгрее настръхналата си кожа. Сега пък той започна да става нетърпелив:

— Иди да видиш, казвам ти!

Заинтригуван, аз се хвърлих във водата. Моето длето бе закрепено в калъф на колана ми, като ловджийски нож. Ето и пролуката. Издигнах се покрай разрушената преградна стена. Плъзнах се с ръце напред през малко злокобна зона, осеяна с желяза. Един лакът към синкавия правоъгълник и достигнах кабината. Нищо не беше се променило от миналия юли, сякаш времето се бе разтворило в тази неподвижна вода. Същото стрелкане на мънички рибки, същото искрене в мрака и там — вдясно — косо осветена, стоеше скулптурата. Веднага разбрах нервниченето на Марко. Под ударите на длетото, овъглената ѝ част се пукаше, разпадаше се на малки частички. Истинско разлагане.

Изплувах бързо. Клекнал, с ръце на коленете, Марко ме чакаше.

— Какво става?

— За да предпазим главата, трябва да направим прореза отгоре.

Той се съгласи и тръгна. Една тънка рибка, блестяща като острие на нож, изскочи под кила, прекоси като стрела следите оставени от Марко и аз почувствах, че тя прилича на тази година, която аз бях изживял от едното лято до другото.

Марко отново се върна, но за да съобщи за злощастиято. Проядена, изгнила от много дългия престой във водата, горната част на скулптурата, привидно незасегната, също се разрушаваше на малки продълговати късове. Какво да правим? Какво да правим? Сега аз напълно споделях разочарованието, огорчението на моя приятел, но все още не се примирявах. Предложих да спасим поне очите (тези сини очи), широко отворени към нещо, което ние самите не можехме да видим. Не без тревога, Марко прие. Ще издълбаем около главата нещо като ореол, така че ще я извадим с една част от основата ѝ.

— Не трябва да бързаме — каза той. — Ако е нужно, сантиметър по сантиметър.

— Да опитаме...

Тази деликатна работа изискваше по-голям брой гмуркания, така че след един час при излизането ни на брега, въпреки силното слънце, ние треперехме, устните ни бяха посинели, а клепките ни подути, като на болни от блатна треска.

В това състояние на преумора, по време на един от моите кратки периоди на работа, ми се стори, че не скулптурата, а Вероник ме гледа с нейните светли очи. Трогателна илюзия! Ах, това си ти! Най-сетне

това си ти! — казваше този поглед. Но аз трябваше да изплувам отново сред поток от малки трески, влачени от някакво тайнствено течение. Съвсем задъхан, аз преминах през вратата. „Спаси ме“ — умоляваше Вероник, потънала завинаги в тази водна маса. „Спаси ме!“ Но аз не можех да направя нищо за нея, абсолютно нищо и плавах над опасните железарии, насочени с остриетата си към мен като саби, със смазани тъпанчета, с бучаща от шумове глава.

От този момент нататък аз престанах да се гмуркам, още повече че и мускулите ми се бяха вдървили. По-упорит, Марко удържа до край, докато изчерпи всички възможности.

Наистина, към девет часа и половина, когато в основата на крайморските скали каменният плаж започна да се покрива с къпещи се, Марко излезе от водата задъхан и се излегна уморено върху горната палуба, аз бях принуден да се примиря, че жената от бездните, непознатата от дълбините е мъртва завинаги.

И двамата бяхме изтощени, измръзнали до костите. Но малко по малко слънцето проникна в нас и размрази кръвта ни.

Морето димеше, мъглите обгръщаха Санта-Крус и закриваха линията на хоризонта. Спомням си, че целият свят изглеждаше вкаменен зад тези пари, но през светлината в него се чувствуваше някакъв порив, някаква сила на движение, на преобразяване, на постоянно съзидание. Никак не се съмнявах, че Марко беше нещастен, но не знаех каква мечта умираше у него заедно с гибелта на тази статуя. Той лежеше гол и обгорял от слънцето, със затворени очи, на ръба на трюма, в който морето се плискаше и аз отгатвах откъде идва разочарованието му. Тази сутрин, в пустинята на това горещо лято, аз разбрах, че ние си приличаме и че в известен смисъл той се стремеше като мен да притежава нещо, което не съществуваше, нещо много чисто, безкрайно свършено, което не принадлежеше и никога нямаше да принадлежи на този свят.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.